

T.C.
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KURAN'I KERİM'DE ÖZEL İSİMLER

Hazırlayan: Hamit SEVGİLİ

Danışman: Prof. Dr. Muhammed ÇELİK

DİYARBAKIR-2010

EK:2

T.C.
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KURAN’I KERİM’DE ÖZEL İSİMLER

Hazırlayan: Hamit SEVGİLİ

Danışman: Prof. Dr. Muhammed ÇELİK

DİYARBAKIR–2010

EK:3

ÖZET

Bu çalışmada Kuran'ı Kerim'de zikredilen özel isimlerin tespiti, bu isimlerin lafız ve mana açısından incelenmesi, müsemmalarının (isim sahipleri) Kuran'ı Kerim'deki nitelikleri, konumu ve öneminin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Müfessirler arasında özel isim olduğu yönündeki görüşün ittifaki ya da güçlü olduğu kelimeler araştırmanın kapsamına alınmıştır. Özel isimlerin tespitinde dilbilgisi kurallarına bire bir bağlı kalınmamıştır. Özel isimler Kuran açısından tespit edilmeye çalışılmıştır. Müşahhas bir mana ifade eden kelimeler bu çalışmanın kapsamına alınmıştır. Araştırma neticesinde Kuran'ı Kerim'de yüz altmış civarında özel isim olduğu tespit edilmiştir. Bu özel isimlerin zikredildiği ayetler incelenip özet bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu özel isimler, Kutsal Alan ve Kutsal Dışı Alan olarak tasnife tabi tutulmuştur. Kutsal Alana giren özel isimlerin sayısının Kutsal Dışı Alana giren özel isimlerden yaklaşık iki kat fazla olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Kutsal Alana giren özel isimlerin zikredildiği ayet sayısının, Kutsal Dışı Alana giren özel isimlerin zikredildiği ayet sayısından yaklaşık yedi kat fazla olduğu belirlenmiştir. Hedefi dünya ve ahiret saadetini temin etmek olan Kuran'ı Kerim, özel isimler yoluyla Kutsal Alanı muhataplarına daha çok sunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte ibret alınması için Kutsal Dışı Alana da yer vermiştir.

EK:4

ABSTRACT

In this study it is aimed that; to ascertain the proper nouns in the Holy Koran, to research the pronunciation and the meaning of those nouns, to trace the characteristics of their names, to determine the position and the importance of them.

The nouns in the direction of being specific names that are chosen by the alliance or strong opinion of the commentators of Koran are included in the study. In the determination of those proper nouns there are no connections with the rules of grammar. These proper nouns have been tried to determine in terms of Koran. This study especially focuses on the nouns expressing the concrete means. As a result of this research in Koran about a hundred and fifty proper nouns have been identified. Those proper nouns in the verses of Koran are analyzed and tried to be given summary information related to each of them. Moreover they are classified into as Holy Fields and Non-Holy Fields. It is traced that the number of proper nouns in the holy field are almost two times more than the nouns in the Non-Holy Fields. Also the verses containing them are seven times more than the verses don't contain them. It is determined that the Holy Koran which aims to assure the happiness of this world and the happiness of the hereafter, presents Holy Field with the help of these proper nouns to the people spoken to. Nonetheless Koran also includes Non-Holy field to serve as a lesson to the target people.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Muhammed ÇELİK

Üye : Doç. Dr. Nazım HASIRCI

Üye : Doç. Dr. Ali AKAY

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Sabri EYİĞÜN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kur'ân'ın nüzulünden günümüze kadar, Kur'ân ilimleri ve tefsîre dair binlerce kitap yazılmıştır. Bunların her biri Kur'ân'ın denizinden hisselerini almışlardır. Ancak hisse alındıkça Kur'ân denizi daha da coşmuştur. İnsanların, ilahi sırrı beyan eden Kur'ân'ı araştırma ihtiyacı ve onun bu coşkun denizinden hissedar olma zarureti hep devam etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de özel isimler konusunu tez olarak almadan önce, daha önce böyle bir çalışmanın yapıp yapılmadığını imkânlar ölçüsünde araştırdık. Ancak bu isimli müstakil bir çalışmaya ve teze rastlamadık. Rağıb İsfahânî'nin (ö.502) *el-Mufredât'ı* ve Fîrûzâbâdî'nin (ö.1414/1816) *Basairu Zevî't-Temyiz fî Lâtaifi'l-Kitabi'l-Âziz* Adlı eserleri, genel anlamda kelimelerin yanında özel isimleri de kapsar mahiyettedir. Bu değerli eserler ağırlıklı olarak lafızların etimolojisi üzerinde durmakta, Kur'ân'da zikredilen özel isimlerin Kur'ân'daki konumları ve önemlerine ciddi anlamda değinmemektedirler. Yine Dr. Şevki Ebû Halil'in *Atlasü'l-Kur'ân* Adlı eseri önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bu çalışma, özellikle kişilerin ve olayların geçtiği yerler üzerinde durmaktadır. Hülâsa Kur'ân-ı Kerîm'deki özel isimleri lafız, mana, önemi, nitelikleri, konumları vs. tümünü birlikte ele alan müstakil bir çalışmanın yapıldığına vakıf olmadık. Bu nedenle böyle bir çalışmanın yararlı olabileceği düşüncesiyle, Danışman Hocamın onayıyla Kur'ân-ı Kerîm'de Özel İsimler konusunu tez olarak aldık.

Araştırmaya başlarken özel isimleri *Kutsal Alan* ve *Kutsal Dışı Alan* olarak tasnife tabi tutmayı uygun gördük. Bu tasnif, beraberinde bir takım problemler doğurmaktadır. Zira böyle bir tasnifte tedahüllerden kurtulmak mümkün değildir. Bu konuda bir zorluk söz konusudur. Biz bunu aşmaya çalıştık. Mesela A'râb lafzı hem kutsal alanla hem de kutsal olmayan alanla ilgilidir. Zira A'râb lafzının zikredildiği ayetlerin çoğu münafık bedevi Araplarla alakalı olup, bazıları da müslüman bedevi Araplarla alakalıdır. Biz bunların her birini kendi bölümünde ele aldık.

Bu çalışmamızda bana yardımlarını esirgemeyen muhterem üstadım Molla Reşid ÖZDEMİR'e, yine bu çalışmanın hazırlık aşamasından son şeklini almasına kadar hiç bir desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Muhammed ÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Allah Teâlâ'dan Kur'ân-ı Kerîm'i hakkıyla anlayıp tabilerinden olmayı nasip etmesini, bu çalışmayı rızasına muvafık eylemesini niyaz ederim.

Hamit SEVGİLİ
Diyarbakır-2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	6
İÇİNDEKİLER.....	7
KISALTMALAR.....	12
GİRİŞ	
ÖZEL İSİMLER VE KUR'ÂN'I KERİM'DE ÖZEL İSİMLER	
1. Türkçede Özel İsimler.....	13
2. Arapçada Özel İsimler.....	14
3. Kur'ân-ı Kerîm'de Özel İsimler.....	15

Birinci Bölüm

KUTSAL ALAN ÖZEL İSİMLERİ

I. ZAT-ŞAHİS İSİMLERİ

A. ZAT İSMİ

1. Allah..... 18

2. Rahmân..... 21

B. ŞAHİS İSİMLERİ

1. Peygamberler

a.	Âdem.....	22
b.	İdris.....	23
c.	Nûh.....	24
	d. Hûd.....	25
	e. Sâlih.....	25
	f. İbrâhîm.....	26
g.	Lût.....	28
h.	İshâk.....	29
	1. İsmâîl.....	29
	i. Yakûb-İsrail.....	30
j.	Yûsuf.....	31
k.	Şuayb.....	32
l.	Mûsa.....	33
m.	Hârun.....	35
n.	İlyas.....	36
o.	İlyasin.....	37
p.	Zûlkifl.....	38
q.	Elyasa'.....	38
	r. Eyyûb.....	39
s.	Dâvud.....	40
t.	Süleymân.....	41
1.	Yûnus-Zunnûn.....	42
u.	Zekeriya.....	43
v.	Yahya.....	44
w.	İsa-Mesih.....	45
x.	Ahmed-Muhammed.....	47
	2. Melekler:	
a)	Cibrîl-Cebrâil-Ruhu'l-Emin.....	50

b)	Harût.....	51
c)	Marût.....	52
d)	Mikâl-Mikâil.....	52
e)	Ra'd.....	52
f)	Ruhu'l- Kuds.....	53

3. Sâlih kişiler

a)	Âdem'in Oğlu.....	54
b)	Zulkarneyn.....	54
c)	Tubba'.....	55
d)	Hz. İbrâhîm'in Hanımı (Sare).....	56
e)	Hz. İbrâhîm'in Hanımı (Hacer).....	56
f)	Firavun'un Karısı.....	57
g)	Mısır Azîzinin Karısı.....	57
h)	Uzeyir.....	58
i)	Lokmân.....	59
j)	Talût.....	60
k)	Hz. Zekeriya'nın Hanımı.....	61
l)	İmrân.....	61
m)	İmrân'ın Karısı.....	62
n)	Meryem.....	62
o)	Zeyd.....	64

II. DİL-KAVİM-GRUP İSİMLER

A. DİL-KAVİM

1. Arabî.....	65
3. A'râb.....	65
3. Rûm.....	66

B. GRUPLAR

1. Cinler-Sâlih olanlar

a) Hz. Süleymân'ın istihdam ettiği cinler.....	67
b) Hz. Peygambere iman eden cinler.....	67
2. Ashâbu'l-Kehf.....	67
3. Havarîler.....	68
4. Muhacirûn.....	69
5. Ensâr.....	69

III. MEKÂN-ZAMAN İSİMLERİ

A. MEKÂN İSİMLERİ:

1.	Arafat.....	70
2.	Bedr.....	70
3.	Beke-Mekke.....	71
4.	Beytu'l-Atîk.....	71
5.	Beytu'l-Ma'mûr.....	72
6.	Cennet	
a)	Cennet-u Âdn.....	72
b)	Cennetu'l-Firdevs.....	72
c)	Cennetu'l-Me'vâ.....	73
d)	Cennetu'n-Naîm.....	73

e)	Cennetu'l-Huld.....	73
f)	Darû's-Selam.....	73
g)	İlliyyûn.....	73
7.	Cûdi.....	73
8.	El-Ardu'l-Mukaddese.....	73
9.	Huneyn.....	73
10.	Kâbe.....	74
11.	Levh-i Mahfûz.....	75
12.	Medine.....	75
13.	Merve.....	75
14.	Mescidu'l-Aksâ.....	75
15.	Mescidu'l-Harâm.....	76
16.	Meş'ari'l-Harâm.....	76
17.	Rakîm.....	77
18.	Safâ.....	77
19.	Tîn.....	78
20.	Tûba.....	78
21.	Tûr.....	79
22.	Tûr-i Sina/Sinin.....	79
23.	Tuva.....	79
24.	Tabut.....	80
25.	Zeytun.....	80
	B. ZAMAN İSİMLERİ	
	1. Leyletu'l-Kadr.....	81
	2. Cuma.....	81
	3. Sebt.....	82
	4. Ramazân.....	82
	IV. DİNİ TERİMLER	
	A. DİNLER	
	1. Hanîf.....	83
	2. İslâm.....	84
	B. İLAHÎ KİTAPLAR	
	1. Tevrât.....	84
	2. Zebûr.....	85
	3. İncîl.....	86
	4. Kur'ân.....	86
	C. İBÂDETLER	
	1. Hac.....	87
	2. Salât.....	88
	3. Siyâm.....	88
	4. Umre.....	89
	5. Zekât.....	90
	D. HURÛF-U MUKÂTAA	90
	V. GÖK CİSİMLER	
	A. Kamer	91
	B. Şems	91

İkinci Bölüm
KUTSAL DIŞI ALAN ÖZEL İSİMLERİ

I. ŞAHİS İSİMLERİ

A. FASİK KİŞİLER

1.	Âdem'in Oğlu.....	93
2.	Nûh'un Karısı.....	93
3.	Nûh'un Oğlu.....	94
4.	Lût'un Karısı.....	94
5.	Âzer.....	94
6.	Âziz-i Mısır.....	95
7.	Firavun.....	96
8.	Hâmân.....	97
9.	Kârûn.....	98
10.	Sâmîrî.....	99
11.	Calût.....	100
12.	Ebû Leheb.....	101
13.	Ebû Leheb'in Karısı	101

B.

ŞEYTÂN İSİMLERİ

1.	İblîs.....	102
2.	Şeytân.....	103

II. KAVİM-GRUP İSİMLERİ

A.	Fasık/Kâfir Cinler.....	104
B.	Âd.....	104
C.	Semûd.....	105
D.	Kavmu Tubba'.....	106
E.	Ashâbu'r-Ress.....	106
F.	Medyen.....	107
G.	Ashâbu'l-Uhdûd.....	107
H.	Ashâbu'l-Cennet.....	108
I.	Sebe.....	108
J.	Ashâbu'l-Karye.....	109
K.	A'râb.....	109
L.	Kureyş.....	110
M.	Ye'cûc-Me'cûc.....	110

III. MEKÂN İSİMLERİ

A.	Ahkâf.....	111
B.	Bâbil.....	112
C.	Cehennem.....	112
D.	Dünya.....	113
E.	Eyke.....	113
F.	Hicr.....	114
G.	İrem.....	114
H.	Mescid-i Dirâr.....	115
I.	Mısır.....	116
J.	Siccîn.....	117
K.	Veyl.....	117
L.	Yesrib.....	118

IV. DİN İSİMLERİ

A.	Mecus.....	118
B.	Sabiûn.....	118
C.	Yahûdi-el-Yehûd.....	119
D.	Nasranî-Nasârâ.....	119

V. PUT İSİMLERİ

A.	Ba'l.....	120
B.	Lât.....	121
C.	Menât.....	122
D.	Uzza.....	122
E.	Vedd.....	123
F.	Suvâ'.....	123
G.	Yeğûs.....	124
H.	Yeûk.....	124
I.	Nesr.....	124

SONUÇ.....	126
------------	-----

BİBLİYOGRAFYA.....	128
--------------------	-----

KISALTMALAR:

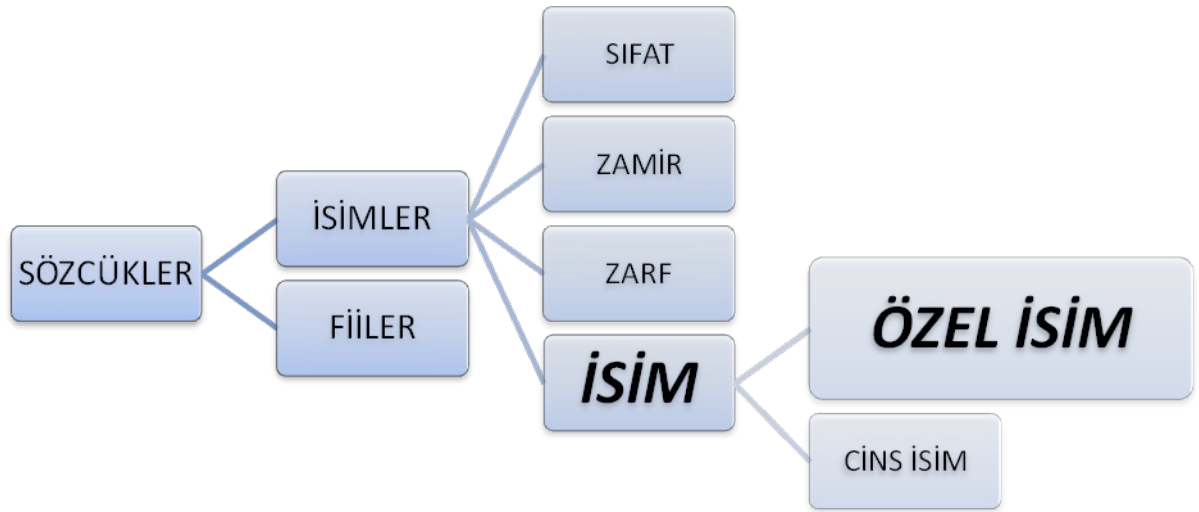
a.s.	: aleyhisselam
b.	: İbn
bkz.	: bakınız.
c.	: cilt
Hz.	: Hazreti
md.	: madde
nşr	: naşir, neşir
s.	: sayfa
s.a.s.	: sallallahu aleyhi ve sellem
ts.	: tarihsiz
y.a.y.	: yer adı yok
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
mtb.	: matbaa
hk.	: hakkında
ö.	: ölümü

GİRİŞ

A. ÖZEL İSİMLER VE KUR'ÂN'I KERİM'DE ÖZEL İSİMLER:

1. Türkçede Özel İsimler:

“İsim” sözcüğünün iki çeşit anlamı vardır. Biri fiil karşısında “işim”, diğeri ise genel isimler içerisinde yani zamir, zarf, sıfat gibi, kelime çeşitlerine giren “isim”dir. Özel isimler dar kapsamlı isimler içerisinde yer alır. Zira kelime çeşitlerinden olan isimler iki başlık altında incelenir: özel isim (has, hususî isim) – cins isim (ortak isim).

Özel isimler tek olan, diğer varlıklar içinde tam bir benzeri olmayan varlıkların hususi adlarıdır.¹ Özel isimler bir tek varlığa verilmiş tanıtıcı isimlerdir.

Cins isimler, varlıklara verilen genel isimlerdir ve herkes tarafından bilinirler. “Elma, kaşık, toprak” dendiğinde insanlar yine bu varlıkları “elma, kaşık, toprak” anlarlar. Özel isimlerde ise durum farklıdır. Herhangi bir cins isme verilen etikettir. Özel isimlerin herkes tarafından bilinmesi beklenmez. Özel isimler diğer sözcüklerden farklı olarak cümle içerisinde büyük harfle yazılırlar.

Özel isimler birkaç başlık altında toplanabilir:

a) Kişi adları – soyadları:

Zeyd, Meryem... - Demir, Öztürk, Kılıç...

b) Kıta, bölge, ırmak, köy, şehir, deniz adları:

Asya, Afrika... - Ege, Akdeniz... - Kızılırmak, Nil... - Kayabağlar, Alanyolu...
- Mekke, Medine... - Karadeniz, Akdeniz...

c) Ulus, devlet adları:

¹ Prof. Dr. Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul, 1977, s. 218

Türk, Rûm, Türkiye...

d) Gazete, kitap, dergi adları:

Milliyet, Zaman...- İncîl, Tevrât... - Arzuhal...

e) Kurum, dernek, okul, hastane, devlet dairelerinin adları:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu... - Devlet Hastanesi, Numune Hastanesi... - Kızılay, Başbakanlık... - Siirt Belediyesi, Ziraat Bankası...

f) Dil adları:

Türkçe, Arapça, İngilizce...

g) Din, mezhep, tarikat adları:

İslâmiyet, Hıristiyanlık... - Hanefilik... - Mevlevilik, Bektaşilik...

h) Seyyare (gök cisimler) adları, burc adları:²

Mars, Güneş... -İkizler, Yengeç...

2. Arapçada Özel İsimler:

Aslında özel isimler her dilde ortaktır. Ancak bazen diller arasındaki yapısal farklılıklar ve toplumların düşünsel farklılıkları, özel isimlerin kullanımına da etki edip değişikliklere sebep olabilmektedir. Örneğin, Araplar tazim amacıyla çoğu kez şahısların hususi isimleri yerine Ebû Amr (Amr'in babası), İbn Ömer (Ömer'in oğlu) gibi künyeleri kullanabilmektedirler. Hâlbuki bu tabir dillerin çoğunda kullanılmamaktadır.

Arapçada özel isimlerin tam karşılığı *Alem*'dir (Alemü'ş-Şahs). Alem, bir şeyin aynısı için konulup benzerlerine şamil olmayan isimlerdir.³ Başka bir deyişle, kayıtsız bir şekilde müsemmayı muayyen kılan isim, o müsemmanın alemidir.⁴

Arapçada özel isimler üç bölümde incelenir:

a) Künye: *eb, ümm, ibn* ya da *bint* ile başlayan isimlerdir. Örneğin; Ebû Amr, Ebû Leheb, Ümmü Eymen, İbn Ömer, Bint İmrân...

b) Lakap: Medih veya zemm amacıyla konulan isimlerdir. Örneğin; Zeyne'l-Abidin (metih), Enfü'n-Nakati (zemm)...

c) İsim: Künye ve lakap dışındaki diğer tüm özel isimlerdir. Örneğin; Muhammed, Uzeyir, Âd, Mekke...

3. Kur'ân-ı Kerîm'de Özel İsimler:

² Prof. Dr. Faruk Kadri TİMURTAŞ, *Osmanlıca Grameri*, Küçükaydın mtb. İstanbul, 1964, s. 99.

³ Ebû Muhammed Abdullah Cemâleddin b. Hişam el-Ensâri, *Katrû'n-Nedâ ve Bellû's-Sadâ*, y.a.y. ts. s. 94.

⁴ Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebûbekir es-Suyûtî, *el-Behcetü'l-Mardiyye fi Şerhi'l-Elfiyye*, Maarifi İslâmî, Tahran, ts. s. 27.

Bu çalışmamız, esasında bir dilbilgisi çalışması değildir. Bu nedenle çalışmamızda dilbilgisi kurallarına göre özel isimleri incelemek gibi bir hedefimiz yoktur. Bununla beraber dilbilgisi kurallarını göz ardı etmenin çalışmamızı anlaşılabilir kılacağına da bilincindeyiz. Burada esas hedefimiz Kur'ân-ı Kerîm açısından özel isimleri tahlil etmektir.

Bu çalışmamızda incelediğimiz kelimelerin büyük çoğunluğu aynı zamanda dilbilgisi açısından da özel isim kategorisine girmektedir. Bununla beraber lafız açısından özel isim sayılamayıp, ancak özel bir mana ifade ettiği için özel isim kategorisinde değerlendirilebilen kelimeler mevcuttur. Biz bu tür kelimeleri de özel isim olarak zikrettik. Örneğin, *imraat* kelimesi, lafız açısından özel isim sayılamamaktadır. Ancak birlikte kullanıldığı *muzafun ileyhilerle* (tamlayan) (İmraat'ü İmrân, İmraat'ü Fir'avn...) muayyen hale gelmiştir. Bununla beraber kıyas açısından düşündüğümüzde en az Arapçadaki künyeler gibi (ibn, eb...) hususiyet ifade etmektedir. Bu itibarla bu tür isimleri de *muzafun ileyhileriyle* (tamlayan) birlikte özel isim olarak değerlendirdik.

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok isim, müfessirler tarafından değişik vecihlerle Tefsîr edilmiştir. Bu isimler, kendi ekseninde zikredilen vecihlerin bazısına göre özel isim addedilebilmekte, diğer bazısına göre ise addedilememektedir. Biz bu isimleri, özel isim oldukları yönündeki görüşler çok zayıf olmadıkça özel isim olarak değerlendirmeyi uygun gördük. Ancak bu isimleri değerlendirirken diğer görüşleri de zikretmekten çekinmedik. Örneğin *Tîn* lafzı için birçok görüş beyan edilmiştir. Bu görüşlerin bazısına göre *Tîn* lafzı özel isim olmakla beraber, bazısına göre de özel isim kabul edilmemektedir. Biz özel isim olduğu yönündeki görüşleri dikkate alarak, diğer görüşleri de zikretmek sûretiyle özel isim olarak değerlendirdik.

Kur'ân-ı Kerîm'de özel isimlerin önemini anlatan müstakil bir çalışmayla karşılaşmadık. Ancak özel isimlerin önemine, bazen bu isimler zikredilirken işaret edilmektedir. Kur'ân, tüm kemal sıfatlarını haiz yüce yaratıcının özel ismini, yani Allah lafzını zikretmekte, birçok ayette müminlerin o Zat-ı Zü'l-Celali bu isimle zikretmelerini öğretmektedir.

“*Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin.*” (Ahzab-33/41)

Kur'ân, ilahi hakikatleri ihtiva eden, hakkı batıldan ayıran ilahi kitaptır. Allah Teâlâ hak ile batılı birbirinden ayırmış, insanların hakka tabi olmalarını emretmiştir. Allah Teâlâ hak ve batılın ne olduğunu, hakka tabi olup batıldan sakınmanın nasıl gerçekleştirileceğini şahıslar üzerinden örnekler vererek bizleri bilgilendirmektedir. Örneğin peygamberlerin ve sâlih kişilerin örnek yaşamlarını ve tevhid mücadelelerini anlatırken, iman edenlere bu mübarek isimlerin müsemmaları üzerinden nasıl olmaları gerektiğini öğretmektedir. Yine kötü ve kibirli insanların kötü yaşantıları, tevhid inancı karşısında sergiledikleri menfur tutum ve uğradıkları akıbet; Firavun, Ebû Leheb vb. üzerinden bizlere anlatmaktadır. Neticede iman edenler bu insanlar hakkında bilgi sahibi olunca yaşam çizgilerini bu şahsiyetleri ve akıbetlerini göz önünde bulundurarak çizmek durumunda kalmaktadır.

Geçmiş peygamberler sadece kendi kavimlerine ve mahdut bir zaman için gönderildiklerinden hissi mucizelerle desteklenmişlerdir. Evrensel bir dinin elçisi olan Hz. Muhammed (s.a.s.) ise hissi mucizelerle beraber, en büyük mucize olan Kur'ân mucizesi ile desteklenmiştir. Kur'ân asırlar geçtikçe tüm kitapların aksine tazeliğinden hiçbir şey kaybetmemekte, bilakis daha da gençleşmektedir. Kur'ân'ın mucizelerinden biri de haber verdiği şahısların ve kavimlerin yaşantılarının tarihi kaynaklar ile bire bir

örtüşüyor olmasıdır. Bu itibarla Kur'ân'da zikredilen şahıs ve kavimler Kur'ân'ın mucizelerine birer müşahhas örnek teşkil etmektedirler.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın sanatından örnekler verilmekte (Şems, Kamer...), müminlerin dikkatleri bunlara çekilmektedir. Kâinatla ve insan yaratılışı ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de bin üç yüz ayet bulunmaktadır.⁵ Bu sayı yaklaşık olarak Kur'ân'ın beşte birine tekabül etmektedir. Bunların Allah'ın ayetlerinden oldukları bildirilmektedir (Fussilet-41/37). Örneğin Şems (Güneş) lafzının zikredildiği bir ayette (Yasin-36/38) Güneş'in de cereyan ettiği bildirilmektedir. Bilindiği gibi son zamanlara kadar bilim dünyası Güneş'in, yerinde hareketsiz olduğunu kabul etmekte idi. Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar, Güneş'in yerinde sabit olmayıp hareket halinde olduğunu ispatlamıştır. Hulasa zikredilen gök cisimlerle ilgili özel isimler de Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunun birer ayetleridir.

“(O) geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da onun emriyle hizmetinize verildi. Şüphesiz bunda aklını kullananlar için apaçık ayetler vardır.” (Nahl-16/12)

Allah Teâlâ insanların göremedikleri âlemlerin ve daha başka canlıların da var olduğunu, belirli görevlerinin olduğunu örnekler vererek (Cibrîl, Mikâl...) bildirmektedir. Melek adları da Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen diğer özel isimlerdir.

“(Resulüm!) Onu Ruh'u'l-Emin (Cebrâil), uyarıcılardan olasin diye apaçık Arap diliyle senin kalbine indirmiştir.” (Şuara-26/193-195)

Kur'ân'da, özel isimlerden olan zaman ve mekân isimlerinden bahsedilmektedir. Mekân isimleri zikredilerek bunların tarihsel konumları, müminler için önemleri, mübarek yerler olup olmadıkları bizlere bildirilmektedir. Örneğin Mescidu'l-Harâm'ın Müslümanların kiblegahı olduğu (Bakara-2/144), Mescidi'l-Aksa'nın etrafının mübarek kılındığı (İsra-17/1) bildirilmektedir. Yine müminler için önem arz eden günlerin (Cuma) hangisi olduğunu, müminlerin bu günü değerlendirmeleri gerektiği öğretilmektedir (Cuma-62/9,10). Ayrıca Kur'ân, müminlerin yapmaları gerektiği ibadetleri, isimlerini belirterek kurallarıyla birlikte öğretmekte, ibadetlerin müphem bir halde kalmasına müsaade etmemektedir.

“Hac malum aylardır. Kim bu aylarda hac yapmayı kendisine farz kılsa, artık Hac süresince ne kadına yaklaşıma, ne günah işleme ve ne de kavga vardır. İşlediğiniz hayırları Allah bilir. Azıqlanınız. Zira azıkların en hayırlısı takvadır. Benden korkunuz. Ey akıl sahipleri!” (Bakara-2/197)

Kur'ân, özel isimlerden olan ilahi kitaplardan bahsetmekte, Kur'ân dışındakilerin tahrifata maruz kaldıklarını ve bu nedenle güvenilir kaynaklar olmaktan çıktıklarını bildirmektedir. Bu kutsal kitapların Kur'ân'ın aksine Allah tarafından korunmaya alınmadığı, koruma görevi insanlara bırakıldığı için zamanla Yahûdi ve Hıristiyan din Adamlarının eliyle değiştirildiği bildirilmektedir. Kur'ân'ın bu kitaplar hakkında vermiş olduğu tüm bilgilerin birer hakikat olmaları Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunun apaçık bir kanıtıdır.

“Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, “onu (kitabı) mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz.” diye kesin söz almıştı. Fakat onlar verdikleri sözü kulak ardı ettiler. Onu az bir karşılığa değiştiler. Yaptıkları alışverişi ne kadar kötü.” (Âl-i İmrân-3/187)

⁵ Dr. Muhammed Ratib Nablusî, *Mevsu'ati'l-İcâzi'l-İlmi fi'l-Kur'ân ve's-Sünnet, Âyâtullah fi'l-Âfâk*, Daru'l-Mektebî, Dimeşk, 2008, s.11.

Kutsal Alan ve Kutsal Dışı Alan olarak sınıflandırdığımız bu çalışmamızı, Kutsal Alanın meziyetini göz önünde bulundurarak metne bu bölümle başlamayı uygun görmekteyiz.

Birinci Bölüm

KUTSAL ALAN

“Kutsal” lafzı Arapçada *mukaddes* manasını ifade eder. “Mukaddes” lafzı *kuds* lafzından gelir. “Kuds” lafzı müştaklarıyla birlikte Kur’ân-ı Kerim’de 10 defa zikredilir (Bakara-2/30,87,253; Mâide-5/21,110; Nahl-16/102; Haşr-59/23; Cuma-62/1; Tâhâ-20/12;Naziât-79/16). Âlûsî (ö.1246/1830) Kur’ân-ı Kerim’de zikredilen “el-Kuds” lafzının taharet (temizlik), bereket ve takdis (tenzih etmek, temizlemek) manalarına geldiğini söyler.⁶ Buna göre *mukaddes* manasına gelen *Kutsal* lafzı *temiz kılınan, bereketli, tenzih edilen* manalarını ifade eder. Tüm bu manaları göz önünde bulundurduğumuzda bu bölümde zikredeceğimiz tüm özel isimleri Kutsal Alan başlığı altında zikretmemizde hiçbir sakınca bulunmamaktadır. Nitekim bu bölümde zikredeceğimiz bazı özel isimler *el-Kuds, el-Mukaddese*, şeklinde vasıflandırılmıştır (el-Ardü’l-Mukaddese, Ruhu’l-Kuds).

I. ZAT-ŞAHİS İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de özel isim kategorisine giren zat ve şahıs isimleri zikredilmektedir.

A. ZAT İSMİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah Teâlâ’nın birçok ismi zikredilir. Ancak bunlar arasında sadece Allah ve Rahmân isimleri özel isimdir. Diğer isimler ise sıfat-ı galibedendir.

1. Allah:

Allah lafzı hakiki mabudun özel ismidir. “Allah” zat ismini, özel isim olarak düşünebilmek için, Allah’ın selbi ve subûti bütün zat sıfatları ile fiili sıfatlarını bir arada tasavvur etmek, sonra da hepsini bir bütün olarak topluca ele almak ve öyle ifade etmek gerekir. Bu nedenle, Allah özel ismi şu şekilde ifade edilmiştir: “O zat-ı vacibu’l-vücut ki, bütün kemal sıfatlarını kendisinde toplamıştır.”⁷

Esmâ-i Hüsna’nın tamamı Allah lafz-ı celaline isnat edilmelerine ve ona sıfat olmalarına rağmen Allah lafzı bunların hiçbirine isnat edilmemekte ve sıfat olarak gelmemektedir.

Allah yüce ismi ile Allah’tan başka hiçbir ilah ve varlık anılmadığı şöyle bildirilmektedir:

“*Sen O’nun bir adaşı olduğunu biliyor musun?*” (Meryem, 19/65).

Lisan bakımından Allah lafzının bir takım özellikleri vardır. Allah lafzı daima ‘el’ takısı ile birlikte kullanılmakta ve bu durumda sadece hakiki mabud kastedilmektedir. Bu ismin ikili ve çoğulu yoktur. Hemzesi bazı durumlarda vasl (billahi, minellahi gibi...) ve bazı durumlarda da kat’ hemzesi(ya Allah gibi) şeklindedir.

Allah lafzı, Kur’ân-ı Kerîm’de 2697 defa, ‘mim’ takısı ile birlikte de (yani Allahümme) 5 defa olmak üzere, toplam 2702 defa zikredilmektedir.⁸ Böylelikle Kur’ân’da en çok tekrarlanan isimdir. Kur’ân-ı Kerîm’in tüm sûreleri Allah ismini kapsayan besmele ile başlanmaktadır:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ “*Rahmân ve rahim olan Allah’ın adıyla...*”

⁶ Âlûsî, *age.*, Bakara-2/87 hk.

⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Eser Yayınları, İstanbul, ts. I, 23, Fatıha-1/1 hk. (sadeleştirilmiştir.)

⁸ M.F. Abdulbâki, *el-Mu’cemü’l-Müfehris li Alfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Fikir, Beyrut, 2000, s. 56-96.

Allah lafzının etimolojisi ile ilgili birçok görüş beyan edilmiştir. Bu görüşlerden Tefsîr kaynaklarında zikredilenlerin bir kısmını aktarmakla yetineceğiz.

Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği döneminde bütün Arapların bu özel isimden haberdar oldukları Kur'ân-ı Kerîm'in delaletiyle sabittir:

“*Kasem olsun onlara: ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan, elbette “Allah” derler.*” (Zümer-39/38).

Bundan dolayı o dönemde de Allah lafzının Arapça olduğundan şüphe yoktur. Merhum Yazır, Allah lafzının Hiz. İsmâil zamanından beri geçerli olduğunun bilindiğini, bu itibarla da Arapça olduğu şüphesiz olduğunu söyler.⁹ “Şunu iyice hatırd tutmak gerekir ki, Allah lafzının, Arapça asıllı olmayıp, yabancı bir dilden geçmiş olacağını gösteren hiçbir belirti yoktur. Bir aile teşkil eden dillerin, ortak köklere sahip olmaları tabiidir. Birçok durumda hangisinin hangisinden alındığı gösterilemeyeceği gibi, esasen böyle bir menşe aramanın da pek anlamı yoktur.”¹⁰

Allah lafzının alem (özel isim) veya sıfat olduğu hususunda farklı görüşler beyan edilmiştir:

I. Sıfat olduğu görüşü: Buna göre alem işaret gibi olup, Allah Teala'ya söylenmesi mümkün değildir. Ancak bu görüşe cevap olarak alemlerin (özel isimlerin) tayin için oldukları, hissi işaret tazammun etmedikleri söylenmiştir. Ayrıca bir zat zikredilip sıfatlarıyla vasıflandırılmak istendiğinde önce isminin sonra sıfatlarının zikredilmesi gerektiği söylenmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah isminin de sıfatlarından önce zikredildiği için alem olduğu söylenmiştir.

II. Alem olduğu görüşü: Bu hususta farklı görüş bildirilmiştir.

A. Mürtecel olduğu görüşü: Buna göre Allah özel ismi hemen söylenmiş bir söz olup herhangi bir kelimededen türememiştir. Yani bu isim ilk kullanıldığında Allah'ın özel ismidir. Bu görüş, aralarında İmam Şafii, Hattabi, İmamü'l-Harameyn, İmam Razi, Halil b. Ahmed'in de bulunduğu usul âlimleri ve İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna nispet edilmiştir. Bunlara göre 'el' harfi tarif olmayıp kelimenin kökündendir. Bu görüş sahipleri nida harfinin Allah lafzına konmasını (Ya Allah!) buna delil olarak gösterirler. Zira nida harfi 'el' edatı ile birleşmez.

B. Müştak (türemiş) olduğu görüşü: Sa'lebi bu görüşü çoğunluk âlimlere nispet etmiştir. Bazılarına göre bu, çoğunluğun değil, birçoğunun görüşüdür. Bu görüş de iki başlık altında özetlenebilir:

1. “lahûn” lafzından türediğini beyan eden görüş: Bu görüş, Basra ehlinde nakledilmiştir. Buna göre Allah lafzının aslı *'fa' lun'* veya *'faalün'* veznindedir. Vav/ye elife kalbolup lahun şeklini aldı. Daha sonra önüne 'el' takısı getirilip Allah şeklini aldı.¹¹

Bunlar da kök harfleri konusunda iki görüş bildirmişlerdir. Bazılarına göre kök harfleri *“lam, ye, he”*dir. Buna göre “yüceldi” manasına gelen *‘laha yelihu’*dan türemiştir. Çünkü Allah Teâlâ misli benzerlikten yücedir.

Bazılarına göre de kök harfleri *“lam, vav, he”*dir. Burada da değişik görüşler vardır: Bazılarına göre “gizlendi” manasındaki *‘laha yeluhu’*dan türemiştir. Çünkü Allah Teâlâ akıllardan ve gözlerden gizlidir. Bazılarına göre aynı kipin “titredi” manasındakinden türemiştir. Çünkü akıllar ve fehimler zatı ve sıfatının marifeti yanında titrerler.

⁹ Yazır, *age*, Fatiha-1/1 hk.

¹⁰ Prof. Dr. S.Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, Kayhan Yayınları, İstanbul, 1987, s. 106.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fîrûzâbâdi, *Basâirü Zevî't-Temyîz fî Lâtâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, ALLAH md. Daru'l-Baz, Beyrut, ts. c. I, s. 12; Kâdî Beydâvî, *Envaru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, I/1, y.a.y. ts.; Yazır, *age*, Fatiha-1/1 hk.

Bazılarına göre “parladı, ışık saçtı” manasına gelen ‘*lâhâ yelûhu*’ dan türemiştir. Çünkü kalpler onun zikriyle parlar, ışık saçar. Bazılarına göre aynı kipin “yarattı” manasındakinden türemiştir.¹²

2. “*ilahün*” lafzından türediğini beyan eden görüş: bu görüş Kûfe ehlinde nakledilmiştir. Buna göre Allah lafzı aslında ‘*fialün*’ veznedir. Hemze hafif olup yerine ‘*el*’ edatı getirilerek Allah şeklini almıştır. Bu nedenle “Ya Allah” kat’ ile söylenir. Ancak Allah lafzı ilahun lafzından farklı olarak yalnız hak mâbuda aittir. Bu görüşe göre “lahun” da aslında “ilahün” kökünden gelmektedir ‘*nasün ünasün*’ gibi... Bunlar da kök harfleri konusunda iki görüş beyan etmişlerdir:

a. Kök harfleri “*elif, lam, he*” olduğu görüşü:

Bazılarına göre “sığındı” manasındaki ‘*elihe ye’lehu*’ den türemiştir. Çünkü mühim durumlarda ona sığınılır. Bazıları aynı kökün “durdu” manasındakinden türediğini söylemiştir. Çünkü akıllar ve kalpler onun yanında sükûn eder. Bazıları “hayret etti” manasındakinden türediğini söylemişler. Yani akıllar kemal-ı azametini ve celaliyyetinin hakikatini idrakte hayret ederler.

Bazıları ‘*Elihe’l-fesilu* (yani annesine sıkı sıkıya bağlandı.)’ dan geldiğini söylemişlerdir. Çünkü kullar Allah’a yalvararak ona sıkı sıkıya bağlanırlar. Bazılarına göre “kulluk etti” manasındaki “*elehe ye’lehu*” dan türemiştir. Buna göre ibadete müstahak manasına veya ma’bud manasına gelir.

b. Kök harfleri “*vav, lam, he*” olduğu görüşü: Buna göre lafz-ı celalet aslında ‘*vilahun*’ veznedir. Kesrenin ‘*vav*’ üzerine ağırlığından dolayı ‘*vav*’ hemzeye tebdil olmasıyla ‘*ilahun*’ şeklini almıştır. ‘*Vişahun, işahun*’ gibi... Buna göre “titredi” manasındaki ‘*velihe*’ den türemiştir. Çünkü akıllar ve kalpler onu zikrederken titrerler.¹³

Fîrûzâbâdî (ö.1414/1816) Allah lafzı ile ilgili şu hususları kaydeder:

- 1- Allah’ın tüm isim ve sıfatlarının yerine geçer.
- 2- Allah’ın tüm isimleri mana bakımından bu isme racidir.
- 3- Her işe Allah ismi ile başlanır. (Bismillah gibi)
- 4- Yazı ve telifler bu isimle bitirilir. (Hasbiyallah gibi)
- 5- Tüm iş ve haller bu isimle bitirilir. {وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ}
- 6- Tevhid bu isme bağlanmıştır. (La ilahe illallah)

7- Resulullah (s.a.s.)’in risaleti bu isimle pekiştirilmiştir. (Muhammedun Resulullah)

8- Hacılar haclarını bu isimle süslerler. (Lebbeyk Allahümme...)

9- Gaziler, gazalarını bu isimle düzenlerler. (Allahu Ekber)

10- Namazın başlangıç ve bitimi bu isimledir. (Allahu ekber - ve rahmetullahi)

11- Dua edenler bu isimle duada bulunurlar (Allahümme...).

12- Harflerinin eksilmesi ile manada eksiklik olmaz.¹⁴ (*Allah* lafzının ilk harfi olan ‘*elif*’ hafiflendiğinde *lillah* şeklini, ‘*lam*’ hafiflendiğinde *lehu* şeklini, bu ‘*lam*’ da hafiflendiğinde *hu* şeklini alır. Tüm bunlar Allah zatını ifade etmektedirler.)

2. Rahmân:

¹² Fîrûzâbâdî, age., ALLAH md. I, 12; Beydâvî, age., Fatiha-1/1 hk.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fîrûzâbâdî, *Basâirü Zevî’t-Temyîz fi Lâtâifi’l-Kitâbi’l-Azîz*, ALLAH md. Daru’l-Baz, Beyrut, ts. c. I, s. 12; Kâdî Beydâvî, *Envaru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, I/1, y.a.y. ts.; el-Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-Sifât*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, ts. s. 34-35, Fatiha-1/1 hk.

¹⁴ Fîrûzâbâdî, age, I, 12.

Rahmân lafzının etimolojisi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Cumhuriyetin görüşü Arapça asıllı olup ‘rahmet’ lafzından türemiş olduğu yönündedir.¹⁵ Arap kelimelerinde bu ismin önceden kullanılmakta olması ve Arapların bu ismi beyitlerinde kullanmaları¹⁶ bu görüşü desteklemektedir. Buna göre Rahmân lafzı *rahmet* lafzından türemiş olup sıfat-ı müşebbehe kipinde mübalağa ifade etmektedir. Çok zayıf sayılabilecek bir görüşe göre ise Rahmân lafzı İbranice asıllı bir kelimedir.¹⁷

Rahmân lafzı yalnız Allah için söylenen bir isimdir. Allah dışındakiler için söylenmesi caiz değildir. Zira ifade ettiği mana buna engel teşkil etmektedir. Ragıp İsfahânî, Rahmân lafzının, “Rahmeti ile her şeyi kuşatan” manasını ifade ettiğini söyler.¹⁸ Hattabi ise Rahmân lafzını şöyle tarif eder: “Bütün mahlûklara rızıkları, yaşama vesileleri ve tüm maslahatlarında rahmeti yayılmış; mümin olsun kâfir olsun, iyi olsun kötü olsun, rahmeti tümünü kapsayan geniş rahmet sahibi olandır.”¹⁹ Tüm bu manalar yalnız Allah’ın zatı için geçerlidir.

Rahmân lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 57 defa zikredilmektedir. Zikredilen ayetlerin hemen hemen tamamında özel isim olarak kullanılmaktadır.

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا

“ O gün Rahmân’ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimselerden başkasının şefaati fayda vermez.” (Taha-20/109)

Bazı yerlerde ise Allah lafzının sıfatı olarak kullanılmaktadır.

“ Şüphesiz o Süleymân’dandır. Ve gerçekten Rahmân ve Rahim olan Allah’ın adıyla (başlamakta)dır.” (Neml-27/30)

Rahmân lafzı Allah lafzı dışında Allah’ın diğer isimlerine sıfat olarak kullanılmamaktadır. Ayrıca kullanılan tüm yerlerde ‘el’ takısı ile birlikte zikredilmektedir.

Sonuç olarak; Allah ve Rahmân lafızları Allah zatının özel isimleri olup başka varlıklar için kullanılamazlar. Allah lafzı birinci derecede, Rahmân lafzı ise ikinci derecede özel isimdir. Zira Allah lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de hiçbir yerde sıfat olarak kullanılmazken Rahmân lafzı ise bazı yerlerde Allah lafzına sıfat olarak kullanılır.

Zat İsimleri ile ilgili verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Şahıs İsimlerine geçeceğiz.

B. ŞAHIS İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de birçok mübarek şahıs zikredilmektedir. Bunlar peygamberler, melekler ve salih kişilerdir. Allah tarafından seçilmek suretiyle elde ettikleri meziyetten dolayı öncelikle peygamberleri zikredeceğiz.

1. Peygamberler:

Allah tarafından emir ve hükümlerini yaşamak ve bildirmek için seçilmiş mübarek şahıslardır. Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi beş peygamber ismi zikredilir. İlyasin lafzı ile ilgili görüş farklılıklarından dolayı ayrı başlıkta zikredeceğiz. Ayrıca bazı peygamberlerin

¹⁵ Beyhaki, *age*, s.70.

¹⁶ Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi, *en-Nuket ve’l-Uyûn*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2007, I/52, Fatıha-1/1 hk.

¹⁷ El-Beyhaki, s.70.

¹⁸ Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râğıb el-İsfahânî, *el-Mufredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, RHM md. Daru’l-Marife, Beyrut, 2005, s.198.

¹⁹ Bkz. Beyhakî, *age*, s.70.

hem isimleri hem de lakapları zikredildiğinden aynı peygambere ait isim ve lakapları birlikte aynı başlık altında, ancak ayrı ayrı zikredeceğiz.

a) Âdem:

Hiz. Âdem, Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerdendir. Beşerin babası ve ilk peygamberdir.

Âdem lafzını etimolojik açıdan değerlendirdiğimizde kökü hakkında iki görüşle karşılaşmaktayız. Bazılarına göre Âzer gibi “faele” vezninde olup yabancı asıllı bir özel isimdir. Hem yabancı asıllı ve hem de özel isim olmasından ötürü de gayr-ı munsarıftır. Bazılarına göre “ef’ele” vezninde olup Arapça asıllı bir kelimedir. Buna göre, “udme”den türemiştir. Udme, beyaz renk ya da siyah-beyaz arası buğday renkli demektir. Bazıları “edimü’l-arz”dan (yeryüzü) yaratıldığı için kendisine Âdem denildiği görüşündedir.²⁰ Bu görüşü destekleyen hadisler vardır:

“Allah Âdem’i yeryüzünün tamamından aldığı toprak kabzasından yarattı. Böylelikle Âdemoğlu yeryüzü gibi kimisi kırmızı, kimisi siyah, kimisi beyaz ve bunların arasındadır. Bazısı yumuşak, bazısı sert, bazısı habis, bazısı temiz oldu.”²¹ Buna göre Âdem, Esat ve Ahmet gibi fiil kökenli olup daha sonra fiilden nakledilerek şahıs ismi olmuştur. Alemiyet ve fiil vezninden dolayı gayr-ı munsarıftır.

Âdem ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 25 defa zikredilmektedir.²² Bunların bazısında yalnız, bazı yerlerde de *beni Âdem* şeklinde isim tamlaması olarak zikredilmektedir. Allah Teâlâ, Hiz. Âdem’i yeryüzünde hükümünü icra edecek bir halife olarak yaratmıştır. Ona tüm isimleri öğretmiştir. Hiz. Âdem’e tüm isimleri öğreterek meleklerle üstün kılmıştır:

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra onları meleklerle gösterip: “Eğer doğru iseniz şunların isimlerini bana bildirin” dedi.” (Bakara-2/31)

Âdem (a.s)’in başlangıçtaki yaratılışı hususunda muhtelif ayetler zikredilmektedir:

“Şüphesiz Allah katında İsa’nın meseli Âdem meseli gibidir. Onu topraktan yarattı. Daha sonra ona “ol!” dedi. O da oluverdi.” (Âl-i İmrân-3/59)

“... Şüphesiz ki biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.” (Saffat-37/11)

“And olsun ki biz insanı kuru bir çamurdan şekillenmiş bir balçıktan yarattık.” (Hicr-15/26)

“Allah insanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı.” (Rahmân-55/14)

Ebû İshâk ez-Zeccac der ki; Bu lafızların tamamı tek asla rucû eder ki, bu da çamurun aslı olan topraktır.²³

Yaratılışları harikulade olmalarından ötürü, Kur'ân-ı Kerîm'de Hiz. İsa’nın babasız yaratılışı, hem anasız hem babasız yaratılan Hiz. Âdem’e benzetilmiştir (Âl-i İmrân:1/59).²⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de yedi yerde meleklerin Âdem’e secde etmesinden bahsedilmektedir (Sad-38/71-74, A'râf-7/11, Taha-20/116, İsra-17/61, Hicr-15/28-33, Kehf-18/50, Bakara-2/34). Allah Teâlâ tüm melekleri Âdem’e secde etmekle mükellef kılmıştı. Allah’ın bu emri gereği meleklerin tamamı secde etmiş (Hicr-15/30, Sad-38/73). Ancak

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Âlûsî, *Rûhu'lKur'ân-ı Kerîm -Meânî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, I/225; Fîrûzâbâdî, *age.*, I, 22.

²¹ Fîrûzâbâdî, *age.*, I, 22. (Hadis kaynaklarında bulamadık.)

²² Abdalbâki, *age.*, s. 31.

²³ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 22.

²⁴ Âlûsî, *age.*, II, 185.

İblis kibirlenerek secde etmemiştir (Hicr-15/31). Böylelikle kâfirlerden olmuştu (Sad-38/74). Buradaki secdenin mahiyeti ve keyfiyeti geniş bir konu olduğundan şu kadarıyla yetinelim; buradaki secdede Âdem'i ta'zim ve ona saygı vardır.

Allah Teâlâ, Hz. Âdem'den eşi Havva'yı yaratmıştır (Â'râf-7/189; Nisa-4/1). Onlara cennette kalmaları ve belirtilen ağaç dışında diledikleri şeylerden yemelerini emretmiştir (Bakara-2/35, Â'râf-7/19). Ancak onlar Şeytânın hilesine kanıp yememeleri gereken bu ağaçtan yemiş, bu nedenle de cennetten çıkarılmış ve yeryüzüne gönderilmişlerdir (Bakara-2/36). Hz. Âdem, işlediği bu hatadan dolayı Rabbinden öğrendiği kelimelerle tövbe etmiş, Allah Teâlâ tövbesini kabul buyurmuştur (Bakara-2/35-37).

b) İdris:

Kur'an'da adı geçen peygamberlerdendir. Hz. Nûh (a.s.)'tan önce gönderilmiştir.²⁵ Hz. İdris'in Süryanice'de adı Hunuh'tur. Uhnuh diye söylenir.²⁶ Meşhur görüşe göre Hz. İdris, Nûh (a.s.)'un babasının dedesidir. Hz. Âdem'den sonraki ilk resûldür. Kendisine 30 sahife indirilmiştir.²⁷

İdris kelimesi yabancı asıllı bir isimdir.²⁸ Yabancı asıllı ve özel isim olmasından ötürü gayr-ı munsarıftır. Bazıları okumak manasına gelen ders ve dirasetten türediğini söyler.²⁹ Zemahşeri ve Âlûsî'nin de aralarında bulunduğu müfessirlerin çoğu bu görüşü zayıf görmektedir.³⁰ Onlara göre 'ders' kelimesinden türemiş olsaydı, tek sebep (alemiyyet) kaldığı için munsarıf olması gerekirdi. O halde gayr-ı munsarıf olması yabancı asıllı olmasına delildir.

İdris özel ismi Kur'an-ı Kerim'de 2 defa zikredilmektedir.³¹ Ayetlerin birinde tek başına (Meryem-19/56,56), diğerinde ise İsmâil (a.s.) ve Zülkifl ile birlikte zikredilmektedir. (Enbiya-85). Tek başına zikredilen yerde Allah Teâlâ Hz. İdris'i nebi ve sıddık olarak vasıflandırmakta ve kendisini yüce bir makama yükselttiğini bildirmektedir:

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا

"Kitapta İdris'i anımsa, muhakkak ki o, dosdoğru bir peygamberdi. Ve onu yüce bir makama yükselttik." (Meryem-19/56,57).

Diğer bir ayette ise Hz. İdris, başka peygamberlerle birlikte zikredilmekte, tümünün sabredenlerden ve salihlerden olduklarını bildirilmektedir:

"İsmâil, İdris ve Zülkifl... tümü sabredenlerdendir. Onları rahmetimize aldık. Muhakkak ki, onlar salihlerdendir." (Enbiya-21/85/86)

Fîrûzâbâdî Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de İdris (a.s.)'i şu vasıflarla nitelendirdiğini aktarır³²: sacid (secde eden), baki (ağlayan): {حَرُّوْا سَجْدًا وَبُكِّيًّا}, mucteba (seçilmiş), mehdi (hidayete erdirilmiş): {وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَأُجِّبْنَا}, refiu's-şe'ni ve aliyü'l-mekân: {وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا}, Sâlih: {وَكَلَّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ}, sabır (sabreden): {كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ}, sıddık, nebi: {وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ}, mezkûr ve idris: {وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ}.

Âlûsî Hz. İdris (a.s.) hakkında şu hususları zikretmektedir: İlk olarak kalem ile yazan, yıldız (Astronomi) ve hesap (Matematik) ilimleri ile ilgilenen, elbise dikip giyen

²⁵ Âlûsî, *age.*, Meryem-19/52 hk.

²⁶ Fîrûzâbâdî, *age.*, s.51.

²⁷ Âlûsî, *age.*, Meryem-19/52 hk.

²⁸ Fîrûzâbâdî, *age.*, s.51.

²⁹ Fîrûzâbâdî, *age.*, s.51.

³⁰ Âlûsî, *age.*, Meryem-19/52 hk.

³¹ Abdalbâki, *age.*, s.325.

³² Fîrûzâbâdî, *age.*, s.51.

(insanlar bundan önce hayvan derilerini giyerlerdi), Hz. İdris (a.s.)'tir. Keza ilk olarak ölçü ve tartıyı kullanan yine Hz. İdris'tir.³³

c) Nûh:

Hız. İdris (a.s.)'ten sonra gönderilen ilk peygamberdir. Nûh (a.s) Lemek'in oğlu, Lemek Müteveşliğ'in, o ise Uhnuh yani İdris peygamberin oğludur.³⁴

Nûh kelimesi, yabancı asıllı bir kelime olmakla beraber orta harfi harekesiz olduğu için munsarıftır.³⁵ Cuvâlikî, Arapçalaşmış bir kelime olduğunu; Kirmani Süryanicede "sakin" manasına geldiğini söyler.³⁶ Bazıları Arapça bir kelime olup "nevh"ten türediğini, Hz. Nûh (a.s.)'un kendi nefesine çok ağıt yaktığı ve çok ağladığı için Nûh diye adlandırıldığını söylerler. Âlûsî bu görüşü şüpheyile karşılar.³⁷

Nûh özel ismi Kur'ân'da 43 defa zikredilmektedir.³⁸ Ayrıca Kur'ân'ın 71. sûresi kendi ismini almaktadır. Kur'ân'da Hz. Nûh (a.s.) mübalağa ifade eden "şekur" (çokça şükreden) diye vasıflandırılmaktadır:

"...Muhakkak ki O (Nûh), çok şükreden bir kul idi." (İsra-17/3).

Başka bir ayette Nûh (a.s.) şöyle övülmektedir:

سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

"Bütün âlemler içinde Nûh'a selam olsun. Muhakkak ki biz, bu şekilde iyilik yapanları ödüllendiririz. Çünkü O, mümin kullarımızdandı." (Saffat-37/79,80,81)

Kur'ân'da Nûh kıssasına dikkat çekilmekte (Yûnus- 71), kıssa değişik sûrelerde geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Kur'ân'da Hz. Nûh'un, kavmini Allah'a kulluk etmeye davet ettiği (A'râf-7/59, Mü'minun-23/23), buna karşı kavminin kendisini yalanladığı, (Kamer-9), bu nedenle helak olduğu anlatılmaktadır (A'râf-7/64). Tufan hadisesinde Nûh (a.s.) ile beraber kavminden gemiye binenler kurtulmuştur (Ankebût-29/15). Bunların seksen kişi oldukları kaydedilmektedir.³⁹

Rivâyetlere göre, Hz. Nûh Allah tarafından kendi dilinden Allah'ın dini hükümleri kanun yapılan peygamberlerin ilkidir. İlk önce ümmeti azap edilen peygamber de odur.⁴⁰

Nûh (a.s.) peygamberler arasında en uzun ömürlü olanıdır.⁴¹ Hz. Nûh'un kavmiyle geçirdiği süre Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle bildirilmektedir:

"Yemin olsun ki Nûh'u kavmine elçi olarak gönderdik. O da aralarında elli yılı eksik bin yıl kaldı." (Ankebût-29/14)

Âlûsî, ayetten Hz. Nûh'un risâletten sonra kavmi içinde 950 sene yaşadığının anlaşıldığını belirtmektedir.⁴² Peygamber olduğu yaşı ve kaç ömür yaşadığı ile ilgili değişik görüşler vardır. İbn Abbas'tan; Hz. Nûh'un 40 yaşında peygamber olduğu, 950 sene kavminin içinde kaldığı ve tufandan sonra 60 yıl yaşadığı rivâyet edilmektedir. Bu rivâyete göre Nûh (a.s.) 1050 yıl yaşamıştır.⁴³

³³ Âlûsî, *age.*, VIII,423.

³⁴ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd el-Ferrâ el-Bagavî, *Maâlimu't-Tenzil*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1992, c.2, s. 168, A'râf-7/59 hk.

³⁵ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI.26; Âlûsî, *age.*, Nûh-71/1 hk.

³⁶ Âlûsî, *age.*, Nûh-71/1 hk.

³⁷ Âlûsî, *age.*, Nûh-71/1 hk.

³⁸ Abdalbâki, *age.*, s.892-893.

³⁹ Âlûsî, *age.*, Ankebût-29/15 hk.

⁴⁰ Yazır, *age.*, Nisa-163 hk.

⁴¹ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,30.

⁴² Âlûsî, *age.*, Ankebût-29/14 hk.

⁴³ Âlûsî, *age.*, Ankebût-29/14 hk.

d) Hûd:

Kur'ân'da adı geçen peygamberlerdendir. Nesebi Hz. Nûh'a (a.s.) dayanmaktadır. Hûd lafzı aslı itibariyle tövbe eden manasına gelen "haid" kelimesinin çoğuludur.⁴⁴ Ancak Kur'ân'da özel isim olarak zikredildiği yerlerde bu mana aranmaz.

Peygamber ismi olarak Hûd lafzı, Kur'ân-ı Kerîm'de 7 defa zikredilmektedir.⁴⁵ Ayrıca Kur'ân'ın 11. sûresi Hûd sûresi olarak anılmaktadır. Kur'ân'da Hz. Hûd'un Âd kavmine elçi olarak gönderildiği zikredilmektedir:

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. (Hûd) dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Hala sakınmaz mısınız?". (A'râf-7/65)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Hûd (a.s.) üç ayette Âd kavmine kardeş olarak nitelendirilmektedir. Kurtûbî (ö.671/1273) bunun izahı hususunda üç görüş aktarmaktadır.

- 1- Baba bir kardeşleridir. Bu görüş İbn İshâk'a aittir.
- 2- Aynı kabiledendir.
- 3- Âdemoğullarındandır. Kendilerinin hemcinsi olduğu için kardeş olarak nitelendirilmektedir.⁴⁶

Hz. Hûd, Âd kavmini Allah'a kulluk etmeye davet etmiş, kendilerinden hiçbir şekilde karşılık ve menfaat talep etmediğini, karşılığını yalnız Allah'tan dilediğini belirtmiştir. Ancak kavmi kendisini yalanlayıp atalarının dininden dönmemiş, bunun neticesinde de azaba uğramışlardır (Araf-7/65-72).

Hz. Hûd'un tevhid mücadelesi Kur'ân-ı Kerîm'de A'râf (7/65-72), Hûd (11/50-60), Ahkâf (46/21-26) ve Şuara (26/123-140) sûrelerinde, bir nebze de detaylandırılarak zikredilmektedir.

"Ey kavmim! Bunun karşılığında sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim yalnız beni yaratana aittir. Hala akıllanmayacak mısınız?" (Hûd-11/51)

"Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret isteyin. Sonra da ona tövbe edin ki, üzerinize gökten bol bol bereket göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Gelin günahlarınızda ısrar ederek yüz çevirmeyin." (Hûd-11/51)

Hz. Hûd'un tebliğinde kullandığı yumuşak dil, şefkat kokan üslubu tüm Müslümanlar için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

e) Sâlih:

Sâlih lafzı Arapça asıllı bir özel isim olup, bu isimle ilk olarak Hz. Sâlih adlandırılmıştır.⁴⁷

Salebi, Hz. Sâlih'in Ubeyd b. Asef b. Masih b. Ubeyd b. Hazir b. Semûd b. Avs b. İrem b. Sam b. Nûh'un oğlu olduğunu söylemiştir.⁴⁸

Sâlih lafzı Kur'ân'da birçok defa zikredilmekle beraber bunlardan sadece 11 tanesi özel isimdir.⁴⁹

⁴⁴ Ragıp Isfahânî, *age.*, HVD md. s. 524.

⁴⁵ Abdalbâki, *age.*, s. 908.

⁴⁶ Kurtûbî, *age.*, A'râf-7/65 hk.

⁴⁷ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 99.

⁴⁸ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 99.

⁴⁹ Abdalbâki, *age.*, s.521.

Hız. Sâlih Semûd kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Kavmini Allah'a kulluk etmeye çağırarak, kendilerine bir mucize olarak gönderilen dişi deveye kötülük yapmalarını emretmiştir:

وَالِي تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ
الْيَمِّ

“Semûd’a kardeşleri Sâlih’i gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık bir mucize geldi. İşte şu, size bir ayet olarak Allah’ın dişi devesidir. Onu bırakın da Allah’ın arzında otlasın. Ona kötülükle dokunmayın, yoksa sizi acı bir azap yakalar.” (A’raf-7/73)

Semûd kavmi, Hız. Sâlih’in tüm uyarılarına rağmen kendisini dinlememiş, onu yalanlamışlardı. Böylelikle azaba maruz kalmışlardı. Kıssa Kur’ân-ı Kerîm’de geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

Hız. Sâlih’in kavmini Allah’a kulluk etmeye davet ederken kullandığı üslup, üsluptaki içtenlik ve samimiyetle gerçekten dikkat çekmektedir. Bu davet birkaç ayette geçmektedir. Örnek olması açısından aşağıdaki ayetleri zikretmekte yarar görüyoruz:

“Siz Allah’tan sakınmaz mısınız? Gerçekten size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Artık Allah’tan korkun ve (bu uyarımda) bana itaat edin. Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan yalnız âlemlerin Rabbi olan Allah’tır. Burada güven içinde mi bırakılacaksınız? Bahçelerin, pınarların, ekinlerin, salkımları sarkmış hurmaların arasında ve dağlardan ustalıkla evler yontuyorsunuz? Artık Allah’tan sakının ve bana itaat edin. Yeryüzünde bozgunculuk yapıp, ıslah etmeyen müsriflere uymayın.” (Şuara-26/142,143,144,145,146,147,148,148,150,151,152)

“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih’i gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim Allah’a kulluk edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Sizi topraktan O yarattı ve onda yaşatan O’dur. O halde O’ndan mağfiret dileyiniz. Sonra O’na tövbe ediniz. Muhakkak ki Rabbin çok yakın ve dualara icabet edendir.” (Hûd-11/61)

Hız. Sâlih’in bu daveti karşısında Semûd Kavmi ona şöyle cevap verir:

“Dediler ki: Ey Sâlih! Sen daha önce aramızda ümit beslenen biriydin. Bizi atalarımızın taptıklarına tapmaktan men mi ediyorsun? Doğrusu bizi davet ettiğin şeyden endişe verici bir şüphe içindeyiz.” (Hûd-11/62)

Semûd kavmi kendilerine peygamberlerini tasdik edici bir ayet olarak gönderilen deveyi kestiler. Bunun üzerine Hız. Sâlih kendilerine gönderilecek azabı haber verdi:

“Ve onu (deveyi) kestiler. O zaman Sâlih: yurdunuzda üç gün daha kalın. Bu yalanlanmayacak bir sözdür.” (Hûd-11/65)

Azap günü gelince Allah Teâlâ Hız. Sâlih’i ve beraberindeki müminleri kurtarıp küfürde direten Semûd Kavmi’ni cezalandırmıştır:

“Azap emrimiz gelince, Sâlih ve beraberinde iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, o günün zilletinden. Şüphesiz ki güç ve izzet sahibi ancak senin Rabbindir. Derken onları korkunç bir ses yakaladı ve diyarlarında çöke kaldılar.” (Hûd-11/66,67)

f) İbrâhîm:

Allah Teâlâ’nın elçi olarak gönderdiği peygamberlerdendir (Hadid-26). Sahih görüşe göre İbrâhîm (a.s.) Irak topraklarında bulunan Kevsa’da doğmuştur.⁵⁰ Babasının kim olduğu konusunda iki görüş söylenmiştir. Babasının Âzer olduğu söylenmiştir. Âzer’in,

⁵⁰ Fîrûzâbâdî, age., VI,36.

İbrâhîm'in babası olmayıp bir sanemin adı olduğu, babasının ise Tarûh olduğunu söylenmiştir.⁵¹ Zemahşeri (ö.1095), tarihçilerden nakil ile Âzer'in Süryanicede Tarûh olarak anıldığını söyler.

Hız. İbrâhîm Sara ve Hacer adında iki hanımı vardı. Hacer Hız. İsmâîl'in annesi, Sara ise Hız. İshâk'ın annesi idi.⁵²

İbrâhîm kelimesi yabancı asıllı bir isimdir.⁵³ Hem özel isim hem de yabancı asıllı olmasından ötürü gayr-ı munsarıftır.

İbrâhîm lafzı değişik şekillerde telaffuz edilmiştir. İbrâham, ibrahûm, ibraham, ibrahum, İbrâhîm (kasr), ebrehem, ibruhum. Muhakkiklerin çoğu İbrâhîm kelimesinin câmid bir isim olduğu görüşündedirler. İbrâhîm kelimesine uygun manalar yükleyerek mürekkep olduğunu söyleyenler de vardır. Bazılarına göre "ib", Süryanicede baba, "rahim" ise merhametli anlamında olup "merhametli baba" anlamındadır.⁵⁴ Bu durumda "rahim", 'ib'in sıfatı olur.

İbrâhîm özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 69 defa zikredilmektedir.⁵⁵ Allah Teâlâ Hız. İbrâhîm'i bir takım imtihanlara tabi tutmuştur. Hız. İbrâhîm bunlardan başarılı bir şekilde çıkmış. Bunun neticesinde Allah tarafından imam olarak seçilmiştir (Bakara-2/124). İbn Abbas İBRAHİM رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ وَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا آيَاتَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ayeti hakkında der ki: "İbrâhîm dışında bu din ile imtihan edilip tamamlayan başka birisi yoktur."⁵⁶ Allah Teâlâ İslâm'ın Hız. İbrâhîm'in de üzerinde olduğu din olduğunu bildirmekte ve ona tabi olanları şöyle övmektedir:

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ
إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

"İyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve Hanîf olan İbrâhîm'in dinine tabi olandan daha güzel dinli kimdir? Allah İbrâhîm'i dost edinmiştir." (Nisa-4/125)

Hız. İbrâhîm Allah'ı tevhide ve ona ibadet etmeye çağırmakta idi. Gerek Araplar gerekse Hıristiyan ve Yahûdiler Hız. İbrâhîm'e mensub olmakla iftihar etmişlerdir.⁵⁷ Hız. İbrâhîm, tümü tarafından kabul görmeye diğer peygamberlerden farklı bir konuma sahiptir. Ayrıca Kur'ân'da, Allah'ın kendisini *halil* (dost) olarak seçtiğini bildirdiği tek peygamberdir (Nisa-4/125).

Hız. İbrâhîm, tam kemal sahibi ve ancak muhtelif birçok insanda görülebilecek birçok fazileti kendisinde barındırmakta idi. Bu nedenle Kur'ân'da tek başına bir ümmet olduğu zikredilmektedir.⁵⁸

Hız. İbrâhîm putperest kavmine karşı tevhid mücadelesi vermiş. Buna karşı azan kavmi kendisini ateşe atmış. Ancak Allah Teâlâ ateşe:

"Ey ateş, İbrâhîm'e karşı soğuk ve esenlik ol!" (Enbiya - 21/68). diyerek İbrâhîm'i korumuştur.

Hız. İbrâhîm ve eşi yaşlı olmalarına rağmen Allah Teâlâ kendilerini Hız. İsmâîl ve Hız. İshâk'ı hibe etmiştir (İbrâhîm-14/39). Rivâyetlere göre Hız. İsmâîl doğduğunda Hız. İbrâhîm doksan dokuz yaşında, Hız. İshâk doğduğunda yüz on iki veya yüz on yedi

⁵¹ Taberî, *age.*, Bakara-2/124 hk.

⁵² Kurtûbî, *age.*, Bakara-2/125 hk.

⁵³ Ebû Hayyan el-Endulusî, *el-Bahri'l-Muhit*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2005, c.1, s.596, Bakara-2/124 hk.

⁵⁴ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,32; Yazır, Bakara-2/124 hk.

⁵⁵ Abdalbâki, *age.*, s. 2-3.

⁵⁶ Taberî, *age.*, Bakara-4/125 hk.

⁵⁷ Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hazmî, *Lübabü't-Te'vil fi Maani't-Tenzil*, Hayriye Mtb. İstanbul, ts. S. 407, Nisa-4/125 hk.

⁵⁸ Beydâvî, *age.* Nah1-16/20 hk.

yaşında idi.⁵⁹ Süheyli'den nakledildiğine göre İbrâhîm'in İsmâîl, İshâk, Medyen ve Medain Adında dört çocuğu vardı.⁶⁰ Başka bir ayette Allah Teâlâ İbrâhîm'e nimetini şöyle beyan eder:

“Biz ona (İbrâhîm'e), İshâk'ı ve Yakûb'u verdik. Tümüne hidayet verdik. Öncesinde Nûh'u da verdik. Hidayete erdirdik.” (En'am-6/84)

İmam Râzi (ö.925), burada Hz. İbrâhîm'e gerek çocukları (İshâk ve Yakûb gibi) ve gerekse ata (Nûh gibi) itibariyle, nesep açısından en şerefli konumun verildiğinin kastedildiğini söyler.⁶¹

Allah Teâlâ, Beyt'in (Kâbe) yerini ilk olarak Hz. İbrâhîm'e göstermiştir. Hz. İbrâhîm, oğlu İsmâîl ile birlikte Beyt'i ilk olarak bina eden ve ilk olarak hac yapan kişidir.⁶²

Bazılarına göre 175, bazılarına göre de 200 yaşında iken vefat etmiş, mukaddes toraklarda defnedilmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve Hz. İbrâhîm (a.s) dışında hiç kimsenin kabrinin bulunduğu yer ile ilgili kesin görüş belirtilmemiştir.⁶³

g) Lût:

Kur'an'da adı zikredilen peygamberlerdendir. Hz. Lût (a.s.), Hz. İbrâhîm (a.s.)'in yeğeni, aynı zamanda kendisine ilk inanan kişidir.⁶⁴

Lût kelimesi yabancı asıllı bir isimdir. Arapça bir kelimedenden türememiştir. Zeccac'a göre orta harfî sakin olduğundan münsarıftır. Bazıları türemiş bir kelime olduğunu söylemişlerdir.⁶⁵ Fîrûzâbâdî bu isimle ilk adlandırılanın Hz. Lût (a.s.) olduğunu aktarır.⁶⁶

Lût özel ismi Kur'an'da 27 defa zikredilmiştir. Kur'an'da Lût kıssası değişik ayetlerde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Hz. Lût (a.s.), amcası Hz. İbrâhîm ile birlikte ve onun dinine bağlı olarak Irak topraklarından Şam'a hicret etmiş. Oradan Mısır'a gitmiş, ancak daha sonra geri dönerek; Hz. İbrâhîm (a.s.) Filistin'de Hz. Lût (a.s.) ise Ürdün'de kalmıştır.⁶⁷ Allah Teâlâ Lût (a.s.)'u Sedûm ehline ve Ürdün-Sedûm arasında yaşayan insanlara peygamber olarak göndermiştir.⁶⁸

Lût kavmi eşcinsel, yol kesici ve toplantılarda edepsizlik yapan bir toplumdur. (Ankebût-29/28,29) Öyle ki, Hz. Lût'a (a.s.) misafir olarak gelen elçilere dahi sarkıntılık yapmaya yeltenmişlerdir (Hûd-11/77,79). Hz. Lût (a.s.) açık bir sapkınlık içinde olan halkını uyarılmış. Ancak kavmi bu davranışlarından vazgeçmemekle birlikte Hz. Lût'u sürmekle tehdit etmiştir:

“Dediler ki, ey Lût! Bu söylediklerinden vazgeçmezsen; yurtdışına sürülenlerden olacaksın.” (Şuara-26/167)

Bunun üzerine Lût (a.s.): “Rabbim, bana müfsit kavme karşı yardım et.” (Ankebût-29/30) duasında bulunmuştur. Allah Teâlâ Lût'un (a.s.) duasını kabul ederek kavmini helak etmiştir. Bu müfsid kavmin yandaşlarından olan Hz. Lût'un hanımı da onlarla beraber helak olanlardandır (Hûd- 81).

⁵⁹ Ebû's-Suud, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ila Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Daru'l-Fikr, Beyrut 2001, IV,261.

⁶⁰ Kurtûbî, *age.*, Bakara-2/124 hk.

⁶¹ Râzi, *age.*, En'am-6/84 hk.

⁶² Mâverdî, *age.*, Bakara-2/127 hk.

⁶³ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,36.

⁶⁴ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 55; Beydâvî, Ankebût-29/26 hk.

⁶⁵ Âlûsî, *age.*, Ankebût-29/26 hk.

⁶⁶ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 55

⁶⁷ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 55- 56

⁶⁸ Kurtûbî, *age.*, VI,277

Allah Teâlâ Kur’ân’da Lût (a.s.)’a verdiği nimetlerini zikredip kendisini şöyle övmektedir:

وَلَوْطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَرِيْبَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوِيًّا فَاسِقِينَ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ

“Lûtu da anımsa. Biz ona hüküm(nübüvvet) ve ilim(din bilgisi) verdik. Ve onu iğrenç işler yapan şehir halkından kurtardık. Gerçekten onlar kötü ve fasık bir grup idiler. Ve onu rahmetimize aldık. O gerçekten salihlerdendi.” (Enbiya-21/74,75)

h) İshâk:

Kendisine vahiy gönderilen peygamberlerdendir (Nisa- 4/163). Hz. İbrâhîm’in oğlu ve Hz. Yakûb’un babasıdır.⁶⁹

İshâk kelimesi Süryanice asıllı bir isimdir.⁷⁰ Yabancı asıllı ve özel isim olmasından dolayı gayr-ı munsarıftır. Bazılarına göre Arapçadaki “sahk” tan türemiştir.⁷¹

İshâk kelimesi Kur’an-ı Kerîm’de 17 defa zikredilmektedir.⁷² Bunların yalnız birinde tek başına (Saffat-37/112) diğer yerlerde ise İbrâhîm ve/veya İsmâil ve/veya Yakûb ile birlikte zikredilmektedir. Yalnız başına zikredilen ayette Allah Teâlâ Hz. İbrâhîm’i Hz. İshâk’ın doğumu ile müjdelemektedir. Ayetin sonunda da nebi ve Sâlihlerden olduğu bildirilmektedir:

وَبَشِّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ

“Biz de onu (İbrâhîm’i), peygamber olacak ve salihlerden olan İshâk ile müjdeledik.” (Saffat-37/112)

Kur’ân, Hz. İshâk’ı babası Hz. İbrâhîm ve oğlu Hz. Yakup ile birlikte şöyle zikretmektedir:

“(Taatte) kuvvet ve (dinde) basiret sahibi kullarımız; İbrâhîm, İshâk ve Yakûb’u an. Ahireti sürekli tezekkür etmekten ibaret olan halis hasletlerinden dolayı onları ihlaslı kullarımızdan eyledik.”(Sad-38/45,47)

Yine Kur’ân, Hz. İshâk’ın salihlerden olduğunu bildirmektedir (Enbiya- 72, Saffat-112).

Bir görüşe göre Hz. İbrâhîm (a.s.)’in kurban olarak adadığı oğlu Hz. İshâk’tır. Fîrûzâbâdî bu görüşü tercih etmiştir.⁷³ Ancak bu görüş yaygın değildir.

Hz. İshâk, Hz. İsmâil’den 14 sene önce doğmuştur. 180 sene yaşadıktan sonra vefat etmiştir. Kabri babası İbrâhîm’in kabri yanındadır.⁷⁴

ı) İsmâil:

Hz. İsmâil, kendisine vahiy gönderilen peygamberlerdendir (Nisa-4/163, Meryem:19/54). Hz. İbrâhîm’in oğlu (İbrâhîm-14/39), Peygamber Efendimizin (s.a.s.) dedesi idi (Bakara-2/133). Arapça konuşup, Arap nesepleri kendisine dayanır.⁷⁵

İsmâil kelimesi yabancı asıllı bir isimdir.⁷⁶ Yabancı asıllı ve özel isim olmasından dolayı gayr-ı munsarıftır. Bazıları İsmâil kelimesinin Arapça asıllı bir kelime olup “semie” kelimesinden türediğini, “semie” ve Allah’ın ismi olan “il” kelimesinin

⁶⁹ Taberî, *age.*, Al-i İmrân-84 hk.

⁷⁰ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,42.

⁷¹ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,42.

⁷² Abdalbâki, *age.*, s.440.

⁷³ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,42,43.

⁷⁴ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,42.

⁷⁵ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI.39.

⁷⁶ Kurtûbî, *age.*, Bakara-2/127 hk.

birleşmesi ile ‘İsmâîl’ şeklini aldığını söylemişlerdir. Beni Âdem arasında bu isimle ilk anılan Hz. İsmâîl’dir.⁷⁷

İsmâîl kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de 12 defa zikredilmektedir.⁷⁸ Kur’ân-ı Kerîm Hz. İsmâîl’in alemlere üstün kılındığını bildirmektedir (En’am-6/86). Allah Teâlâ Hz. Peygambere (s.a.s.) hitaben Hz. İsmâîl’i anımsamasını istemekte ve onu övmektedir:

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا

“Şu kitapta İsmâîl’i anımsa. Muhakkak ki o, sözünde doğru idi. Ve o, resul ve nebi idi. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Allah katında razı olunan biriydi.” (Meryem-19/54)

Hz. İsmâîl, gerek Allah Teâlâ’ya ve gerekse insanlara verdiği sözü mutlaka yerine getirirdi. Bu nedenle nefesine, babasının kendisini kurban etmesine karşı sabır göstereceğini vaat ettiği için, babasına şöyle dedi:

“Ey babam emredildiğin şeyi yap. Göreceksin ki inşallah sabredenlerden olacağım.” (Saffat-37/102).

İnsanın başına gelecek en büyük musibet olan babası tarafından kurban edilmesini kabul etmiştir.⁷⁹ Ayetin sonunda Allah Teâlâ kendisini kuluna vereceği en büyük nimetlerden olan nübüvvet ve risalet ile vasıflandırmıştır. Hz. İsmâîl Kur’ân-ı Kerîm’de ayrıca *sabır* ve *salih* olarak da vasıflandırılmaktadır (Enbiya- 85,86). Diğer bir ayette seçilmişlerden olduğu belirtilmektedir (Sad- 38/47).

Hz. İsmâîl, babası Hz. İbrâhîm ile birlikte Kâbe’yi temizlemekle emrolunmuş (Bakara-2/125), Kâbe’yi babası ile birlikte inşa etmiştir (Bakara-127).

i) Yakûb-İsrail:

Yakûb:

Hz. İbrâhîm’in torunu, Hz. İshâk’ın oğlu Sıddık’ın (Hz. Yûsuf) babası ve Esbatın mukaddimesi, İsrailoğulları peygamberlerinin dedesi, Hz. İsmâîl’in yeğenidir.⁸⁰

Yakûb lafzı yabancı asıllı bir kelimedir. Yabancı asıllı ve özel isim olmalarından ötürü de gayr-ı munsarıftırlar. Bu çoğunluk âlimlerin görüşüdür. Bazıları Arapça asıllı olduğunu söylemiştir.⁸¹

Yakûb özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 16 defa zikredilmektedir.⁸² Kur’ân’da Hz. Yakûb’un doğum müjdesi zikredilmektedir:

فَبَشِّرْ نَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ

“...Onu (Sara’yı) İshâk’ın, İshâk’ın peşinden de Yakûb’un doğumuyla müjdeledik.” (Hûd-11/71)

Hz. Yakûb, Kur’ân’da zikredildiği yerlerden yalnız birinde tek başına zikredilmiştir (Yûsuf-12/68). Diğer yerlerde İbrâhîm ve/veya İsmâîl ve/veya İshâk ile birlikte zikredilmiştir. Yalnız başına zikredilen bu ayette Allah Teâlâ Hz. Yakûb’un ilim sahibi olduğunu bildirmektedir (Yûsuf-12/68).

⁷⁷ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI.39.

⁷⁸ Abdalbâki, *age.*, s.43.

⁷⁹ Abdurrahmân b. Nasır es-Sadi, *Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmi’l-Mennân*, Muessesetu’r-Risale, Beyrut, 2002, s.496.

⁸⁰ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI.43.

⁸¹ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI.43.

⁸² Abdalbâki, *age.*, s.939.

Hız. Yakûb (a.s.), 143 sene yaşadıktan sonra Mısır'da vefat etmiştir. Mukaddes topraklara götürülmeyi, babası İshâk'ın (a.s.) yanında defnedilmeyi vasiyet etmiş. Oğlu Yûsuf (a.s.) kendisini götürüp orada defnetmiştir.⁸³

İsrail:

İsrail lafzı Hız. Yakûb'un lakabı olup yabancı asıllı bir kelimedir. 'abd' manasına gelen 'İsra' ve 'Allah' manasına gelen 'İl' lafızlarının birleşmesiyle oluşmuştur.⁸⁴ Hem özel isim hem de yabancı asıllı olmasından ötürü gayr-ı münsariftir.

İsrail lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 43 defa zikredilmektedir.⁸⁵ Bunların hiçbirinde temel öge konumunda olmayıp, yalnız başına zikredilmemiştir. Bir yerde 'zürriyet' kelimesine (Meryam-19/57) muzafun ileyhi (tamlayan) olup diğer tüm yerlerde beni/benü (oğulları) lafzına muzafun ileyhi olmuştur.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفٍ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ
فَارْهَبُونِ

“Ey İsrailoğulları size verdiğim nimetlerimi hatırlayın. Bana verdiğiniz sözlerinizi yerine getirin ki, ben de sizlere vaat ettiklerimi vereyim. Ve yalnız benden korkun.” (Bakara-2/40)

Kur'ân-ı Kerîm'de 'beni Yakûb' yerine 'beni İsrail' tamlamasının tercih edilmesinin hikmeti, 'İsrail' kelimesinin içerdiği manadan kaynaklanmış olabilir.⁸⁶ Çünkü *İsrail* kelimesi kulluk manasına atıfta bulunduğu babalarının bu vasfını hatırlatmakta, dolayısıyla bu lafız babalarının izinde olmayı, yani Allah'a kulluk etmeyi teşvik etmektedir.

İsrailoğullarının, dedeleri İsrail'e (Hız. Yakûb'a) izafe edilmeleri onlar için aynı zamanda bir teşrif içermektedir.⁸⁷

j) Yûsuf:

İsrailoğulları peygamberlerindedir. Hız. Yakûb'un oğludur. Yûsuf kelimesi, Yûsuf, Yusef ve Yusif olarak okunur. İbranice asıllı bir isimdir. Çünkü Arapça olsaydı alemiyet dışında başka bir sebep bulunmadığından munsarîf olması gerekirdi.⁸⁸ Bazıları, Arapça bir kelime olup “esef”ten türediğini söylemiştir. Buna göre Yusif (sin'in esresi ile) 'yuf'il' vezninde olup 'hüzne soktu' anlamındaki 'asefe'nin muzarisi; yusef (sin'in üstünü ile) 'hüzne sokuldu' anlamında aynı fiilin meçhul müzarisidir.⁸⁹

Yûsuf kelimesi, Kur'ân'da 27 defa zikredilmektedir. Bunların biri En'am sûresinde, geri kalanların tamamı Yûsuf sûresinde zikredilmektedir.⁹⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamber kıssaları müteferrik sûrelerde zikredilirken, Hız. Yûsuf kıssası ise bütünüyle bir tek sûrede zikredilmiştir. Kur'ân, sûrenin başlarında Hız. Yûsuf (a.s.) kıssasını en güzel kıssa olarak nitelendirmektedir (Yûsuf-12/3). Sûrenin sonunda da Yûsuf ve kardeşlerinin kıssalarında akıl sahipleri için ibret olduğunu bildirmektedir (Yûsuf-12/111).

⁸³ Kurtûbî, *age.*, Bakara-2/132 hk.

⁸⁴ Bkz. Taberî; Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhu't-Te'vil*, ed-Daru'l-Âlemiyye, Beyrut, ts. c.I, s.275; Razi; Kurtûbî, Bakara-2/40hk.

⁸⁵ Abdulbâki, *age.*, s. 42.

⁸⁶ Bkz. Âlûsî, *age.*, ; Ebû Hayyan, *age.*, Bakara-2/40 hk.

⁸⁷ Ebû Hayyan, *age.*, Bakara-2/40 hk.

⁸⁸ Âlûsî, *age.*, Yûsuf-12/4 hk.

⁸⁹ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,46.

⁹⁰ Abdulbaki, *age.*, s. 939.

Kur'ân, babasının ağzından Allah Teâlâ'nın Yûsuf'u seçeceğini, rüyaların tabirini öğreteceğini ve böylelikle üzerindeki nimetini tamamlayacağını bildirmektedir (Yûsuf-12/6). Allah Teâlâ, Hz. Yûsuf'un ihlâslı kullarından olduğunu zikretmektedir. (Yûsuf- 24) Hz. Yûsuf'un hallerini tecrübe eden ve rüyayı tevilde doğruluğunu gören zindan arkadaşı, Hz. Yûsuf'a seslenirken mübalağa ifade eden "Ey Sıddık!" diye nitelendirmiştir.⁹¹

Misli görülmemiş bir güzelliğe sahip olan Hz. Yûsuf'u gören Mısır saray kadınları, onun bu güzelliği karşısında hayrete düşüp farkında olmadan ellerine verilmiş bıçakla ellerini keserler. Onun bir beşer olamayacağını ancak kerîm bir melek olduğunu söylerler. Efendimiz (s.a.s.)' Yûsuf hakkında şöyle buyurur:

"Yûsuf'u Miraç gecesinde gördüm. Bedir gecesindeki Kamer (dolunay) gibiydi."⁹²

Fîrûzâbâdi, Allah Teâlâ'nın Hz. Yûsuf'u on imtihanla tecrübe edip, on atıye ile mükâfatlandırıldığını zikreder: Babasından ayrılmakla imtihan edilip; {وَرَفَعَ أَبْوَيْهِ عَلَى {الْعَرْشِ} (Ebeveynini tahTîna oturttu. (12/100)) sevinciyle son bulmuştur. Kardeşlerinin cefasıyla imtihan edilmiş; {وَوَحَرُّوا لَهُ سُجَّدًا} (Hepsi onun önünde saygıyla eğildiler. (12/100)) sevinciyle son bulmuştur. Kuyunun vahşeti ile imtihan edilmiş; {وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ} {الَّتَنبَّئُهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا} (Ona (Yûsuf'a) vahyettik: zamanı gelecek onların hiç hatırına gelmediği ve seni tanımadıkları bir sırada, kendilerine yaptıkları bu işi hatırlatacaksın. (12/15)) sevinciyle mükâfatlandırılmıştır. Mısır Âzizine köle olmakla imtihan edilmiş; Mısır ehlinin tamamına malik olmakla mükâfatlandırılmıştır: {مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ} (Böylece biz Yûsuf'a Mısır'da iktidar verdik. (12/56)). Züleyhâ'nın kendisine kastıyla müptela olmuş; daha sonra hanımın akrabalarından birinin şehadeti ile kurtulmuştur: {وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا} (Hanımın akrabalarından biri şahitlik etti. (12/26)). Mısır kadınlarının hilesiyle karşı karşıya kalmış; kendi beraati ve bu kadınların: {مَا عَلِمْنَا} {عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ} (Onun hakkında hiçbir kötülük bilmiş değiliz (12/51)) sözleri ile son bulmuştur. Şeytân'ın çağrısıyla müptela olmuş; Rahmân'ın ismeti ile korunmuştur: {كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ} (Böylece biz fenalığı ve fuhuşu ondan uzaklaştırmak için burhanımızı gösterdik. (12/24)). Zindan ve hapis ile cezalandırılmış; mülk ve saltanat ile mükâfatlandırılmıştır: {يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ} (Ey Âziz! 12/88)). Yalan ve iftiraya uğramış; sonunda gerçek ortaya çıkmıştır: {الآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ} (Şimdi gerçek meydana çıktı. (12/51)). Mal, mülk ve dünya nimeti ile imtihan edilmiş; dünya ve Ahirette Mevla'nın velayeti ile bunların zararlarından uzak tutulmuştur: {أَنْتَ وَلِيِّ فِي} {الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ} (Dünyada ve ahirette mevlam sensin. (12/101)).⁹³

k) Şuayb:

Kur'ân'da adı geçen peygamberlerdendir. Nesebi hususunda farklı görüşler vardır. İmam Nevevi Tehzib'inde, Hz. Şuayb'ın Mikil b. Yeşcur b. Medyen b. İbrâhîm'in oğlu olduğunu söyler. Bazıları, Mikil b. Yeşcur b Lavey b. Yakûb'un oğlu olduğunu söylerler.⁹⁴

⁹¹ Beydâvî, *age.*, Yûsuf-12/46 hk.

⁹² Ebû's-Suud, *age.*, Yûsuf-12/4 hk.

⁹³ Fîrûzâbâdi, *age.*, VI,49.

⁹⁴ Âlûsî, *age.*, A'râf-7/85 hk.

Şuayb kelimesinin etimolojisi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre “şa’b” in ism-i tasgiri olup bir dağın ismidir. Bazılarına göre “şi’b”in tasgiri olup dağ geçidi demektir. Tercih edilen görüş lafz-ı mürteceldir.⁹⁵

Şuayb özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 11 defa zikredilmektedir.⁹⁶ Hz. Şuayb Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir.

Kur’ân’da Hz. Şuayb’ın Medyen halkına gönderildiği birkaç ayette anlatılmaktadır (Araf-7/85, Hûd-11/84, Ankebût-29/36):

وَالِي مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتَوْا فِي
الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

“Medyen’e kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. Dedi ki, “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin ve ahiret gününe ümit bağlayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak düzeni bozmayın.” (Ankebût-29/36)

Hz. Şuayb kavmini Allah’a kulluk etmeye, ölçü ve tartıda adaletli olmaya ve yeryüzünde fesat çıkarmamaya çağırdı (Araf-85). Bu davet karşısında kavmi onu kabullenmedi, onu küçümseyip zayıf gördü. Hz. Şuayb’a akraba grubunun hatırına kendisini taşı tutmadıklarını söylediler (Hûd-91). Hz. Şuayb ve beraberinde iman edenleri kavmin dinine dönmeleri durumunda sürgün edecekleri tehdidinde bulundular (Araf-7/87). Tüm uyarılara rağmen taşkınlıklarından vazgeçmeyen Medyen halkı azaba maruz kaldı:

“Derken şiddetli sarsıntı onları yakalayıverdi ve derhal oldukları yerde çöke kaldılar. (Araf-7/91).

Eyke halkına da peygamber olarak gönderilen Hz. Şuayb, Eyke halkını Allah’a karşı gelmekten sakınmaya, ölçü ve tartıda dürüst olmaya, insanların hakkından bir şeyler kısmamaya ve bozgunculuk yapmamaya davet etmiştir (Şuara-26/179,181,182,183). Eyke halkı Hz. Şuayb’ı yalanladı. Böylelikle azaba maruz kaldı:

“Hâsılı onu yalancı saydılar. Bunun üzerine o gölge gününün azabı onları bastırıverdi. Gerçekten o, müthiş bir günün azabı idi.” (Şuara-26/189)

Hz. Şuayb, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) dışındaki diğer peygamberler arasında en fasih ve en belîğ olanı olduğu, bu nedenle “*Hatibu’l-Enbiya*” olarak adlandırıldığı rivâyet edilmektedir. Ayrıca çokça namaz kıldığı ve ibadet ettiği ve Hz. Mûsa’ya asayı kendisinin hediye ettiği rivâyet edilmektedir.⁹⁷

1) Mûsa:

İsrailoğullarına elçi olarak gönderilen peygamberlerdendir. Nesebi hususunda İbn İshâk’tan şöyle rivâyet edilir: “Mûsa, İmrân b. Yashur b. Fahid b. Lavey b. Yakûb b. İshâk b. İbrâhîm’in oğludur.”⁹⁸

‘Mûsa’ lafzı yabancı asıllı bir kelimedir. Hem yabancı asıllı hem de özel isim olmasından ötürü gayr-ı münsarıftır. Su anlamına gelen “mu” ve ağaç anlamına gelen “şa”nın terkihiyle oluşmuştur. “şa” “sa”ya dönüştürülerek “Mûsa” şeklini almıştır. Görünen o ki bu isimle adlandırılanlar, deniz suyu ve Mûsa’nın içine konulduğu tabutu kastetmişlerdir.⁹⁹

Kur’ân’da Hz. Mûsa ve kıssasına özel bir ihtimam verilmektedir. Hz. Mûsa, Kur’ân’da ismi en çok zikredilen peygamberdir. Mûsa ismi 35 sûrede ve 136 defa

⁹⁵ Âlûsî, *age.*, A’raf-7/85 hk.

⁹⁶ Abdulbâki, *age.*, s. 486.

⁹⁷ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,57.

⁹⁸ Mâverdî, *age.*, Bakara-2/51 hk.

⁹⁹ Âlûsî, *age.*, Bakara-2/51 hk.

zikredilmektedir.¹⁰⁰ Peygamber Efendimize (s.a.s.) Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsa'yı Kur'ân'da çokça zikretmesinin hikmeti soruldu. Efendimiz dedi ki: “Çünkü Allah onu çok sever. Bir şeyi seven onu çokça zikreder.”¹⁰¹

Allah Teâlâ, Efendimize (s.a.s.) Hz. Mûsa'yı (a.s.) anmasını istemekte ve onu şöyle tanıtmaktadır:

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا

“Kitapta Mûsa'yı da an. Gerçekten o ihlâslı bir kul idi. Resul ve nebi idi.” (Meryem-19/51)

Hız. Mûsa, Firavun'un İsrailoğulları üzerindeki baskısının yoğun olduğu bir dönemde doğdu. Firavun, yeryüzünde büyüklük taslamakta, halkını çeşitli fırkalara ayırmakta bunlardan bir topluluğu (İsrailoğulları) zayıf bırakmakta, böylelikle erkek evlatlarını kesmekte idi (Kasas-28/4). Firavun'un erkeklerini kesmesinin sebebi, kâhinlerden birisinin Firavun'a mülkünün İsrailoğullarından doğacak bir erkek çocuğun eliyle ortadan kalkacağını haber vermesindedir.¹⁰² Allah Teâlâ İsrailoğullarını kurtarmak, mülklerinin elden gitmesi korkusu içinde olan Firavun, Hâmân ve askerlerine korktukları bu şeyi göstermek için Hz. Mûsa'yı gönderdi (Kasas-28/5,6). Annesi, Allah'tan aldığı ilham ile Mûsa'yı bir tabuta koyup ırmağa bıraktı:

“ve Mûsa'nın annesine şöyle ilham ettik: onu emzir, başına bir şey geleceğinden korktuğun zaman onu suya (Nil'e) bırak. Korkma ve üzülme. Muhakkak ki biz onu sana döndüreceğiz ve peygamberlerden kalacağız.” (Kasas-28/7)

Sürüklenecek saraya dayanan sandık Firavun'un eline geçti. Firavun Mûsa'yı öldürmek istedi. Ancak hanımı buna izin vermedi. Kur'ân bunu şöyle anlatıyor:

“Firavun'un karısı dedi ki: bu benim için de, senin için de neşe kaynağıdır. Onu öldürme. Umulur ki bize fayda verir veya onu evlat ediniriz. Onlar işin farkında değillerdi.” (Kasas-28/9)

Mûsa'nın saraya ulaştığını öğrenen annesi kızına Mûsa'nın durumunu gözetmesini istedi (Kasas-28/11). Hz. Mûsa hiçbir kadının sütünü emmeyince Firavun ailesi sütünü emeceği bir kadın aradılar. Bunun üzerine kız kardeşi onlara annesini önerdi. Böylece mezkûr ayette bildirildiği üzere annesine döndürüldü.

Hız. Mûsa ergenlik çağında iken şehirde yandaşlarından (İsrailoğulları) ve düşmanlarından (Kıbtî¹⁰³) birinin kavga ettiğini görür. Yandaşı Mûsa'dan yardım ister. Bunun üzerine düşmanına bir yumruk vurup ölümüne sebep olur (Kasas-28/15). Olay duyulunca Mısır'ı terk etmek zorunda kalır (Kasas-28/21). Medyen'e yönelen Hz. Mûsa Medyen suyuna vardığında garip bir manzarayla karşılaşır. Kur'ân bunu şöyle anlatmaktadır:

“Medyen suyuna vardığında davarlarını suvaran bir topluluk, onların dışında hayvanlarını sudan alıkoyan iki kadın gördü. Mûsa dedi ki: neden suvar mıyorsunuz? Dediler ki: çobanlar ayrılmadıkça suvarmayız. Babamız çok yaşlıdır. (bu işi yapacak güçte değildir.)” (Kasas-28/23)

Bunun üzerine Hz. Mûsa onların davarlarını suvardı. Kızlar eve dönünce durumu babalarına anlattılar. Babaları Mûsa'yı çağırmasını ister. Kızlardan birinin önerisi üzerine babaları Mûsa'yı kendisine sekiz yıl hizmet etmesi karşılığında kızlarından

¹⁰⁰ Abdulbâki, *age.*, 854-855

¹⁰¹ Firûzâbâdi, *age.*, VI, 61.

¹⁰² Zemahşerî, *age.*, Kasas-28/4 hk.

¹⁰³ Âlûsî, *age.*, Kasas-28/15 hk.

birini nikâhlayacağını, on yıla tamamlarsa sırf bir lütufta bulunacağını söyler. Hz. Mûsa bu teklifi kabul eder (Kasas–28/25,26,27,28).

Hz. Mûsa mehir müddetini tamamladıktan sonra Mısır'a dönmeye karar verir. Ailesi ile yola koyulur. Yolda Hz. Mûsa'ya vahiy gönderilir. Kur'ân bunu şöyle zikreder:

“Hani o bir ateş görmüştü de, ailesine: “Durun!” dedi. Gerçekten benim gözüme bir ateş ilişti. Umulur ki size ondan bir kor getiririm yahut ateşin yanında bir yol gösterici bulurum.” demişti. Ateşe vardığında şöyle çağrıldı. “Ey Mûsa! Muhakkak ki ben senin Rabbinim. Hemen pabuçlarını çıkar; çünkü sen kutsal vadi Tuva'dasın. Ben seni seçtim. Öyleyse sana vahyedileni dinle.” (Taha–20/10,11,12,13)

Sûrenin devamında Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsa'ya Firavun'a gitmesini emrettiği şöyle anlatılır:

“Seni kendime peygamber seçtim. Kardeşinle birlikte ayetlerimle gidiniz. Beni anmakta gevşeklik etmeyiniz. Firavun'a gidiniz. Zira o gerçekten azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Umulur ki öğüt dinler yahut korkar.” (Taha–20/41,42,43,44)

Hz. Mûsa, Firavun'u iman etmeye davet edip, İsrailoğullarını kendisi ile beraber salıvermesini ister. Ancak Firavun bunu kabul etmez. Kur'ân, Firavun'un bu durumunu şöyle ifade eder:

“Andolsun ki biz Firavun'a mucizelerimizin hepsini gösterdik. Fakat o bunları yalanlayıp, kabullenmekten çekindi.” (Taha–20/56)

Firavun iman etmemekte direnince Allah Teâlâ Hz. Mûsa'ya İsrailoğulları ile birlikte gece yola koyulmalarını zira takip edileceklerini bildirir (Şuara–52). Mûsa ve kavmi denize yaklaştıklarında Firavun ordusu onlara yaklaşır. Bunun üzerine Mûsa (a.s.) Allah'tan aldığı vahiy gereği asasıyla denize vurur. Deniz ikiye yarılr. Böylece Mûsa ve beraberindekiler kurtulur. Firavun ve adamları ise suda boğulurlar (Şuara–26/63,64,65,66).

Kur'ân ayrıca bundan sonra İsrailoğulları ile yaşadığı problemleri geniş bir şekilde anlatır. Hz. Mûsa Tûr Dağı'nda kırk gün kaldığı bir zamanda İsrailoğulları Samire adındaki şahsa kanıp buzağıyı tanrı edinir. Hz. Mûsa bu duruma çok üzülür.

m) Hârun:

Allah'ın kendisine vahiy gönderdiği peygamberlerdendir (Nisa-4/163). Hz. Mûsa'nın kardeşi ve onun yardımcısıdır. Resulullah Efendimizden (s.a.s.) şu hadis rivâyet edilir:

“Ey Ali! Hârun Mûsa için ne ise, sen de benim için O'sun. Ancak benden sonra peygamber yoktur.”¹⁰⁴

Hârun lafzı yabancı asıllı bir isimdir.¹⁰⁵ Hem yabancı asıllı hem de özel isim olmasından dolayı gayr-ı münsarıftır. Kur'ân-ı Kerîm'de değişik sûrelerde toplam 20 defa zikredilmektedir.¹⁰⁶ Bunların çoğunda Hz. Mûsa lafzı ile birlikte veya kıssasında zikredilmektedir.

Allah Teâlâ Hz. Mûsa'ya zalim olan Firavun kavmine gitmesini istediğinde Mûsa Allah'a şöyle yalvarır:

“ (Mûsa) dedi ki: Rabbim! Bana inanmayıp yalanlamalarından korkarım. Benim de göğsüm daralır, dilim tutulur. Onun için Hârun'a da risâlet ver.” (Şuara–26/11,12)

Allah Teâlâ Hz. Mûsa'nın bu ısrarlı isteği üzerine bu talebini kabul eder:

¹⁰⁴ Müslim, *Fedâilu's-Sahabe*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1997.

¹⁰⁵ Ragıp İsfahânî, *age.*, HRN md. s. 520.

¹⁰⁶ Abdalbâki, *age.*, s. 905.

“Allah Teâlâ buyurdu: Seni kardeşinle destekleyeceğiz. Size öyle bir üstünlük vereceğiz ki, ayetlerimiz sayesinde onlar size ilişemeyeceklerdir. Siz ve size tabi olanlar mutlaka galip geleceksiniz.”(Kasas-28/35)

Hız. Hârûn, Hız. Mûsa (a.s.) ile beraber mucizelerle desteklenerek Firavun ve ileri gelen yardımcılara gönderilmiştir. Ancak onlar büyüklük taslayıp kabul etmediler (Yûnus-10/75). Kur’ân, Hârûn ve kardeşi Mûsa’nın Firavun ve yandaşlarına karşı mücadelesini geniş bir şekilde anlatmaktadır. Mûsa lafzında zikredildiği için onunla yetinmek durumundayız. Allah Teâlâ Hârûn’u Mûsa ile beraber şöyle zikreder:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ

“Biz Mûsa ve Hârûn’a, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için bir ışık ve öğüt olan Furkan’ı verdik.” (Enbiya-21/48)

Başka bir yerde onlara verdiği nimetleri sıralayıp onları övmektedir:

“Biz Mûsa ve Hârûn’a, nimet (nübüvvet ve onun dışında din ve dünya menfaatleri¹⁰⁷) verdik. Onları büyük bir üzüntüden kurtardık. Onlara yardım ettik de onlar galip olanlardan oldular. Onları dosdoğru yola ilettik. Sonrakiler için de onlara bir nam bıraktık. Selam olsun Mûsa ve Hârûn’a. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Onlar bizim mümin kullarımızdandı.” (Saffat-37/114-122)

Hız. Hârûn kardeşi Hız. Mûsa’dan önce vefat etmiştir. İbn Asakir Resulullah’tan, Hârûn’un, kardeşi Mûsa tarafından Uhud Dağı’nda defnedildiğini rivâyet eder.¹⁰⁸

n) İlyas:

İsrâiloğulları peygamberlerindedir. İsrâiloğullarından Ba’l’de yaşayan bir kavme gönderilmiştir.¹⁰⁹ İlyas lafzı yabancı asıllı bir isimdir.¹¹⁰ Yabancı asıllı ve özel isim olmasından dolayı gayri munsarıftır.

Taberî Hız. İlyas’ın nesebi hususunda şu görüşleri aktarır:

- 1- Hız. İlyas’ın Yese b. Fenhas b. El-izar b. Hârûn b. İmrân’ın oğludur. Bu İbn İshâk’ın görüşüdür.
- 2- Hız. İlyas, Hız. İdris’in kendisidir. Bu Abdullah b. Mesud’un görüşüdür.¹¹¹

Taberî, nesep âlimlerinden Hız. İdris’in Nûh’un dedesi olduğunu aktarır.¹¹² Ayeti incelediğimizde İlyas’ın Hız. Nûh’a nispet edildiğini ve zürriyetinden sayıldığını açık bir şekilde anlarız. Bu durumda Hız. İlyas’ın, Hız. İdris olduğu tezi olanaksız olur. Çünkü kişinin dedesi kendi zürriyetinden sayılamaz. Bilakis kişi dedesinin zürriyetinden sayılır.

İlyas kelimesi Kur’ân’da 2 defa zikredilmektedir.¹¹³ Bunların birinde diğer peygamberlerle birlikte zikredilmektedir. Ayetin sonunda bu peygamberler salih olarak nitelendirilmektedir:

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

“(İbrâhîm’e) Zekerîya, Yahya, İsa ve İlyası’da verdik. Tümünü salihlerdendi.” (En’am-6/85)

Diğer ayette ise Hız. İlyas’ın peygamberlerden olduğu bildirilmektedir:

“Kuşkusuz ki, İlyas resullerdendi.” (Saffat- 37/123)

¹⁰⁷ Beydâvî, *age.*, Saffat-37/114 hk.

¹⁰⁸ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 68.

¹⁰⁹ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI/78.

¹¹⁰ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI/78.

¹¹¹ Taberî, *age.*, En’am-6/85 hk.

¹¹² Taberî, *age.*, En’am-6/85 hk.

¹¹³ Abdalbâki, *age.*, s. 96.

Ayetin devamında ‘Ba’l putunu tanrı edinen kavmine karşı tevhid mücadelesi zikredilmektedir:

“Kavmine dedi ki: Siz (Allah’ın azabından) hiç sakınmaz mısınız? Sizin ve sizden önceki atalarınızın da Rabbi olan, en güzel yaratıcı Allah’ı bırakıp Ba’l’e mi taparsınız? (Saffat-37/124,125,126)

Hız. İlyas’ın bu uyarılarına rağmen kavminden ihlâslı kulların dışındaki çoğunluk kendisine inanmamışlardır (Saffat-37/127).

o) İlyasin:

İlyasin lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.¹¹⁴

سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ “İlyasin’e selam olsun” (Saffat-37/130)

Kıraat imamları arasında ‘İlyasin’ ve ‘âl-i Yasin’ olarak iki farklı şekilde okunmuştur.¹¹⁵ Nafî, İbn Amir ve Yakûb ‘âl-i Yasin’ şeklinde isim tamlaması olarak okurlar. Mushaf’ta bu iki kelimenin ayrı yazılmasını kendilerine senet gösterirler.¹¹⁶

Müfessirler her bir kıraate göre farklı manalar zikretmektedirler. Razi (r.a.) bu görüşleri şöyle sıralamaktadır:

A. ‘İlyasin’ şeklinde okunursa:

- 1- İlyas lafzının diğer bir okunuş şeklidir. (Mikâl, Mikâil, Mikâlin gibi)
- 2- Çoğul bir isim olup İlyas ve tabi olanları kastedilmektedir. (Bu durumda ‘İlyas’ veya ism-i mensup olan ‘İlyasi’ kelimesinin çoğuludur.¹¹⁷)

B. ‘âl-i Yasin’ şeklinde okunursa:

- 1- Bilindiği üzere İlyas’ın babasının adı Yasin idi. Burada ‘âl’den Yasin’in oğlu İlyas kastedilmiştir.
- 2- ‘Yasin’ Hz. Muhammed’in ismidir. ‘âl’ ise onun ümmetidir.
- 3- ‘Yasin’ Kur’ân’ın ismidir. ‘al’ ise Kur’ân’a inananlardır.¹¹⁸

Taberî (ö.275/892) ‘İlyasin’ kıraatini ve Hz. İlyas’ın kastedildiği görüşünü tercih eder.¹¹⁹ Beydâvî (ö.685/1286), birinci kıraatin ikinci görüşünü ve ikinci kıraatin iki ve üçüncü görüşünü zayıf görür.¹²⁰

Tüm bu görüşleri özel isim olmak açısından değerlendirdiğimizde, birinci kıraatin birinci görüşüne göre ‘İlyasin’ bütünüyle özel isimdir. İkinci görüşe göre ‘ilyas’ lafzı özel isim olup ‘lar’ manasındaki ‘in’ çoğul eki getirilmiştir. İkinci kıraate göre ‘Yasin’ lafzı her üç durumda da özel isimdir.

p) Zûlkifl:

‘Zû’ ve ‘kifl’ kelimelerinin birleşmesi ile isim tamlaması şeklini almış bir özel isimdir (ünvan). ‘Zû’ sahip anlamına gelir. ‘kifl’ ise pay, kefalet ve denk anlamlarına

¹¹⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 96.

¹¹⁵ Râzi, *age.*, Saffat-37/130 hk.

¹¹⁶ Beydâvî, *age.*, Saffat-37/130 hk.

¹¹⁷ Beydâvî, *age.*, Saffat-37/130 hk.

¹¹⁸ Râzi, *age.*, Saffat-37/130 hk.

¹¹⁹ Taberî, *age.*, Saffat-37/130 hk.

¹²⁰ Beydâvî, Saffat-37/130 hk. (*Beydâvî’ye göre birinci kıraatte alem olan ‘İlyas’ kelimesinin çoğulu olsaydı önüne ‘el’ tarif edati getirilmesi gerekirdi. Çünkü alemler çoğullandığında önlerine ‘el’ edati getirilir. ‘İlyasi’ nin çoğulu olması durumunda, aslı ‘ilyasiyyin’ olup nispet harfi olan ‘ye’ harfi hafzedilerek son şeklini alırdı. Bu ise Arap lügatinde az olmakla beraber karmaşıktır. İkinci kıraattaki iki ve üçüncü görüşler ise sair kıssaların nazmına uygun düşmemektedir.*)

gelir.¹²¹ Buna göre Zûlkifl, Rabbinden pay sahibi, üslendiği kefaletin hakkını veren ve peygamber kadar sevap sahibi anlamlarına gelir.¹²²

Hız. Zûlkifl'in peygamber olup olmadığı hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Mâverdî bu görüşleri şöyle özetler:

1 - Peygamber olmayıp, bir peygamberin kefilî, salih bir kul idi. Bu görüş Ebû Mûsa, Mücahid ve Katâde'den nakledilmiştir.

2 – Bir işe kefil olup ifa etmiş bir peygamberdir. Bu görüş Hasan'dan nakledilmiştir.¹²³

Peygamber olduğunu söyleyenler de hangi peygamber olduğu hususunda farklı görüş beyan etmişlerdir. Zemahşeri ve Beydâvî, Zûlkifl'in Hız. İlyas olduğu görüşünü tercih etmişlerdir.¹²⁴

Zûlkifl özel ismi Kur'ân'da 2 defa zikredilmektedir.¹²⁵ Birinci ayette İsmâil ve İdris ile birlikte zikredilmektedir. Ayetin sonunda sabır vasfı ile nitelendirilmektedirler. Devamındaki ayette de salih olmakla nitelendirilmektedir:

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ

“İsmâil, İdris ve Zûlkifl'i de an. Tümü sabredenlerdendi. Onları rahmetimize aldık. Çünkü onlar salihlerdendi.” (Enbiya- 21/85)

Diğer ayette ise İsmâil ve Elyasa' ile birlikte zikredilmektedir. Ayetin sonunda her birinin seçilmişlerden olduğu beyan edilmektedir:

“İsmâil, Elyasa' ve Zûlkifl'i de anımsa. Onların tümü hayırlılardandı.” (Sad-38/48)

Müfessirlerin bazıları¹²⁶ ‘küllün mine'l-ahyar’ ibaresini ‘tümü nübüvvet için seçilmişlerdendir.’ şeklinde Tefsîr ederler.

q) Elyasa':

Kur'ân'da Adı geçen peygamberlerdendir. Uhtub b. el-Acu'z'un oğludur.¹²⁷ Elyasa', Hız. İlyas tarafından İsrailoğullarına halife olarak seçilmiş olup, daha sonra kendisine peygamberlik verilmiştir.¹²⁸

Elyasa' lafzı, yabancı asıllı bir özel isimdir. Yabancı asıllı ve özel isim olmasından ötürü gayr-ı münsarıftır. Başındaki 'el' takısı kelimenin kökünden olmayıp edattır.¹²⁹

Elyasa' özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 2 defa zikredilmektedir.¹³⁰ Allah Teâlâ Elyasa''ı (a.s.) diğer peygamberlerle birlikte zikrederek, onları hidayete erdirdiğini ve tümünü âlemlere üstün kıldığını bildirmektedir:

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيُسُفَّعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ

“İsmâil, Elyasa', Yûnus ve Lût'a da hidayet verdik. Tümünü (nübüvvet vererek) âlemlere üstün kıldık.” (Enam-6/86)

Diğer ayette ise Hız. İsmâil ve Hız. Zûlkifl ile birlikte zikredilerek tümünün seçilmişlerden olduğu bildirilmektedir:

“İsmâil, Elyasa' ve Zûlkifl'i de an. Hepsisi de seçilmişlerdendi.” (Sad-38/48)

¹²¹ Beydâvî, *age.*, Enbiya- 21/85 hk.

¹²² Râzi, *age.*, Enbiya-21/85 hk.

¹²³ Mâverdî, *age.*, Enbiya-21/85

¹²⁴ Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*, Enbiya-21/85 hk.

¹²⁵ Abdalbaki, *age.*, s. 779.

¹²⁶ Kurtûbî, *age.*, Sad-38/48 hk.

¹²⁷ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân*, Daru'l-A'lâm, Beyrut, 2002, c. III, s. 326, Enam-6/86 hk.

¹²⁸ Beydâvî, *age.*, Sad-38/48 hk.

¹²⁹ Beydâvî, *age.*, Enam-6/86 hk.

¹³⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 939.

r) Eyyûb:

Kendisine vahiy gönderilen peygamberlerdendir (Nisa- 4/163). Sahih görüşe göre İsrailoğullarındandır.¹³¹ Nesebi hususunda müfessirler arasında farklı görüşler vardır. Bazıları babasının adının ‘Havs’ olduğunu, Yakûb b. İshâk zamanında yaşadığını ve Yakûb’un kızı İlya ile evli olduğunu söylerler.¹³² İbn Cerir; Mus (veya Emus) b. Ravm b. İb b. İshâk’ın oğlu olduğunu söyler.¹³³

İbn Asakir, annesinin Hz. Lût’un (a.s.) kızı olup babasının Hz. İbrâhîm’e iman ettiğini söyler.¹³⁴

Eyyûb kelimesi yabancı asıllı bir isimdir.¹³⁵ Hem yabancı asıllı hem de özel isim olmasından ötürü gayr-ı münsarıftır. Bazıları Arapça asıllı bir kelime olduğunu söylerler. Buna göre manası, ‘tüm hallerde hakka çokça rücu eden’ demektir. Bu durumda “âba-yeûbu”dan gelmektedir. Bazıları İbranicede de bu manayı içerdiğini söylerler.¹³⁶

Eyyûb özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 4 defa zikredilmektedir.¹³⁷ Bunların ikisinde bazı peygamberlerle beraber zikredilmektedir. İki yerde ise Eyyûb ve kıssasına yer verilmektedir.

Hz. Eyyûb Allah tarafından seçildiğinde zengin ve geniş bir aile sahibi idi. Allah Teâlâ kendisini malını ve çocuklarını almak ve kendisini bedeni bir hastalığa maruz bırakmak sûretiyle bir imtihana tabi tuttu.¹³⁸ Hz. Eyyûb tüm bu meşakkatler karşısında sabredip Rabbine duada bulunmuş ve duası kabul görmüştür. Kur’ân bunu şöyle zikretmektedir:

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذَكَرَى لِلْعَابِدِينَ

“Eyyûb’u da an. Hani Rabbine: “Bu dert (bela) bana iyice dokundu. Ve sen merhametlilerin en merhametli olanısın.” diye nida etti. Biz de duasını kabul edip katımızdan bir rahmet, kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere, hastalığını iyileştirdik. Kendisine ailesini ve beraberinde bir mislini verdik.” (Enbiya–21/83,84)

Diğer ayette ise: “Kulumuz Eyyûb’u an.” (Sad- 38/41) şeklinde başlar. Allah Teâlâ “abd” diye tanımladığı Eyyûb’u kendi azamet cemine isnat etmektedir. Kıssanın devamında Hz. Eyyûb için, “Şüphesiz biz onu sabredici bulduk.” denilmekte, süreklilik ifade eden ism-i fail veznindeki “sabır” sıfatı kullanılmaktadır. Kıssanın sonunda “Ne güzel kul!” anlamına gelen “ni’me’l-abdu” şeklinde övülmektedir. Devamında “Şüphesiz o Rabbine yönelirdi.” mealinde tahkik ifade eden “İnnehü evvab” isim cümlesi ile sonlandırılmaktadır (Sad-38/ 44).

Hz. Eyyûb (a.s.), Şam’ın Havran beldesinde yaşamakta idi. Mezarı Neve bölgesine yakın bir köyde bulunmaktadır.¹³⁹

s) Dâvud:

¹³¹ Âlûsî, *age.*, Sad–38/41 hk.

¹³² Mâverdi, *age.*, Sad–38/41 hk.

¹³³ Âlûsî, *age.*, Nisa–4/163 hk.

¹³⁴ Mâverdi, *age.*, Nisa–4/163 hk. ; Âlûsî, En’am–6/84 hk.

¹³⁵ Fîrûzâbâdî, *age.*, IV, 60.

¹³⁶ Fîrûzâbâdî, *age.*, IV, 60.

¹³⁷ Abdalbâki, *age.*, s.138.

¹³⁸ Âlûsî, *age.*, Enbiya–21/83 hk.

¹³⁹ Fîrûzâbâdî, *age.*, c.IV, s.60.

Dâvud lafzı yabancı asıllı bir kelimedir.¹⁴⁰ Yabancı asıllı ve özel isim olmasından ötürü gayr-ı münsarifitr.

Hız. Dâvud, kendisine kitap gönderilen peygamberlerdendir. Babasının adı İşa olup nesebi Hız. Yakûb'a dayanmaktadır.¹⁴¹ Hız. Süleymân'ın babasıdır. Kur'an'da birçok ayette Hız. Süleymân ile birlikte zikredilmektedir.

Davut özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 16 defa zikredilmektedir.¹⁴² Bunların birinde, aralarında oğlu Hız. Süleymân'ın da bulunduğu diğer peygamberlerle birlikte zikredilmektedir:

“Biz ona (İbrâhîm'e) İshâk ve Yakûb'u da hediye ettik. Her birini hidayete erdirdik. Daha önce de Nûh'u ve onun neslinden Dâvud'u, Süleymân'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u Mûsa'yı ve Hârûn'u da hidayete erdirdik. Biz ihsanda bulunanları böyle mükâfatlandırırız.” (En'am-6/84)

Kur'ân-ı Kerîm'de beş ayette Hız. Süleymân ile birlikte zikredilmektedir (Enbiya-6/78,79; Neml-27/15; Neml-27/16; Sad-38/30). Onların her birine ilim ve hikmetin verildiği (Enbiya-21/79), yine diğer bir ayette ikisine de ilim verildiği bildirilmektedir:

“Kasem olsun ki biz Dâvud'a ve Süleymân'a ilim verdik. Onlar da: “Bizi mü'min kullarının çoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun.” dediler.” (Neml-27/15).

Devamındaki ayette de Hız. Süleymân'ın Hız. Dâvud'a varis olduğu bildirilmektedir. Diğer yerde de Hız. Dâvud'a Hız. Süleymân'ın hibe edildiği bildirilmektedir (Sad-38/30).

Kur'an, Hız. Dâvud'un Talût ordusu ile birlikte zalim Calût'a karşı savaştığını ve Calût'u öldürdüğünü bildirmektedir:

“Calût ve ordusu ile karşı karşıya geldiklerinde, dediler ki; Rabbim bizlere sabır indir. Ayaklarımızı sabit kıl. Kâfirler topluluğuna karşı bizlere yardım et. Böylece Allah'ın izniyle onları hezimete uğrattılar. Dâvud, Calût'u öldürdü. Allah ona mülk ve hikmet verdi. Ona dilediğini öğretti. Allah, bazısını (kâfirleri) bazısıyla (müminlerle) def etmeseydi, yeryüzü bozulacaktı. Ancak Allah âlemlere karşı lütuf sahibidir.” (Bakara,2/250,251).

Kur'ân'da, Hız. Dâvud'a ilahi kitap olarak Zebûr verildiği iki yerde zikredilmektedir (Nisa-4/163, İsra-17/55).

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hız. Dâvud'un gerek münferit olarak zikredildiği ve gerekse diğer peygamberlerle birlikte zikredildiği ayetlerde birçok faziletinden bahsedilmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Hız. Dâvud, Allah tarafından üstün kılınmıştır (Sebe-34/10).
2. Hız. Dâvud'a hidayet (peygamberlik) verilmiştir (En'am-6/84).
3. Beraberinde Hakkı tesbih etmeleri için dağlar ve kuşlar emrine verilmiştir (Enbiya-21/79).
4. Kendisine zırh yapma sanatı öğretilmiştir (Enbiya-21/80).
5. Kendisine ilim ve hikmet verilmiştir (Enbiya-21/79; Neml-27/15).
6. Yeryüzüne halife kılınmıştır (Sad-38/26).
7. İlahi kitap olarak Zebûr verilmiştir (Nisa-4/163, İsra-17/55).
8. Kendisine mülk ve hikmet verilmiştir (Bakara,2/250,251; Sad-38/20).
9. İsbetli karar verme, meramını güzelce ifade etme kabiliyeti verilmiştir (Sad-38/20).
10. Demiri şekillendirme yeteneği verilmiştir (Sebe-34/11).

Allah Teâlâ, Mekke müşriklerinin söz ve iftiralara maruz kalan Resulullah Efendimize (s.a.s.) sabır ve teselli için Hız. Dâvud'u hatırlamasını istemektedir. Ayetin

¹⁴⁰ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 83.

¹⁴¹ Kurtûbî, *age.*, Bakara-2/251 hk.

¹⁴² Abdalbâki, *age.*, s.335.

devamında Hz. Dâvud ayrıca övülmektedir. Sair peygamberlerin de seyyidi olan Peygamber Efendimize (s.a.s.) Hz. Dâvud'un örnek gösterilmesi, Hz. Dâvud'un üstün meziyetlerine işaret etmektedir:

اصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ

“(Ey Muhammed!) onların dediklerine karşı sabret. Güç sahibi kulumuz Dâvud’u anımsa. Çünkü O, daima (Hakka) yönelirdi.” (Sad-38/17)

Başka bir ayette Hz. Dâvud şöyle övülmektedir:

“...Muhakkak ki, onun için katımızda yakınlık ve güzel bir akıbet vardır.” (Sad-38/25)

t) Süleymân:

Süleymân lafzı yabancı asıllı bir isimdir. Bazıları Arapçadaki selamet kökünden türediğini söyler.¹⁴³ Hz. Süleymân İsrailoğulları peygamberlerinden olup Hz. Dâvud’un oğludur.

Süleymân özel ismi Kur’ân’da 17 defa zikredilmektedir.¹⁴⁴ İki yerde diğer peygamberlerle birlikte zikredilmektedir. Bunların birinde kendisine vahiy gönderildiği bildirilmektedir:

“Muhakkak ki Nûh ve sonrakilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrâhîm’e, İsmâîl’e, İshâk’a, Yakûb’a ve torunlarına, İsa’ya, Eyyûb’a, Yûnus’a, Hârûn’a ve Süleymân’a da vahyettik. Dâvud’a da Zebûr’u verdik.” (Nisa-4/163)

Diğer ayette de tümüne hidayet (peygamberlik) verildiği bildirilmektedir (En’am-6/84).

Hz. Süleymân Kur’ân’da beş yerde babası Hz. Dâvud ile birlikte zikredilmektedir. Kur’ân Hz. Süleymân ve Hz. Dâvud’un bir ekin konusunda hüküm verdiklerini Allah Teâlâ’nın isabetli çözümü Hz. Süleymân’a kavratıldığını bildirmektedir (Enbiya-21/78,79). Ayetin devamında da her birine ilim ve hikmet verildiği bildirilmektedir. Diğer bir ayette Hz. Dâvud ile birlikte zikredilmekte, kendilerine ilim verildiği bildirilmektedir:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

“Biz Dâvud’a ve Süleymân’a ilim verdik. Dediler ki, “Bizleri mümin kullarının birçoğuna üstün kılan Allah’a hamd olsun.”” (Neml-27/15)

Sonraki ayette de Süleymân’ın Dâvud’a varis olduğu bildirilmektedir. Zemahşeri Hz. Dâvud’un 17 tane oğlu olduğunu, bunlardan nübüvvet ve mülk konusunda sadece Hz. Süleymân’ın varis olduğunu aktarmaktadır.¹⁴⁵ Başka bir ayette, Hz. Süleymân’ın Hz. Dâvud’a hibe edildiği bildirilmekte, ‘Ne güzel kul, daima Allaha yönelen’ vasıfları ile övülmektedir (Sad-38/30).

Kur’ân-ı Kerîm’de, güneşe tapan Sebe kraliçesinin Hz. Süleymân’ın maiyetinde müslüman olduğu zikredilmektedir (Neml-27/44).

Kur’ân-ı Kerîm’de, Allah Teâlâ’nın Hz. Süleymân’a birçok mucizeler verdiği zikredilmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Şiddetli rüzgârlar kendi emrine verilmiştir (Enbiya-21/81).
2. Dalgıçlık yapan (içindeki nefis eşyaları çıkararak) şehirler, saraylar ve garip sanatlar yapan Şeytânlar emrine verilmiştir (Enbiya-21/82).
3. Kuşların dilini anlama kabiliyeti verilmiştir (Neml-27/16).
4. Kendisine cinler, insanlar ve kuşlardan ordular verilmiştir (Neml-27/17).

¹⁴³ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 86.

¹⁴⁴ Abdalbâki, *age.*, s.454.

¹⁴⁵ Zemahşeri, *age.*, Neml-27/16 hk.

5. Hz. Dâvud'un emrine bakır verilmiş, ayrıca mimari ve sanat eserleri yapan cinler verilmiştir:

“...Onun için eriyen bakırı kaynağından su gibi akıttık. Rabbinin izniyle yanında çalışan bazı cinleri de emrine verdik. (Onlardan) buyruğumuzun dışına çıkanlara cehennem azabını tattırırız. Onlar (cinler), ona (Süleymân'a), korunan saraylar, heykeller, havuz büyüklüğünde çanak ve leğenler, yerlerinden kımlatılamayacak büyüklükte kazanlar yaparlardı.” (Sebe-34/12,13)

Kur'ân'da, Hz. Süleymân'ı ziyarete gelen Sebe kraliçesinin, saraya girdiğinde sırcadan yapılmış şeffaf sarayı su zannedip, ıslanmamak için dizlerini sıvadığı anlatılmaktadır:

“Kendisine (Belkıs'a) saraya girin! denildi. Evin avlusunu görünce büyük bir su sandı. Eteğini yukarı çekti. (Süleymân) dedi ki: bu sırcadan yapılmış şeffaf bir saraydır.” (Neml-27/44)

Bu ayetlerden Hz. Süleymân'ın mimari ve estetik anlayışının ne derece yüksek olduğunu öğrenmekteyiz. Beydâvî bu ayetle ilgili şu rivâyeti nakleder:¹⁴⁶ “Hz. Süleymân, Sebe kraliçesi gelmeden önce sarayın avlusunun beyaz sırcadan yapılmasını, altına su doldurulup içine deniz hayvanlarının atılmasını, tahtının da üzerine konulmasını emreder. Kraliçe bunu görünce durgun bir su zanneder. Bu nedenle eteğini yukarı çeker.” Bu nakilden anlaşıldığına göre, Hz. Süleymân sarayın avlusuna son derece ihtişamlı büyük bir akvaryum yaptırmıştır. Gerçekten Hz Süleymân'ın sanat ve estetik anlayışı karşısında hayran kalmamak mümkün değildir.

Allah Teâlâ'nın nice nimetlerine mazhar olan Hz. Süleymân (a.s.)'ı bir ayette şöyle anlatılmaktadır:

“Muhakkak ki onun için katımızda yakınlık ve güzel bir akbet vardır” (Sad-38/40).

1) Yûnus-Zunnûn:

Yûnus:

Matta'nın oğludur.¹⁴⁷ Birçok kişiden yapılan rivâyete göre Hz. Yûnus (a.s.), Musul topraklarında yaşayan Ninovalılara gönderilmiştir. Ninovalılar küfür ve şirk ehli idiler. Yûnus (a.s.) kendilerini Allah'a iman etmeye ve putperestlikten vazgeçmeye davet etti. Ancak Ninovalılar kendisini yalanladılar. Bunun üzerine Hz. Yûnus (a.s.) üç güne kadar kendilerine azabın verileceğini haber verdi. Üç gün sonunda kendilerine bildirilen azaba uğradılar.¹⁴⁸

Araplarda, Yûnus kelimesi altı şekilde söylenmektedir: Yûnus, Yu'nus, Yunes, Yu'nes Yunis, Yu'nis. Bunlardan en meşhur olanı Yûnus'tur.¹⁴⁹

Yûnus kelimesi yabancı asıllı ve özel isimdir. Bu nedenle de gayr-ı munsarıftır. Bazıları türemiş bir kelime olup “anese”nin müzarisi yuf'il vezninde olduğunu söylemişlerdir. Bazıları vahşet manasının zıddı olan “üns” kelimesinden türediğini söylemişlerdir.¹⁵⁰

Yûnus özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 4 defa zikredilmektedir.¹⁵¹ Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in onuncu sûresi kendi ismini almıştır. Zikredilen ayetlerin birinde İsa, Eyyûb, Hârun ve Süleymân ile birlikte (Nisa-4/163); birinde İsmâil, Elyesa ve Lût (a.s.) ile

¹⁴⁶ Beydâvî, *age.*, Neml-27/44 hk.

¹⁴⁷ Âlûsî, *age.*, En'am-6/86 hk.

¹⁴⁸ Âlûsî, *age.*, Yûnus-10/98 hk.

¹⁴⁹ Âlûsî, *age.*, Yûnus-10/98 hk.

¹⁵⁰ Firûzâbâdî, *age.*, VI,53.

¹⁵¹ Abdalbâki, *age.*, s.941.

birlikte zikredilerek tümünün alemlere üstün kılındıkları ifade edilmiştir (En'am-6/86). Kur'ân-ı Kerîm'de Yûnus'un resullerden olduğu bildirilmektedir:

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ (Saffat-37/139)

Kur'ân-ı Kerîm'de Saffat sûresi 139. ayetten 148. ayete kadar Yûnus kıssası anlatılmaktadır. Burada Yûnus (a.s.)'un Rabbini çokça zikrettiği anlatılmaktadır. Yûnus (a.s.)'un yüz bin veya daha çok insana gönderildiği belirtilmektedir.

Zunnûn:

Hz. Yûnus'un lakabıdır¹⁵² Sahip anlamına gelen 'zu' ve balık anlamına gelen 'nun' kelimelerinin terkihiyle oluşmuştur.¹⁵³ Balık tarafından yutulduğu için bu lakapla anılmaktadır.

Zunnûn lafzı, Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.¹⁵⁴

وَدَا النُّونَ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ
سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

“Zunnûn'u da hatırla. Hani öfkelenerek gitmişti de kendisini sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde: “Senden başka ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Ben gerçekten nefsim zulmedenlerden oldum.” diye dua etti.” (Enbiya-21/87)

Allah Teâlâ Hz. Yûnus'u Ninovalılara göndermişti. Hz. Yûnus Ninova halkını Allah'a kulluk etmeye davet etmiş. Ancak Ninovalılar bu davete yüz çevirmiş ve küfürlerine devam etmişlerdi. Bunun üzerine ayette de ifade edildiği üzere darılarak aralarından ayrılmıştı.

Aslında Hz. Yûnus'un sabredip hicret için Allah'ın iznini beklemesi gerekirdi.¹⁵⁵ Ancak Hz. Yûnus, bunu beklemeden aralarından ayrılmıştı. Bunun üzerine, ayette de işaret edildiği üzere Allah Teâlâ kendisini karanlıkla imtihan etmiş, gemiden atıldıktan sonra bir balık tarafından yutulmuştu (Saffat-37/142).

Hz. Yûnus, ummadığı bu durum karşısında hatasını anlamış ve çok üzülmüştü. Yaptıklarından dolayı Allah'a sığınıp niyazda bulunmuştu. Allah Teâlâ duasını kabul ettiğini şöyle bildirir:

“Biz de duasını kabul ettik, onu üzüntüden kurtardık. Müminleri böyle kurtarıyoruz.” (Enbiya-21/88)

Beydâvî, balığın karnında dört saat kaldıktan sonra sahile atıldığını aktarır.¹⁵⁶

u) Zekeriya:

Kur'ân'da adı zikredilen İsrailoğulları peygamberlerindedir. Yabancı asıllı bir isim olup 'Zekeriyya' ve 'Zekeriya' şeklinde okunabilmektedir.¹⁵⁷

Zekeriya özel ismi Kur'ân'da 7 defa zikredilmektedir.¹⁵⁸ Ayetlerin birinde, diğer peygamberlerle birlikte zikredilmektedir. Ayetin devamında da hepsinin salihlerden olduğu vurgulanmaktadır:

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِيلَاسَ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ

“Zekeriya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da hidayete erdirdik. Onların hepsi salihlerdendi.” (Enam-6/68)

¹⁵² Kurtûbî, *age.*, Enbiya-21/87 hk.

¹⁵³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996, s.965.

¹⁵⁴ Abdalbâki, *age.*, s.353.

¹⁵⁵ Zemahşeri, *age.*, Enbiya-21/87 hk.

¹⁵⁶ Beydâvî, *age.*, Enbiya-21/88 hk.

¹⁵⁷ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 92.

¹⁵⁸ Abdalbâki, *age.*, s.420.

Allah Teâlâ, İmrân'ın karısının kendisi için adadığı kızı Meryem'i kabul ettiğini ve kefaletini Hz. Zekeriya'ya verdiğini bildirmektedir. Rivâyetlere göre Hz. Zekeriya, Hz. Meryem'in teyzesinin kocası idi.¹⁵⁹ Hz. Zekeriya, kendisine büyük nimetler bahşedilen Hz. Meryem'in Allah katındaki menziline görünce kendisinin de Hz. Meryem gibi bir çocuğu olmasını arzu eder ve bunun için Allah'a dua eder:

“Orada (mabette) Zekeriya Rabbine dua etti: Rabbim dedi. Bana tarafından mübarek bir nesil ver. Şüphesiz ki Sen, duaları hakkıyla işitip icabet edensin.” (Âl-i İmrân-3/38)

Devamındaki ayette, Allah Teâlâ'nın Hz. Zekeriya'nın duasını kabul ettiği şöyle anlatılır:

“Zekeriya mabette namaz kılariken melekler ona şöyle nida ettiler: Allah, sana Allah'tan bir kelimeyi (İsa'yı) tasdik edici, (kavmine) efendi, nefesine hâkim ve salihlerden bir peygamber olarak Hz. Yahya'yı müjdeliyor.” (Al-i İmrân-3/39)

Bu müjde ayrıca başka bir ayette daha zikredilmekte, ayetin devamında kendilerinden (Zekeriya ve eşi) övgüyle bahsedilmektedir:

“Onun duasına icabet ettik. Kendisine Yahya'yı verdik. Eşini (doğum yapmaya) elverişli hale getirdik. Gerçekten onlar iyiliklerde yarışıyorlardı. Umarak ve korkarak bize dua ediyorlardı. Bize karşı derin saygı gösterirlerdi.” (Enbiya-21/90)

Bu arada Hz. Zekeriya doksan dokuz, hanımı ise doksan sekiz yaşında idi.¹⁶⁰ Hz. Zekeriya olağanüstü bu durumun hikmetini merak eder. Allah'tan bu müjdeyi doğrulayıcı bir alamet talep eder. Kur'ân'da bu şöyle anlatılır:

“(Zekeriya) dedi ki: Rabbim, Kendim yaşlanmış, karım ise kısır iken nasıl oğlum olabilir? İşte Allah bunun gibi dilediğini yapar.

(Zekeriya) dedi ki: Rabbim, bana bir alamet ver. Allah buyurdu ki: senin alametin işaretleşme dışında üç güne kadar hiç kimseyle konuşmamandır. Rabbini çokça an. Sabah akşam tesbih et.” (Al-i İmrân-3/40,41)

Hz. Zekeriya'nın bu kıssası, ayrıca Meryem sûresinin 2-11. ayetlerinde ayrıntılı bir şekilde zikredilmektedir.

v) Yahya:

İsrailoğulları peygamberlerinden olup Hz. Zekeriya'nın oğludur. Yahya lafzı yabancı asıllı bir isimdir. Hem yabancı asıllı hem de özel isim olmasından ötürü gayr-ı münsarifitir. Bazıları Arapça asıllı olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda alemiyet (yabancı asıl) ve fiil vezinde oluşundan dolayı gayr-ı münsarif olur.¹⁶¹

Özel isim olarak Yahya lafzı, Kur'ân'da 5 defa zikredilmektedir.¹⁶² Ayetlerin birinde diğer peygamberlerle birlikte zikredilerek hepsinin salihlerden olduğu bildirilmiştir:

“Zekeriya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da hidayete erdirdik. Onların hepsi salihlerdendi.” (Enam-6/68)

Hz. Zekeriya, Hz. Meryem'e bahşedilen olağanüstü nimetleri görünce, hem kendisi hem de karısı yaşlı olmasına rağmen, Allah'tan kendisine bir erkek çocuk vermesini istemişti. Hz. Zekeriya, bunun olağanüstü nimetler bahşeden Allah için çok kolay olduğunu bilmekte idi. Allah Teâlâ Hz. Zekeriya'nın bu duasını kabul edip üstün meziyetlere sahip bir çocuk ile müjdelemiştir. Kur'ân bunu şöyle zikretmektedir:

¹⁵⁹ Ebû'l-Fida İsmâil İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Mektebetu'l-Menâr, Zerka, Ürdün, 1990, c.1, s.316, Âl-i-İmrân-3/37 hk.

¹⁶⁰ Beydâvî, *age.*, Âl-i İmrân-3/40 hk.

¹⁶¹ Beydâvî, *age.*; Ebû Hayyan, *age.*, Âl-i İmrân-3/39 hk.

¹⁶² Abdalbâki, *age.*, s.286.

فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ
اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ

“Zekeriya mabette namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler: Allah, sana Allah’tan bir kelimeyi (İsa’yı) tasdik edici, (kavmine) efendi, nefesine hâkim ve salihlerden bir peygamber olarak Hz. Yahya’yı müjdeliyor.” (Al-i İmrân-3/39)

Yine başka bir ayette Allah Teâlâ, Hz. Zekeriya’yı bir oğlan ile müjdelemekte, ismini Yahya koyup daha önce bu isimle kimsenin adlandırılmadığını bildirmektedir:

“(Allah buyurdu ki): Ey Zekeriya! Gerçekten biz seni Yahya isminde bir oğlan ile müjdeliyoruz. Daha önce ona kimseyi adaş kılmadık.” (Meryem-19/7)

Katâde Allah Teâlâ’nın kendisini iman ve nübüvvet ile ihya ettiği için bu isimle adlandırdığını söyler.¹⁶³ Başka bir yerde Hz. Yahya şöyle anlatılır:

“Ey Yahya! Kitaba (Tevrât’a) var gücünle tutun. Ona henüz çocuk iken hikmet verdik. Tarafımızdan bir merhamet, tertemiz bir kalp verdik. O Allah’tan sakınan, ebeveynine karşı iyilikte bulunan biriydi. Asla zorba ve isyankâr değildi. Doğduğu gün de, vefat ettiği günde, kabirden diri olarak çıkarılacağı günde selam olsun ona.” (Meryem-19/12,13,14,15)

Ayetlerde görüldüğü gibi Allah Teâlâ Hz. Yahya’ya birçok nimet bahsetmiş, kendisinden övgüyle bahsetmiş, neticede kendisini selam ile anmıştır.

Âlimler Hz. Yahya’nın şehit edildiği konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁶⁴

w) İsa-Masih:

İsa:

Kur’ân’da adı geçen peygamberlerdendir. Bakire olan Hz. Meryem’den ilahi bir mucize eseri olarak doğmuştur.

“İsa kelimesi yabancı asıllı bir isimdir. Yabancı asıllı ve özel isim olmasından ötürü gayr-ı munsarıftır. Bazıları beyaz anlamına gelen “ayes”ten geldiğini, beyaz tenli olduğu için kendisine İsa denildiğini söylerler. Bazıları siyaset anlamındaki “avs” ten geldiğini; çünkü İsa’nın nefisini tâat ile kalbini muhabbet ile ve ümmetini Allah’a davet ederek razı ettiği için İsa diye adlandırıldığını söylerler.”¹⁶⁵

İsa özel ismi Kur’ân’da 25 defa zikredilmektedir.¹⁶⁶ Zikredilen ayetlerde Hz. İsa’nın hakikati ve nitelikleri ile ilgili bilgiler verilmektedir. Kur’ân İsa’ya apaçık ayetler verilip Ruhu’l-Kudüs ile teyit edildiğini bildirir (Bakara-2/87,253). Kur’ân Hz. İsa hakkında, “Allah’tan bir kelime” (Âl-i İmrân-3/39,45; Nisa-4/171) ve “ondan bir ruh” (Nisa-4/171) vasıflarını kullanır. Kur’ân’da ruh “ilahi emir” anlamına gelir (İsra-17/85).

Babasız olarak yaratılan Hz. İsa, Kur’ân’da bu açıdan Hz. Âdem’e benzetilmiştir:

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Şüphesiz, Allah nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Allah onu (Âdem’i) topraktan yarattı. Sonra ona “ol!” dedi. O da oluverdi.” (Âl-i İmrân-3/59)

Babasız olduğu için de Kur’ân’da birçok yerde annesine isnat edilmektedir (Bakara: 87-253, Âl-i İmrân. 45, Nisa: 157-171, Mâide: 46-78-110-114-116, Meryem: 34, Ahzab:7, Hadid: 27, Saff: 6-14).

Allah Teâlâ Hz. İsa’yı bizlere şöyle tanıtmaktadır:

1. Kendisine İncil’in verildiği Allah’ın nebisi ve kuludur (Meryem-19/30).

¹⁶³ Taberî, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Âl-i İmrân-3/39 hk.

¹⁶⁴ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 95.

¹⁶⁵ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,111.

¹⁶⁶ Abdalbâki, *age.*, s.628.

2. İsrailoğullarına gönderilmiştir (Âl-i İmrân-3/49).
3. Allah'ın izniyle ölülerini diriltmiş, körleri iyileştirmiş, daha başka mucizelere mazhar olmuştur (Âl-i İmrân-3/49; Mâide-5/110).
4. Allah Teâlâ onu katına yükseltmiştir (Nisa-4/157).

Bütün bu nitelikler Hz. İsa'nın bir peygamber olduğunun delilidir. Zira mucizeler peygamberleri insanlar nezdinde doğrulamak ve desteklemek için Allah tarafından kendilerine verilir. Hz. İsa'nın da durumu bundan başka bir şey değildir.

Kur'an, Hıristiyan toplulukların Hz. İsa'yı tanrılaştırdıklarını ve bu yüzden tevhidden uzaklaşıp şirke düştüklerini açıklamaktadır (Tevbe-9/30-31).

Hz. İsa'nın 12 Havarîsi olduğu rivâyet edilmektedir.¹⁶⁷ Bunlar Hz. İsa'nın yardımcıları idiler (Âl-i İmrân-3/25. Saff-61/14).

Kur'an, Hz. İsa'yı öldürdüklerini söyleyen Yahûdileri kesin bir dille yalanlamaktadır (Nisa-4/157). Hz. İsa'nın Allah tarafından göğe yükseltildiğini bildirmektedir (Âl-i İmrân-3/55).

Mesih:

Hz. İsa'nın lakabıdır. 'Mübarek' manasına gelir.¹⁶⁸ İbranice'de 'Meşih' olarak kullanılmakta olup Arapça'da 'Mesih' şeklini almıştır. Bazıları Arapçadaki 'mesh' kelimesinden türediğini söylemiştir.¹⁶⁹

'Mesih' lafzı Kur'an-ı Kerim'de 11 defa zikredilmektedir.¹⁷⁰ Zikredilen yerlerin tamamında Hz. İsa kastedilmektedir.

Mesih lafzı bir kaç yerde İsa lafzı ile birlikte zikredilmekte olup (Âl-i İmrân-3/45, Nisa-4/157, 171), İsa lafzından önce kullanılmaktadır. İmam Râzi, Hz. İsa'nın ulvi derecesini ifade etmek için ilk önce lakabının, ardından has isminin zikredildiğini söyler.¹⁷¹

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ

"Hani melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah, seni kendisinden bir kelime ile müjdelemektedir. İsmi Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da ahirette de itibarlı ve Allah'a çok yakın olanlardandır. (Âl-i İmrân-3/45)

Kur'an-ı Kerim'de birkaç ayette, teslis inancına sahip olan ve Hz. İsa'yı tanrılaştıran Hıristiyanların bu itikatları yalanlanmakta ve bu itikat sahipleri bu konuda ciddi anlamda uyarılmaktadırlar:

"Yemin olsun ki, "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler kâfir oldular. De ki: "Şayet Allah, Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzündekilerin tümünü yok etmek isterse kim Allah'tan bir şey engelleyebilir? Gök, yer ve arasında bulunan her şeyin hükümranlığı Allah'ındır. (O) dilediğini yaratır. Allah, her şeye kadirdir." (Mâide-5/17)

"Allah için üçüncüsüdür." Diyenler elbette kâfir oldular. Hâlbuki bir tek ilahtan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, elbette onlardan inkâr edenlere acı veren bir azap dokunacaktır. Hala Allah'a tövbe etmezler ve O'ndan bağışlanma istemezler mi? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Meryem oğlu Mesih, sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçti.

¹⁶⁷ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI,114.

¹⁶⁸ Zemahşeri, *age.*, Âl-i İmrân-3/45 hk.

¹⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zemahşeri, *age.*; İbn Kesir, *age.*; Kurtûbî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Âl-i İmrân-3/45 hk.

¹⁷⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 840.

¹⁷¹ Râzi, *age.*, Âl-i İmrân-3/45 hk.

Onun annesi de dosdoğru bir kadındır. İki de yemek yerlerdi. Bak, onlara ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz. Sonra bak ki, nasıl yüz çeviriyorlar.” (Mâide-5/73,74)

Mesih lafzının zikredildiği ayetleri incelediğimizde Hz. Mesih’in (a.s.) şöyle tanıtıldığını öğrenmekteyiz:

- 1- Kendisinden önceki peygamberler gibi o da bir peygamberdir.
- 2- Allah tarafından bir *kelime*dir.
- 3- Hem dünyada hem de ahirette itibar sahibidir.
- 4- Allah’a yakın olanlardandır.
- 5- Diğer insanlar gibi o da ihtiyaç sahibidir.

x) Ahmed-Muhammed:

Ahmed:

‘Ahmed’ lafzı Peygamber Efendimizin özel ismi olup tafdil manasını ifade eden sıfattan nakledilmiştir.¹⁷² Peygamber Efendimizin özel ismi olmakla beraber onun vasıflarına da işaret etmektedir. İmam Râzi, Ahmed lafzının iki manaya muhtemel olduğunu söyler:

- 1- Hz. Peygamberin Allah Teâlâ’ya herkesten daha çok hamd ettiğini ifade eder.
- 2- Kendisinde bulunan ihlâs ve güzel ahlaktan ötürü herkesten daha çok övülmekte olduğunu ifade eder.¹⁷³

Ahmed özel ismi Kur’ân’da 1 defa zikredilmektedir.¹⁷⁴

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: “Ey İsrailoğulları! Ben size Allah’ın bir elçisiyim. Benden önceki Tevrât’ı doğrulayan, benden sonra gelecek, ismi Ahmed olan peygamberi müjdelemek üzere gönderildim. Ne zaman ki o peygamber (İsa) kendilerine apaçık delillerle geldi: “Bu apaçık bir sihirdir.” dediler.” (Saff-61/6)

Bu ayette Hz. İsa’nın (a.s.) peygamberimizin geleceğini müjdelediği kesin bir şekilde bildirilmektedir. Gerek Hıristiyanların ve gerekse Yahûdilerin bir peygamber bekledikleri tarihi gerçeklerle sabittir. Yahûdiler arasında büyük din âlimleri olarak kabul edilen bazı sahabelerin (Ka’bü’l-Ahrar, Abdullah b. Selam gibi) tereddütsüz İslâm’ı kabul etmeleri ve bu müjdenin kutsal kitaplarda bulunduğuna yönelik şahadetleri ayrıca bir delildir. Tüm tahriflere rağmen gerek İncil ve gerekse Tevrât araştırıldığında Peygamber Efendimizin (s.a.s.) geleceğini müjdeledikleri bariz bir şekilde anlaşılmaktadır.

Muhammed:

Allah tarafından âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamberdir. Muhammed lafzı Peygamber Efendimizin (s.a.s.) ilk ve en meşhur ismidir. Bu isim kendisine dedesi Abdülmuttalip tarafından gördüğü rüya üzerine verilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷² Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Fahr el-Kurtûbî, *el-Cami li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Daru’l-Hadis, Kahire, 2002, c. IX, s. 330, Saff-61/6 hk.

¹⁷³ Fahrüddin Râzi, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, Dar İhyai’t-Tûrâsi’l-Garbi, c. X, s. 528, Beyrut, 2001, Saff-61/6 hk.

¹⁷⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 277.

¹⁷⁵ Âlûsî, *age.*, Âl-i İmrân-3/144 hk.

Muhammed lafzı her ne kadar Peygamber Efendimizin özel ismi olsa da, Peygamber Efendimizin vasıflarına, Efendimizin bu lafzın manasına tahsisine işaret vardır.¹⁷⁶

Muhammed lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 4 defa zikredilmektedir.¹⁷⁷ Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in 47. sûresi Efendimizin mübarek ismini almıştır. Muhammed lafzının zikredildiği ayetlerin muhtevasına değinmemizde fayda vardır.

Peygamber Efendimiz Uhud günü, elli okçuyu, başlarına Abdullah b. Cubeyr'i komutan seçerek belirtilen mevkide ikamet edip okları ile kardeşlerini korumalarını emretmişti. Savaş tamamen Müslümanların lehinde cereyan etmekte, müşrikler ise bozguna uğrayıp dağılmakta idiler. Bunu gören okçuların çoğu ganimete iştirak etmek için Abdullah b. Cübeyr'in tüm engellemelerine rağmen yerlerini terk ettiler. Müşriklerin komutanlarından olan Halit b. Velid, Müslümanların ganimetle uğraştığını ve okçuların sayılarının azlığını, dolayısıyla Müslümanları korumasız görünce atlılarını toplayıp Müslümanlara hücum ettiler. Müslümanlar dağıldılar. Abdullah b. Kamie Efendimizin mübarek yüzüne bir taş vurup mübarek yüzünü yaralayıp dişlerini kırdı. Resulullah'ı öldürmek için hücum etti. Ancak Mus'ab b. Umeyr öne atıldı. Abdullah b. Kamia, Mus'ab'ı şehit etti. Onu, Resulullah zannederek: "Muhammed'i öldürdüm" diye bağırmaya başladı. Bu arada kime ait olduğu bilinmeyen şöyle bir ses etrafı sardı: "Biliniz ki muhakkak Muhammed öldürüldü." Bu nedenle Müslümanlar arasında değişik sesler çıkmaya başladı. Münafıklar konuşmalarıyla Müslümanların cesaretlerini daha da kırmaya çalıştılar. Bazısı: "Eğer peygamber olsaydı öldürülmezdi." dediler.¹⁷⁸ Resulullah Müslümanlara: "Bana doğru ey Allah'ın kulları." diye çağırdı. Otuz kişi etrafında toplandı. Resulullah onlara sitem etti. Onlar: "Ey Allah'ın Resülü, bize öldürüldüğün haberi geldi. Kalplerimiz titredi. Geri kaçtık. Bunun üzerine Muhammed'in (s.a.s.) bir peygamber olduğunu, kendisinden önceki peygamberler gibi ölümlü olduğu bildiren ayet nazil oldu:¹⁷⁹

"Muhammed ancak bir resuldür. Ondan önce de resuller gelip geçmiştir. Şayet ölür veya öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz? (mürtet mi olacaksınız?) Kim geriye dönerse (dinden çıkarsa) Allah'a zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır." (Al-i İmrân-3/144)

Peygamber Efendimiz, ilahi emir gereği (Ahzab-33/37) Zeynep ile evlenince müşrikler: "Muhammed oğlunun karısı ile evlendi dediler." Bunun üzerine Hz. Muhammed'in gerçekte ne Zeyd'in ne de diğerlerinin babası olmadığını bildiren ayet nazil oldu:

"Muhammed erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Ancak Allah'ın resülü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir." (Ahzab-33/40)

Diğer bir ayette ise Allah Teâlâ, iman edip salih amel işleyen ve Muhammed'e iman edenleri övmektedir:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ

"İman edip salih ameller işleyenler ve Muhammed'e indirilene iman edenler -ki Rablerinden hak olan da O'dur. Allah kötülüklerini örter ve hallerini düzeltir." (Muhammed-47/2)

¹⁷⁶ Ragıp Isfahânî, *age.*, HMD md. s.138.

¹⁷⁷ Abdalbâki, *age.*, s. 277.

¹⁷⁸ Taberî, *age.*, Âl-i İmrân-3/144 hk.

¹⁷⁹ Zemahşeri, *age.*, Âl-i İmrân-3/144 hk.

Diğer bir ayette Peygamber Efendimiz ve beraberindekilerin durumları, meziyetleri muhteşem bir üslupla ifade edilmiş, kendilerine büyük bir şeref atfedilmiştir:

“Muhammed Allah’ın Resulüdür. Onunla beraber olanlar, kâfirlere karşı sert, aralarında merhametlidirler. Onları, rükû ve secde halinde Allah’tan lütuf ve rıza arzu ederken görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. Bu, onların Tevrât’taki özellikleridir. İncil’deki meselleri ise, filizini çıkarmış onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidir. Allah kâfirlere öfkelenmek için onlara bu sıfatları vermiştir. Allah onlardan iman eden ve salih amel işleyenlere bağışlama ve büyük bir mükâfat vaat eder.” (Feth-48/29)

Vahyin ilk muhatabı, Allah’ın nice iltifat ve lütuflarına mazhar olan ve ‘habibullah’ vasfıyla mümtaz olan Fahr-i Kâinat Efendimiz (s.a.s.) Kur’ân’da birçok yerde övülmüş, güzide vasıfları bildirilmiştir. Biz burada ‘Muhammed’ lafzının zikredildiği yukarıdaki ayetlerde geçen vasıflarını zikretmekle yetineceğiz:

1. Hz. Muhammed Allah’ın Resulüdür.
2. Kendisinden önceki peygamberler gibi o da ölümlüdür.
3. Gerçekte (kendi çocukları hariç) hiç kimsenin babası değildir.
4. Peygamberlerin sonuncusudur.
5. Kendisine hak olan Kur’ân indirilmiştir.
6. Özellikleri hem Tevrât’ta hem de İncil’de zikredilmiştir.
7. Beraberindekiler üstün meziyetlere sahiptir.

Sonuç olarak; Allah Teâlâ insanlık tarihi boyunca her topluma kendisini tanıttık, hükümlerini bildirecek peygamberler gönderip onları mucizelerle desteklemiştir. Bu peygamberler kavimlerini Allah’a kulluk etmeye davet etmiş, bu gayeyle büyük mücadeleler vermiş, ciddi işkencelere maruz kalmışlardır. Allah Teâlâ peygamber kıssalarından örnekler vererek hükümlerini bildirmekte, bizlere öğütler vermektedir. Hz. Muhammed diğer peygamberlerden farklı olarak tüm insanlara hatta cinlere gönderilen son peygamber olup, gönderildiği Kur’ân ile diğer tüm semavi kitapların hükmü geçersiz olmuştur. Tüm insanlar hatta cinler Efendimiz (s.a.s.)’e tabi olmakla mükelleftir.

Peygamberler başlığı altında bazı peygamberler hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Melek İsimlerine geçeceğiz.

2. Melekler:

Melekler Allah Teâlâ’yı tesbih eden, gaybi canlılardır. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde toplu olarak zikredilmekle beraber bazı melekler özel olarak zikredilir. Bunları yedi tane olarak tespit ettik. Cibril-Cebrâil ve Ruhü’l-Emin lafızları aynı meleğin ismi olduklarından bir başlık altında, ancak ayrı ayrı zikredeceğiz. Ruhü’l-Kuds’un kim olduğu hususunda ortak bir görüş ileri sürülmediğinden müstakil bir başlık altında zikredeceğiz.

a) Cibrîl-Cebrâil-Ruhu’l-Emin:

Cibrîl-Cebrâil:

Peygamber Efendimize (s.a.s.) Kur’ân’ı indirmekle görevli vahiy meleğinin ismidir. Cibrîl lafzı yabancı asıllı bir kelimedir.¹⁸⁰ Yabancı asıllı ve özel isim olmasından ötürü de gayr-ı münsarifdir. ‘abd’ anlamına gelen ‘cibr/cebr’ ve Allah anlamına gelen ‘il’ kelimelerinin terkihiyle oluşmuş olup ‘Abdullah’ manasını ifade eder. Bu görüş İbn Abbas ve ilim ehlinde bir cemaate aittir.¹⁸¹

Âlûsî, Cibrîl lafzının Araplar arasında on üç değişik şekilde kullanıldığını söyler.¹⁸² Bunlardan en meşhur olanı ‘Cibrîl’ dir. Bu aynı zamanda Hicaz lehçesi olup kıraat imamları arasında en yaygın kullanılanıdır. Bunun dışında ‘Cebri’l’, ‘Cebreîl’, ‘Cebreil’ ve ‘Cebrâil’ de yaygın kıraatler arasındadır.

Cibrîl özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 3 defa zikredilmektedir.¹⁸³ Allah Teâlâ Cebrâil (a.s.)’in görevini şöyle bildirmektedir:

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ

“De ki: Kim Cibrîl’e düşman olursa şüphesiz O (Cibrîl), Allah’ın izniyle önceki (kitapları) doğrulayıcı, müminlere hidayet verici ve müjdeleyici olarak (Kur’ân’ı) senin kalbine indirdi.” (Bakara-2/97)

Yukarıdaki ayetin nüzulüyle ilgili birçok rivâyet yapılmıştır.¹⁸⁴ Rivâyetlerin tamamı, bu ayetin Cebrâil’i düşman kabul eden Yahûdilere cevap olarak nazil olduğu görüşünde birleşmektedir. Yahûdiler de aslında Cebrâil’in önemli bir melek olduğunu kabul etmekte idiler. Ancak onlar kendileri için elçi meleği olarak Mikâil’i kabul edip Cebrâil’in azap ve şiddet getirdiğini söylerlerdi. Aslında onların bu sözleri iman etmemek için uydurdukları açık bir bahaneden öteye değildi. Hemen sonraki ayette Cebrâil’e düşmanlık edenlerin, Allah’ın tüm dostlarına düşmanlık ettikleri, bu düşmanlığı yapanların da kâfir olduklarına işaret edilmektedir:

“Kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cibrîl’e ve Mikâl’e düşman olursa şüphesiz Allah, kâfirlerin düşmanıdır.” (Bakara-2/98)

Başka bir ayette yine melekler arasında sadece Cebrâil’in özel olarak zikredilmiş olması onun üstünlüğüne en güzel şahittir.

“Eğer ikiniz de (Hafsa, Âişe) Allah’a tevbe ederseniz, (doğrusu da budur). Çünkü kalpleriniz kaymıştı. Ve eğer Peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız biliniz ki Allah onun yardımcısıdır. Bundan (Allah’ın yardımından) sonra Cibrîl, salih müminler ve melekler de ona yardımcıdırlar. (Tahrîm-66/4)

Ruhu’l-Emin:

Müfessirler Ruhu’l-Emin’in Cebrâil (a.s.) olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. İbn Kesir bu hususta herhangi bir tartışmanın olmadığını söyler.¹⁸⁵

Âlûsî, Cebrâil (a.s.)’in Ruhu’l-Emin olarak adlandırılmasını şöyle izah eder:¹⁸⁶ “Halkın din babında kendisi ile ihya olduğu için ya da Cebrâil’in tümüyle ruh olup bedenlerinde ruh bulunan insanlar gibi olmadığı için *Ruh* diye adlandırılmaktadır. *Emin* diye adlandırılması ise vahyin güvencesi, vahyi Allah’ın dilediği insanlara tağyir ve tahrif etmeksizin ulaştırdığı içindir.”

¹⁸⁰ Zemahşeri, *age.*, Bakara-2/97 hk.

¹⁸¹ İbn Kesir, *age.*, Bakara-2/97 hk.

¹⁸² Âlûsî, *age.*, Bakara-2/97 hk.

¹⁸³ Abdalbâki, *age.*, s. 207.

¹⁸⁴ Bkz. Taberî, *age.*, Bakara-2/97 hk.

¹⁸⁵ Râzi, *age.*, Şuara-26/193 hk.

¹⁸⁶ Âlûsî, *age.*, Şuara-26/193 hk.

Ruhu'l-Emin lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.¹⁸⁷

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ

“O’nu (Kur’ân’ı) Ruhu’l-Emin uyarıcılardan olasin diye, apaçık Arapça diliyle senin kalbine indirdi.” (Şuara–26/193,194,195)

b) Harût:

Yabancı asıllı olup özel ismidir.¹⁸⁸ Hem özel isim hem de yabancı asıllı olduğundan gayr-ı munsarıftır.

Harût özel isminin müsemması konusunda İmam Mâverdî (ö.450/1058) şu görüşleri aktarır:

- 1- Ayette geçen ‘melekeyn’ lafzı bir kıraate göre esre olarak, yani ‘melikeyn’ olarak okunur. Bu durumda Harût ve Marût Bâbil’de yaşamış iki kralın ismidir.
- 2- İki adamın ismidir.
- 3- İki meleğin ismidir.¹⁸⁹

Müfessirlerin çoğu melek isimleri olduğu görüşündedir.¹⁹⁰

Harût özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.¹⁹¹

وَاتَّبِعُوا مَا نَتَلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلَّمُوا لَمَنْ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرُّوا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Süleymân’ın hükümdarlığı hakkında Şeytânların uydurdukları şeylere tabi oldular. Oysa Süleymân küfre girmedi. Fakat Şeytânlar küfre girdiler. İnsanlara sihri ve Bâbil’deki Harût ve Marût adındaki iki meleğe indirilen şeyi (sihri) öğrettiler. Hâlbuki o iki melek “Biz ancak imtihan için gönderilmiş melekleriz. Sakın kâfir olma!” demedikçe kimseye (sihri) öğretmiyorlardı. Hâlbuki o ikisinden, koca ile karısının arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa Allah’ın izni olmadıkça onlar kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek ve fayda vermeyecek şeyleri öğreniyorlardı. Yemin olsun ki onu satın alanın ahrette nasibinin olmadığını biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötü! Keşke bilselerdi.” (Bakara–2/102)

Harût ve Marût, İsrailoğullarını sınamak için Allah tarafından gönderilmişlerdir. Bu melekler kendilerine gönderilen sihir ilmini, talep edenlere gereken uyarıyı yapmadan öğretmezlerdi. Melekler bunu öğrenmek isteyenlere:

“Biz ancak imtihan için gönderilmiş melekleriz. (Bu bilgiyi kullanmak sûretiyle) sakın kâfir olma!” şeklinde uyarılarını yapmadıkça kendilerine öğretmezlerdi. Hâlbuki onlar bu öğretiyi insanların aleyhine kullanmak için öğrendiler. Böylelikle ayette ifade edildiği gibi kendilerine sadece zarar verecek ve ahiretten yoksun bırakacak şeylerle meşgul oldular.

Merhum Hamdi Yazır, bu ayette sihir olarak tabir edilen öğretilerin haddi zatında sihir olmadığını, fakat sihir olarak da kullanılabilmesini, kötüye kullanıldığı takdirde

¹⁸⁷ Abdalbâki, *age.*, s. 414.

¹⁸⁸ Beydâvî, *age.*, Bakara–2/102 hk.

¹⁸⁹ Mâverdî, *age.*, Bakara–2/102 hk.

¹⁹⁰ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*; Yazır, *age.*; Ebû'l-Alâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991, c.1, s.100, Bakara–2/102. hk.

¹⁹¹ Abdalbâki, *age.*, s. 905.

sihir ve küfür olduğunu söyler. Yazır, diğer tüm ilimlerde de durumun aynı olduğunu ve tüm ilimlerin de hayra ve şerre müsait olduğunu söyler.¹⁹²

c) Marût:

Yabancı asıllı bir özel isimdir.¹⁹³ Hem özel isim hem de yabancı asıllı olduğundan gayr-ı munsarıftır.

Marût özel isminin müsemması hususundaki görüşler, bu ismin zikredildiği ayetin açıklaması Harût lafzında geçtiği için burada zikretmiyoruz.

Marût özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.¹⁹⁴

d) Mikâl-Mikâil:

Mikâl/Mikâil, doğa olaylarının gerçekleşmesini sağlamakla görevli meleğin ismidir. 'Cebrâil' kelimesinde olduğu gibi birleşik bir kelime olup yabancı asıllıdır. Hem özel isim hem de yabancı asıllı olmasından ötürü de gayr-ı munsarıftır.

Bu özel isim, Kıraat imamları arasında, 'Mikâl', 'Mikâil', 'Mikaîl' şeklinde yaygın olarak okunmaktadır.¹⁹⁵

Mikâl/Mikâil lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir:¹⁹⁶

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ

"Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cibrîl'e ve Mikâl'e düşman olursa şüphesiz Allah, kâfirlerin düşmanıdır." (Bakara-2/98)

Melekler kategorisine girmesine rağmen Mikâl/Mikâil'in özel olarak zikredilmesi onun da Cebrâil gibi Allah katındaki faziletine işaret etmektedir.

e) Ra'd:

Ra'd lafzının manası hususunda farklı görüşler beyan edilmiştir. Tefsîr çevrelerinin çoğu 'Ra'd' lafzının bir melek ismi olduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁷ Müfessirler bu görüşü destekleyen hadisler de rivâyet etmişlerdir. Buna göre 'Ra'd' meleği bulutları Allah'ın iradesi doğrultusunda yağmur yağacak yerlere sevk ve idare etmekle görevlidir.¹⁹⁸ Bu görüşe göre 'Ra'd' lafzı özel isim olup konumuz içerisine girmektedir. Bazı müfessirler 'Ra'd' lafzının gök gürültüsü manasını ifade ettiğini söylemişlerdir. Bu durumda ise özel isim olmayıp konumuz içerisine de girmemektedir.

Ra'd lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 2 defa zikredilmektedir.¹⁹⁹ Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in 13. sûresi 'Ra'd' olarak adlandırılmaktadır.

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ

"Ra'd onu hamderek, melekler de korkusundan onu tesbih ederler." (Ra'd-13/13)

f) Ruhü'l-Kuds:

¹⁹² Yazır, *age.*, Bakara-2/102 hk.

¹⁹³ Beydâvî, *age.*, Bakara-2/102 hk.

¹⁹⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 905.

¹⁹⁵ Râzi, *age.*, Bakara-2/98 hk.

¹⁹⁶ Abdalbâki, *age.*, s.846.

¹⁹⁷ Bkz. Kurtûbî, *age.*; Mehilli-Sûyûtî, Tefsîru'l-Celâleyn; Ebû Hayyan, *age.*, Bakara-2/19 hk.; Âlûsî, *age.*, Ra'd-13/13 hk.

¹⁹⁸ Yazır, *age.*, Bakara-2/19 hk.

¹⁹⁹ Abdalbâki, *age.*, s. 409.

Kur'ân-ı Kerîm'de 4 defa zikredilmektedir.²⁰⁰ Zikredildiği ayetlerin üçü (Bakara-2/87,253; Mâide-5/110) Hz. İsa ile alakalı ayetler olup, bu ayetlerde Hz. İsa'nın Ruhü'l-Kuds ile desteklendiği bildirilmektedir:

“Andolsun, biz Mûsa'ya Kitab'ı verdik. Ondan sonra ardı ardına peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya mucizeler verdik. Onu Ruhü'l-Kuds ile destekledik.” (Bakara-2/87)

Ruhu'l-Kuds lafzının geçtiği diğer ayette ise Allah Teâlâ Hz. Muhammed (s.a.s.)'e hitaben Hz. Peygamberi iftira etmekle suçlayan Kureyş müşriklerine cevap olarak, Kur'ân'ı Hz. Peygambere Ruhü'l-Kuds'ün indirdiğini bildirmektedir:

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ

(Ey Muhammed!) de ki: Ruhü'l-Kuds, iman edenlere sebat vermek, Müslümanlara hidayet ve müjde olmak üzere onu (Kur'ân'ı) Rabbinin katından hak olarak indirdi. (Nahl-16/102)

Ruhu'l-Kuds'un kim veya ne olduğu hususunda farklı görüşler zikredilmiştir. Bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Vahiy meleği olan Cibrîl (a.s.)'dir.
2. Hz. İsa'ya gönderilen İncil'dir.
3. İsm-i Âzam olup Hz. İsa bu isimle ölüleri diriltmiştir.
4. Ruh, kendisine üflenen Hz. İsa'nın ruhu, Kuds ise Allah'ın ismidir. Hz. İsa'yı tazîm ve teşrif amacıyla Hz. İsa'nın ruhu Allah'a isnat edilmiştir. Beytullah, Nakatullah gibi...²⁰¹

Tefsîr otoriteleri bu görüşler arasında birinci görüşü tercih etmişlerdir.

Sonuç olarak; Kur'ân-ı Kerîm bizlere varlık âleminde görebildiğimiz canlılar dışında göremediğimiz canlıların da bulunduğunu öğretmektedir. Melekler bu kısım canlılardandır. Melekler daima Allah'ı tesbih etmekle beraber bazı meleklerin hususi görevleri de bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de özel isimleriyle zikredilen Melekler hakkında verdiğimiz bilgilerle yetinip Salih Kişilere geçeceğiz.

4. Sâlih Kişiler:

Kur'ân'ı Kerîm'de bazı salih kişiler zikredilir. Zikredilen salih kişileri on beş kişi olarak tespit ettik.

a) Âdem'in Oğlu:

Kur'ân-ı Kerîm'de iki oğlu birlikte zikredilir. Müfessirlerin çoğu bunların Hz. Âdem'in öz oğulları oldukları görüşünde ittifak etmişlerdir. Bazı müfessirler ise bunların İsrailoğullarından iki kişi olduklarını söylemişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de bunların hüviyetleri üzerinde durulmayıp kıssaya dikkat çekilmektedir. Biz de Kur'ân-ı Kerîm'in üslubuna bağlı kalmayı kendi açımızdan daha sağlıklı olduğunu düşünüyoruz.

Mâide Sûresi 27. ayetinden 31. ayetine kadar bu kısma zikredilmektedir. Hz. Âdem'in her iki oğlu Allah'a manevi yakınlık sağlayacak birer kurban arz ederler. Allah Teâlâ bunlardan yalnız birinin kurbanını kabul buyurur. Kurbanı kabul edilmeyen kişi kardeşini öldüreceğini ahdeder:

²⁰⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 683.

²⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Râzi, *age.*, Bakara-2/87 hk.

وَأْتَلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ
لَأُقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

“Onlara, Âdem’in iki oğlunun kıssasını doğru olarak oku. Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (kurbanı kabul edilmeyen) dedi ki, “Yemin olsun seni öldüreceğim. (Diğeri) “Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder.” dedi.” (Mâide-5/27)

Takva ehli diğer kardeş ise kendisine şöyle cevap verir:

“Allah ancak takva sahiplerinden kabul buyurur. Yemin olsun ki, eğer beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için elimi uzatacak değilim. Gerçekten ben âlemlerin Rabbi Allah’tan korkarım. Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da kendi günahını da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezalarıdır.” (Mâide-5/27,28,29)

Nihayet nefesine kanıp kardeşini öldürür. Böylece hüsrana uğrayanlardan olur. Şaşırılmış halde kardeşinin cesedini ne yapacağını bilmezken Allah Teâlâ kardeşinin ölmüş cesedini nasıl gömeceğini öğretmek için yeri eşen bir karga gönderir. Kargaya özenerek kardeşini gömen kişi yaptıklarından pişmanlık duyar

b) Zulkarneyn:

Zulkarneyn lafzı bir lakaptır (ünvan). Sahip anlamına gelen ‘zu’ ve tesniye (ikil) ifade eden ‘karneyn’ kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur. ‘Karneyn’ kelimesinin manası hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür.²⁰² Bunlar arasında Kur’ân’ın açıklamasına uygun düşen mana, ‘doğu ve batının sahibi’ görüşüdür.

Kur’ân-ı Kerîm’de Zulkarneyn lafzı 3 defa zikredilmektedir (Kehf-18/83, 86, 94). Ayrıca Kehf sûresinin 83. ayetinden 98. ayetine kadar Zulkarneyn hadisesi anlatılmaktadır.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا

“ ve sana Zulkarneyn’den soruyorlar. Deki; ondan size bir hatıra okuyacağım.” (Kehf-18/83)

Ayetten de anlaşıldığı üzere Zulkarneyn ile ilgili ayetler, Peygamber Efendimize yöneltilen soru üzerine nazil olmuştur. Bunu soranların kim olduğu hususunda iki görüş rivâyet edilmiştir:

- 1- Yahûdilerin telkin etmesi ile Kureyş müşrikleri tarafından sorulmuştur.
- 2- Bizzat Yahûdiler tarafından sorulmuştur.²⁰³

Tarihte Zulkarneyn lakabını alan birçok zat mevcuttur. Kur’ân’da anlatılan Zulkarneyn’in kim olduğu hususunda birçok rivâyet yapılmıştır. Bu rivâyetler arasında cumhurun ittifak ettiği bir görüş mevcut değildir. Çünkü Zulkarneyn ile ilgili ayetlerin hiçbirisinde onun şahsiyetine yönelik bilgi verilmemektedir. Verilen bilgilerin tamamı onun nitelikleri ile alakalı olup, bu nitelikler göz önünde bulundurularak ancak bir fikir yürütülebilmiştir. Bununla birlikte ileri sürülen görüşlerin hiçbirisinin kesin ispatı yapılmış değildir. Örneğin Zemahşeri, Razi, Beydâvî ve Âlûsî’nin de²⁰⁴ aralarında bulunduğu birçok müfessir, Yahûdi kaynaklar tarafından da desteklenen Yunanlı/Makedonyalı İskender olduğunu söylemişlerdir. Ancak İskender’in Kur’ân’da zikredilen vasıflara sahip olmadığı açıktır. İbn Kesir, bu görüşe itiraz edip, Zulkarneyn’in Hz. İbrâhîm zamanında yaşamış, onunla beraber Beyt’i tavaf etmiş ve

²⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. Taberî, *age.*; Kurtûbî, *age.*; İbn Kesir, *age.*, Kehf-18/83 hk.

²⁰³ Bkz. Âlûsî, *age.*, Kehf-18/83 hk.

²⁰⁴ Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Kehf-18/83 hk.

ona iman edip tabi olan Yemenli I. İskender olduğunu söyler.²⁰⁵ Değerli üstadım Molla Bedreddin Sancar İbn Kesir'in görüşünü tercih eder.²⁰⁶ Mevdudî son dönem müfessirlerinin, Zulkarneyn'in eski İran İmparatoru Kısra Haris olduğu inancına eğilim gösterdiklerini kendisinin de bu görüşü kabul ettiğini söyler.²⁰⁷ Bu konuda delillerini sıraladıktan sonra, Zulkarneyn'in Kısra olduğunu kesin bir şekilde iddia etmek için daha fazla delile ihtiyaç olduğunu söyler. Merhum Yazır, Zulkarneyn'in ismini ve şahsiyetini belirlemenin Kur'ân'ın zevkine uygun olmayacağını söyler.²⁰⁸ Biz de onun görüşlerine katılıyoruz. Çünkü Kur'ân'da Zulkarneyn ile ilgili sorulan soru onun şanına yönelik olup verilen cevap ta bu yöndedir.

Burada tezimiz ile alakalı olan husus, bir lakap (unvan) olan Zulkarneyn'in özel isim olduğunu ifade etmek ve kendisi ile alakalı Kur'ân'da bildirilen nitelikleri zikretmektir. Bu nedenle şahsiyetini belirlemeye kalkışmaksızın onun niteliklerini ifade etmek durumundayız:

- 1- Kendisine iktidar ve ulaşmak istediği şey için sebep verilmiştir (Kehf-18/84).
- 2- Hem doğu hem de batıya ve iki sedd arasında sefer düzenlemiştir (18/86,90,93).
- 3- Zulmedenleri cezalandırmış, iman edip salih amel işleyenlere iyi muamelede bulunmuştur (18/87,88).
- 4- Seddi inşa etmiştir (18/95,96).

Zulkarneyn'in peygamber olup olmadığı hususunda da müfessirler arasında görüş ayrılığı vardır. Bazılarına göre, Zulkarneyn aynı zamanda bir peygamberdir. Bu görüşü savunanlar Kehf sûresi 86. ayette geçen "Dedik ki: Ey Zulkarneyn!" ifadesini kendilerine delil gösterirler. Çoğunluğun görüşü ise peygamber olmayıp salih ve Adaletli bir hükümdar olduğu yönündedir. Bu görüş sahipleri, Zulkarneyn'e bir aracı veya ilham ile emir verildiğini söylemişlerdir. Rivâyetler ikinci görüşü desteklemektedir.²⁰⁹

c) Tubba':

Yemen'de yaşamış Himyeri Devleti'nin hükümdarlarına Tubba' denilirdi. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Tubba' Müslüman idi. Zira Resulullah (s.a.s.) Tubba''ın Müslüman olduğunu bildirmiş ve kendisine kötü söz söylenmesini nehyetmiştir.²¹⁰ Tubba''ın peygamber ya da salih bir kişi olduğu hususunda farklı rivâyetler vardır. Resulullah'tan (s.a.s.) Tubba' hakkında şu hadis rivâyet edilmiştir: "*Bilmem Tubba' peygamber midir değil midir?*"²¹¹

Kur'ân-ı Kerîm'de Tubba' lafzı 2 yerde zikredilmektedir (Duhan-44/37; Kaf-50/14).²¹² Zikredilen ayetlerde muzafün ileyh konumunda bulunmaktadır. Zikredilen ayetler doğrudan muzaf konumundaki kavmi ile alakalı olduğundan Tubba' Kavmi bahsinde zikretmeyi uygun görmekteyiz.

d) Hz. İbrâhîm'in Hanımı (Sâre):

²⁰⁵ İbn Kesir, *age.*, Kehf-18/83 hk.

²⁰⁶ Muhammed Bedreddin Sancar, *Ebdeu'l-Beyân li Cemü Ayi'l-Kur'ân*, Daru'n-Nîl, İstanbul, 2007, s. 602, Kehf-18/83 hk.

²⁰⁷ Mevdudî, *age.*, Kehf-18/83 hk.

²⁰⁸ Yazır, *age.*, Kehf-18/83 hk.

²⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zemaşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*; Yazır, *age.*; Ebû's-Suud, *age.*, Kehf-18/83,86 hk.

²¹⁰ Bkz. İbn Kesir, *age.*; Zemaşeri, *age.*, Duhan-44/37 hk.

²¹¹ Bkz. İbn Kesir, *age.*; Zemaşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*, Duhan-44/37 hk.

²¹² Abdalbâki, *age.*, s. 193.

Asıl adı Sâre olup Hz. İbrâhîm'in amcasının kızıdır.²¹³ Sâre çocuk sahibi olamadığından eşi Hz. İbrâhîm'e Hâcer'le evlenme izni vermişti. Ancak Allah Teâlâ çocuk sahibi olamayan Sâre'ye ihtiyarlık döneminde çocuk sahibi olmayı nasip etti. Allah Teâlâ Hz. İbrâhîm'e melekler göndererek çocuk sahibi olacakları müjdesini gönderdi. Hz. İbrâhîm'in karısı o esnada hazır bulunmakta idi. Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus şöyle anlatılır:

وَأَمْرًا تُهَيِّئُ قَائِمَةً فَذَكَرْتَ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ

(İbrâhîm'in) karısı ayakta idi güldü. Ona da İshâk'ı müjdeledik. İshâk'ın ardından da Yakûb'u. Dedi ki: Vay bana! Ben kocamış ve bu eşim ihtiyar iken doğuracak mıyım? Gerçekten bu şaşılacak bir şeydir.(Hûd-11/71)

İbn İshâk, Sâre'nin Hz. İshâk'ın doğumu ile müjdelendiği günde 90, Mücahit ise 99 yaşında olduğunu rivâyet eder.²¹⁴ Sâre verilen bu müjde karşısında şaşırınca melekler şöyle cevap verir:

(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine mi şaşırıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi var siz ev halkının üzerinde. Şüphesiz O övülmeye layık, lütfü bol olandır. (Hûd-11/71)

e) Hz. İbrâhîm'in Hanımı (Hacer):

Hacer Kıbtî asıllı²¹⁵ olup Sâre validemizin cariyesi idi. Sâre, Hacer'i Hz. İbrâhîm'e hediye eder. Hz. İbrâhîm'in Hacer'den bir oğlu (İsmâil) olur. Sâre validemiz, Hacer validemizi kıskanır. Hz. İbrâhîm'den Hacer'i Şam'ın dışına çıkarmasını talep eder. Bunun üzerine Hz. İbrâhîm Hacer validemizi oğlu İsmâil ile birlikte Kâbe'nin bulunduğu yere yerleştirir. Bu bölge o zaman insanların yaşamadığı çorak bir bölge idi. Hz. İbrâhîm onları yerleştirdiğinde Kur'ân-ı Kerîm'de de ifadesini bulan şu duada bulunur:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيِّ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

“Rabbimiz! Ben zürriyetimden bazısını ekin bitmez bir vadide, senin Beyti-Haram'ının yanına yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı ikame etsinler diye. Artık insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara yönelt. Onları ürünlerinden rızıklandır. Umulur ki şükrederler.” (İbrâhîm-14/37)

Hacer ismi Kur'ân-ı Kerîm'de özel ismi ile zikredilmemektedir. Ancak bu ayette müfessirlerin ittifakı ile zürriyetten kasıt İsmâil ve annesi Hacer'dir. Dolayısıyla Hacer validemizden de bahsedildiği ittifakı olduğu için zikretmeyi gerekli gördük.

f) Firavun'un Karısı:

Asıl ismi Asiye'dir. Hz. Yûsuf döneminde yaşayan ve ona iman eden Firavun'un kızı olduğu rivâyet edilmiştir. Bazı rivâyetlere göre ise İsrailoğullarındandır.²¹⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de Asiye'nin kendi özel ismi zikredilmeyip *İmraatü Fir'avn* (Firavun'un karısı) şeklinde zikredilmesi dalalet ortamında dahi hidayetini olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

İmraatü Fir'avn lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir. Hz. Mûsa tabuttan çıkarılınca sevgisi Asiye'nin kalbine hemen yerleşivermişti. Firavun Hz. Mûsa'yı öldürmeye kalkışınca karısı onu engellemeye çalışır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus şöyle zikredilmektedir:

²¹³ Taberî, *age.*, Hûd-11/71 hk.

²¹⁴ Taberî, *age.*, Hûd-11/71 hk.

²¹⁵ Âlûsî, *age.*, İbrâhîm-14/37 hk.

²¹⁶ Bkz. Âlûsî, *age.*, Kasas-28/9 hk.

وَقَالَتِ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ قُرَّةُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا
يَشْعُرُونَ

“Firavun’un karısı dedi ki: “Bana da sana da neşe kaynağı! Onu öldürmeyin. Umulur ki bize bir faydası dokunur. Ya da onu evlat ediniriz.” Oysa onlar (olacakların) farkında değillerdi.” (Kasas-28/9)

Rivâyetlere göre Asiye Firavun’a “kurratü aynin li ve leke” deyince Firavun: “Senin için. Benim için ise onda ihtiyaç yoktur.” Cevabını verir. İbn Abbas’tan yapılan rivâyete göre Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurur:

“Kendisi ile yemin edilen (Allah’a) yemin olsun ki, eğer Firavun da karısı gibi kendisine kurratu ayn (neşe kaynağı) olmasını ikrar etseydi. Allah karısı gibi kendisine de hidayet verirdi. Ancak Allah bunu ona haram kılmıştı.”²¹⁷

Allah Teâlâ kâfirlerle iç içe bulunmanın müminlerin inançlarına zarar vermeyeceğine örnek olarak Firavun’un karısını göstermektedir:

“Allah, iman edenlere Firavun’un karısını örnek gösterdi. Hani O demişti ki: Rabbim! Benim için katında cennette bir ev yap. Beni Firavun ve işlediklerinden kurtar. Beni şu zalim topluluktan kurtar. (Tahrim-66/11)

Firavun’un karısı, ilahlık iddiasında bulunan Allah’ın düşmanı Firavun’un himayesinde bulunmasına rağmen imanından vazgeçmemiştir. Ayette de ifade edildiği gibi Firavun ve uygulamalarından kurtulmayı arzulamış. Firavun’un sarayı yerine Allah katından cennette bir evi tercih etmiştir. Bu ayet Firavun’un karısının iman ettiğine açık bir delil teşkil etmektedir.

g) Mısır Azîzinin Karısı:

İmraat ve Azîz lafzının birleşmesiyle oluşmuş bir isim tamlaması olup Azîzin karısı manasına gelir. Asıl isminin Rail veya Züleyha olduğu yönünde görüşler vardır.²¹⁸ Ancak halk arasında Züleyha olarak bilinmektedir.

İmraatü’l-Azîz ibaresi Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir.²¹⁹ Hz. Yûsuf’un cazibesinden oldukça etkilenen Azîzin karısının Hz. Yûsuf’tan murat almaya çalıştığı, Hz. Yûsuf’un onun bu teklifini kabul etmeyip Allah’a sığınması, olayın görülmesi üzerine suçun Yûsuf’a yüklenip zindana atılması, saray kadınlarının dedikoduları, nihayetinde kadının suçunu itiraf etmesi Yûsuf sûresinde geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Bu kıssa ile ilgili ayrıntılı bilgiyi Tefsîr kitaplarına havale etmek durumundayız.

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَاوَدْتَنِّي يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ
امْرَأَةُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ

“(Kral kadınlara) dedi ki: “Yûsuf’un nefsinden murad almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?” (Kadınlar): “Hâşâ! Allah için biz ondan hiçbir kötülük görmedik.” Dediler. Vezirin karısı dedi ki: “Şimdi gerçek ortaya çıktı; onun nefsinden murad almak isteyen bendim. Şüphesiz O (Yûsuf) doğrudandır.” (Yûsuf-12/51)

Azîzin karısı hakkında dedikodu yapan saray kadınlarının has ismini zikretmeyip İmraatü’l-Azîz şeklinde bahsetmeleri, Azîz lafzında da olduğu gibi, dedikodusu yapılan kadının önemli kişilerden olduğu, böylelikle hakkında yaptıkları dedikoduların daha çok yayılmasını sağlamak içindir. Zira insanlar önemli kişilerin haberlerini işitmeye daha meyillidirler.

²¹⁷ Taberî, age., Kasas-28/9 hk.

²¹⁸ Âlûsî, age., Yûsuf-12/51 hk.

²¹⁹ Abdalbâki, age., s. 584.

Tefsîr kaynaklarında İbn Cerir'in İbn İshâk'tan rivâyetle Hz. Yûsuf'un zindandan çıktıktan sonra melik tarafından Azîzin karısı ile evlendirildiği anlatılmaktadır.²²⁰ Bu düşünce halk arasında da bu şekilde bilinmektedir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de bu yönde herhangi bir bilgi verilmemektedir.

h) Uzeyir:

Uzeyir lafzının Arapça asıllı olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Kurra'dan Asım ve Kissai, Uzeyir lafzını Arapça kabul edip tenvinli (münsarif) okurlar. Diğer beşi yabancı asıllı bir isim olarak kabul edip tenvinsiz (gayr-ı münsarif) okurlar.²²¹

Uzeyir lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir. Zikredilen ayette Yahûdilerin Uzeyir hakkındaki sözlerinin dayanıksız olduğu ve sözlerinin kendilerinden önceki kâfirlerin sözlerine benzediği bildirilmektedir:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ
يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

“Yahûdiler, “Uzeyir Allah'ın oğludur” dediler. Hıristiyanlar da “Mesih Allah'ın oğludur” dediler. Bunlar, onların ağızlarıyla geveledikleri dayanıksız sözlerdir. Sözlerini kendilerinden önceki kâfirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları, nasıl da saptırıyorlar.” (Tevbe-9/30)

Uzeyir'in Allah'ın oğlu olduğu inancındaki Yahûdilerin kimler olduğu hususunda farklı görüşler aktarılmıştır. Râzi bu görüşleri şöyle sıralar:

1-Bu söz Fanhas b. Azura adlı Yahûdinin sözleridir.

2- Bir grup Yahûdinin sözleridir. Rivâyetlere göre Yahûdilerden Selam b. Müşkim, Numan b. Avfa, Şas b. Kays²²² ve Malik b. Es-Sayf Resulullah'a (s.a.s.) gelerek: “Sana nasıl tabi olalım? Sen kiblemizi terkettin. Ayrıca Uzeyir'in Allah'ın oğlu olduğuna inanmazsın.” Dediler.

3- Bu görüş, önceleri Yahûdiler arasında yaygın olup sonradan terk edilmiştir. Allah Teâlâ onların önceki durumlarını bildirmektedir.²²³

Tefsîr ulehasının ortak görüşü, bu inanışın Yahûdilerin tamamına değil, bir takım Yahûdilere ait olduğu yönündedir. Zemahşeri, ayetleri yalanlamak için can atan Yahûdilerin bu ayet kendilerine okunduğunda buna itiraz etmemiş olmasını, bu inanışın Yahûdiler arasında mevcut bulunduğu kesin delili olduğunu söyler.²²⁴

Tefsîr kaynakları Yahûdileri bu düşünceye sevkeden etmeni şöyle aktarırlar:²²⁵ Yahûdiler, Hz. Mûsa'dan sonra peygamberleri öldürüp Tevrât ile amel etmeyi bırakmış, arzuları doğrultusunda hareket etmekte idiler. Bu nedenle Allah Teâlâ, Tevrât'ı aralarından kaldırmış, kalplerinden silmişti. Bunun üzerine Allah'a çokça tazarru eden genç yaştaki Uzeyir'e Tevrât'ı yeniden tümüyle öğrenmek nasip olmuştu. Bu durum, bir takım Yahûdilerin kendisi için “Allah'ın oğlu” yakıştırmalarına sebep olmuştu.

i) Lokmân:

Lokmân lafzının Arapça veya yabancı asıllı olduğu konusunda değişik görüşler zikredilmiştir. Âlûsî acemi (yabancı asıllı) bir isim olduğunu söyler. Bu durumda özel

²²⁰ Bkz. Âlûsî, *age.*, Yûsuf-12/54 hk.

²²¹ Ebû Hayyan, *age.*, Tevbe-9/30 hk.

²²² Râzi, Şas b. Kays'ı zikretmemektedir. Bunu aktaran diğer tüm Tefsîr kaynaklarında bu isim zikredilmektedir.

²²³ Râzi, *age.*, Tevbe-9/30 hk.

²²⁴ Zemahşeri, *age.*, Tevbe-9/30 hk.

²²⁵ Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*, Tevbe-9/30 hk.

isim ve yabancı asıllı olmasından dolayı gayr-ı munsarîf olur. Arapça asıllı olması durumunda da ‘l-k-m’ kelimesinden türemiş olur. Kelime sonundaki ‘elif- nun’ ziyadesinden dolayı gayr-ı munsarîf olur.²²⁶

Bazı kaynaklara göre babasının adının ‘Baura’ olduğu, Hz. Eyyûb’un kız kardeşinin ya da teyzesinin oğlu olduğu, bin sene yaşadığı, Hz. Dâvud’a ulaşıp kendisinden ilim öğrendiği aktarılır.²²⁷

Hz. Lokmân’ın peygamber veya salih bir kul olduğu hususunda değişik görüşler mevcuttur. Cumhur salih bir kul olduğu görüşündedir.

Lokmân özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir.²²⁸ Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’in 31. sûresi Lokmân ismini almıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Lokmân ile ilgili ilk ayette Hz. Lokmân’a şükretmesi karşılığında hikmet verildiği bildirilmektedir:

“Yemin olsun ki biz Lokmân’a, ‘Şükret! diye hikmet verdik. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz ki Allah Gani’dir (kimsenin şükürüne muhtaç değildir.), Hamid’dir (her türlü övgüye layıktır.).” (Lokmân-31/12)

Hz. Lokmân isminin geçtiği diğer ayetlerde ise Hz. Lokmân’ın oğluna yönelik öğütler yer alır. Bu öğütlerin mahiyeti ve kullanılan üslup bizlere büyük bir örnek teşkil etmektedir.

Hz. Lokmân, oğluna ilk olarak şirkten sakınmasını emretmektedir:

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

“Hani Lokmân oğluna öğüt vererek demişti ki: “Ey oğlum! Allah’a şirk koşma! Çünkü şirk gerçekten büyük bir zulümdür.” (Lokmân-31/13)

Bundan sonraki ayette Allah’ın ilmine ve üstün kudretine dikkat çekmekte, hiçbir şeyin ondan gizli tutulamayacağı bildirmektedir:

“Ey yavrum! Muhakkak ki işlenen şey, bir hardal tanesinin tartısı kadar dahi olsa ve bir taşın içinde yahut gökyüzünde veya yerin derinliklerinde de olsa (hesabını sormak için kıyamet günü) Allah onu getirir. Şüphesiz ki Allah Lâtiptir, Habirdir. (Lokmân-31/16)

Bundan sonraki ayette vazifeleri hatırlatmakta, bu hususta karşılaşacağı zorluklara karşı sabretmesini istemektedir:

“Ey yavruçum! Namazı kıl. İyilikle emret ve kötülükten sakındır. Başına gelen musibetlere karşı sabret. Muhakkak ki bu (sabır) kesin olarak emredilmiş işlerdendir.” (Lokmân-31/17)

Sonraki ayette de insanları aşağılamaması gerektiğini, onlara değer vermesini ve mütevazı olmasını istemektedir:

“Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve böbürlenerek yürüme! Muhakkak ki Allah çalımla yürüyenleri ve övünenleri sevmez.” (Lokmân-31/18)

Son olarak da uygun yürüme ve konuşma adabını öğretmektedir:

“Yürüyüşünde itidalli ol. Sesini alçalt. Muhakkak ki seslerin en çirkin olanı eşek sesidir.” (Lokmân-31/19)

j) Talût:

Talût lafzı İbranice asıllı bir özel isimdir.²²⁹ Hem yabancı asıllı hem de özel isim olmasından ötürü gayr-ı munsarîftir.

²²⁶ Âlûsî, *age.*, Lokmân-31/12. ayetin Tefsîri.

²²⁷ Hz Lokmân hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Kurtûbî, *age.*; Beydâvî, *age.*, Lokmân-31/12 hk.

²²⁸ Abdalbâki, *age.*, s. 826.

²²⁹ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, Bakara-2/247 hk.

Talût özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir.²³⁰ İsrailoğulları Hz. Mûsa’dan sonra Calût liderliğindeki Amalikalıların şiddetli zulümlerine maruz kalmışlardı. “Amalikalılar M.Ö.1000 yıllarında İsrailoğullarına saldırıp Filistin topraklarının birçok bölümünü ele geçirmişlerdi.”²³¹ İsrailoğulları, peygamberlerine gidip cihat etmeleri için kendilerine bir hükümdar tayin etmesini istediler. Peygamberleri, kendilerini uyarmasına rağmen onlar bu konuda kararlılıklarını dile getirdiler. Ancak gel gör ki, üzerlerine cihat farz kılınınca küçük bir azınlık dışındakilerin tamamı yüz çevirdiler (bkz. Bakara–2/246).

Peygamberleri, kendilerine Talût’u hükümdar olarak seçince İsrailoğulları fakir olmasını bahane ederek onu içlerine sindiremediler. Hâlbuki onun hem ilmi hem de fiziki açıdan bir üstünlüğü vardı. Kur’ân bunu şöyle ifade etmektedir:

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مَلَكُهُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Peygamberleri onlara dedi ki: “ Gerçekten Allah sizlere Talût’u hükümdar olarak gönderdi.” Dediler ki: “ Nasıl bizlere hükümdar olur. Hâlbuki biz hükümdarlığa ondan daha layığız. Ve ona geniş bir mal da verilmiş değildir. (Peygamberleri) Dedi ki: “Allah onu üzerinize seçti. Ona geniş bir ilim ve gövde verdi. Allah saltanatını dilediğine verir. Allah (lütfu) geniştir. O en iyi bilendir.”” (Bakara–2/247)

İsrailoğullarının bu tepkisi karşısında Peygamberleri Talût’un hükümdarlığına alamet olarak kendilerine Tabut’u gösterir. Kur’ân-ı Kerîm’de, Tabut’un Hz. Mûsa ve Hz. Hârûn ailesine ait emanetleri ihtiva ettiği bildirilmektedir (Bakara–2/248. Ayrıntılı bilgi için Tabut lafzına bkz.).

Allah Teâlâ İsrailoğullarına Talût’u hükümdar tayin edip, onun liderliğinde cihat emrini verince, onların samimiyetlerini sınamak istedi. Bu nedenle onları imtihana tabi tuttu. Ancak İsrailoğullarının büyük çoğunluğu, cihat hususunda samimi olmadıklarını gösterdiler. Kur’ân bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Talût askerleriyle (Beytü’l-Makdis’ten) ayrıldıktan sonra dedi ki: “Şüphesiz Allah sizleri bir nehir ile imtihan etmek istiyor. Ondandır içen benden değildir. Onu tatmayan şüphesiz bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan hariç. Küçük bir azınlık dışındakilerin tamamı ondan içtiler. O ve beraberinde iman edenler nehri geçince dediler ki: Biz bugün Calût ve askerlerine güç getiremeyiz. Allah’a kavuşacaklarını bilenler dediler ki: “Nice küçük fırkalar vardır ki, Allah’ın izniyle büyük fırkalara galip gelmişlerdir. Allah sabredenlerle beraberdir.” (Bakara–2/249)

Yapılan savaşta Talût liderliğindeki İsrailoğulları galip geldiler. Calût İsrailoğulları ile birlikte savaşan Hz. Dâvud tarafından öldürüldü (Bakara-2/251).

Talût ile ilgili ayetleri incelediğimizde, Talût’un şu özelliklerini öğrenmekteyiz:

- 1- Allah tarafından İsrailoğullarına hükümdar olarak seçilmiştir.
- 2- Fakirdir.
- 3- İlim sahibidir.
- 4- Sağlam cüsseli bir şahıstır.

k) Hz. Zekeriya’nın Hanımı:

Hız. Meryem’in teyzesidir. Kur’ân-ı Kerîm’de eşi Hz. Zekeriya ile birlikte zikredilmektedir. Hz. Zekeriya Hz. Meryem’in bakımıyla görevlendirilmiştir. Hz.

²³⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 542.

²³¹ Mevdudî, *age.*, Bakara–2/246 hk.

Zekeriya Beyt-i Makdis'te bulunan Hz. Meryem'in mihrabına her girdiğinde Kış mevsiminde Yaz meyvesini, Yaz mevsiminde ise Kış meyvesini bulmakta idi. Hz. Meryem'e, bunların kendisine nereden geldiğini sorduğunda, "Allah tarafından" (Âl-i İmrân-3/37) cevabını alıyordu. Hz. Zekeriya bu durum karşısında zamanı olmayan bir şeyi vermeye kâdir olan Allah'ın, bu yaşlı haliyle de kendisine çocuk verebileceğini düşündü. Allah Teâlâ'dan kendisine ve Yakûb ailesine varis olacak bir çocuk vermesini talep etti. Allah Teâlâ Hz. Zekeriya'nın duasını kabul etti. Hz. Zekeriya mihrapta namaz kılariken melekler tarafından Yahya ile müjdelendi. Hz. Zekeriya bu durum karşısında hayretini ifade etmekten kendini alamadı. Zira kendisi ile birlikte eşi de yaşlı ve çocuk vermeye elverişli değildi. Allah Teâlâ Hz. Zekeriya'nın duasını kabul edip eşini de doğuma elverişli hale getirdi. Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus şöyle bildirilmektedir:

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ
وَيَدْعُونََنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

"Onun duasına icabet ettik. Kendisine Yahya'yı verdik. Eşini (doğum yapmaya) elverişli hale getirdik. Gerçekten onlar iyiliklerde yarışıyorlardı. Umarak ve korkarak bize dua ediyorlardı. Bize karşı derin saygı gösterirlerdi." (Enbiya-21/90)

Yukarıdaki ayette görüldüğü gibi Allah Teâlâ eşinin de aralarında bulunduğu Zekeriya ailesinde övgüyle bahsetmektedir.

1) İmrân:

Kur'ân'da, Hz. Mûsa ve Hz. Hârun'un babası İmrân ile Hz. Meryem'in babası İmrân olmak üzere iki İmrân söz konusudur. Zemahşeri her iki İmrân'ın dönemleri arasında 1800 senelik zaman farkı olduğunu aktarır.²³²

İmrân lafzı acemi (yabancı asıllı) bir kelimedir. Alemiyet (özel isim) ve acemiyetten (yabancı isim) ötürü gayr-ı münsarifdir.²³³

İmrân özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 3 defa zikredilmektedir. İki yerde Meryem'in babası İmrân, bir yerde de Hz. Mûsa ve Hz. Hârun'un babası İmrân kastedilmektedir. İmrân lafzı her üç yerde de muzafun ileyh (tamlayan) olarak geçmektedir. Bilindiği gibi bir cümledeki temel öge 'muzaf'tır (tamlanan). 'Muzafun ileyhi'nin görevi ise muzafı muayyen kılmak veya onu özelleştirmektir. (Şayet 'muzaf'tan sonra zikredilen kelime (muzafun ileyhi), nekire ise muzafı özelleştirir. Eğer marife ise muzafı muayyen kılar. Örneğin 'Gulamu raculin' denilirken ğulam lafzı özelleştirilmekte, 'Gulamu Zeydin' denilirken 'ğulam' lafzı muayyen kılınmaktadır.) Kur'ân'da zikredilen ayetlerde İmrân lafzı marife olduğundan muzafı muayyen kılmaştır.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

"Muhakkak ki Allah, Âdem'i, Nûh'u İbrâhîm ailesi ve İmrân ailesini âlemlere üstün kıldı." (Âl-i İmrân-3/33)

Burada Hz. Mûsa ve Hz. Hârun'un babası olan İmrân b. Yashur kastedilmektedir. Bazıları Hz. Meryem'in babası İmrân b. Mâtân'ın kastedildiğini söylemişlerdir. Hz. Meryem'in babası İmrân'ın kastedildiği bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Hani İmrân'ın karısı demişti: Rabbim! Gerçekten ben, karnımdakini, yalnız sana hizmet ve kulluk etmek üzere adadım. Benden kabul buyur. Şüphesiz ki hakkıyla işiten ve bilen sensin." (Âl-i İmrân-3/35)

²³² Zemahşeri, *age.*, Âl-i İmrân-3/33 hk.

²³³ Ebû Hayan, *age.*, Âl-i İmrân-3/33 hk.

Burada tamlayan konumundaki İmrân özel ismi zikredilmişse de aslında amaçlanan şahıs İmrân'ın karısıdır (Hanne). Yani özne konumundaki kişi karısıdır. Ancak kendi özel ismi kullanılmayıp, İmrân'ın karısı şeklinde zikredilmektedir. Başka ayetlerde de benzer tabirler kullanılmaktadır. Firavun'un karısı, Lût'un karısı vs.

İmrân lafzının geçtiği diğer ayette ise İmrân'ın Meryem'in babası olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir.

(Allah) O iffetini koruyan İmrân kızı Meryem'i de size örnek gösterdi. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etmiş ve gönülden itaat edenlerden olmuştu.” (Tahrîm-66/12)

m) İmrân'ın Karısı:

Asıl adı Hanne olup Hz. İsa'nın ninesidir. Karı anlamına gelen *imraat* ve kocasının ismi olan İmrân lafızlarının birleşmesi ile oluşan bir isim tamlamasıdır.

Rivâyetlere göre Hanne yaşlanmış ancak çocuk sahibi olamamıştı.²³⁴ Bir gün ağacın gölgesinde otururken yavrusuna yiyecek veren bir kuş görür. Bu manzara karşısında etkilenerek çocuk sahibi olmayı arzu eder. Allah'a şöyle yalvarır: “Ya Rabbi! Eğer bana bir çocuk nasip edersen, nimetinin şükrü olarak çocuğumu Beytü'l-Makdis'e hizmetçi kılacağım.” Allah Teâlâ Hanne'nin bu samimi duasını kabul eder. Böylece Hanne Hz. Meryem'e hamile kalır (Âl-i İmrân-3/35,36,37).

İmraat'ü İmrân lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.²³⁵

إِذْ قَالَتْ امْرَأَةٌ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Hani İmrân'ın karısı demişti: Rabbinim! Gerçekten ben, karnımdakini, yalnız sana hizmet ve kulluk etmek üzere adadım. Benden kabul buyur. Şüphesiz ki hakkıyla işiten ve bilen sensin.” (Âl-i İmrân-3/35)

n) Meryem:

Meryem lafzı yabancı asıllı bir kelime olup²³⁶ Hz. İsa'nın annesinin ismidir. Annesinin adı Hanne, babasının adı ise İmrân'dır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Meryem ve hadisesine büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Meryem özel ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de 34 defa zikredilmektedir.²³⁷ Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in 19. sûresi Meryem ismini almıştır. Meryem lafzının zikredildiği ayetlerin büyük bir kısmında 'İsa', 'Mesih' veya 'ibn' lafızları ile birlikte zikredilip bu lafızlar Meryem'e isnat edilmiştir (Bakara: 87,253; Âl-i İmrân: 45; Nisa: 157,171; Mâide: 17,46,72,75,78,110,114,116; Tevbe: 31; Meryem: 34; Müminun: 50; Ahzab:7; Zuhuruf: 57; Hadid: 27; Saff: 6-14). Bu ayetler doğrudan Hz. İsa ile alakalı ayetlerdir.

Hız. Meryem'in annesi hamile olduğunu öğrenince karnındaki çocuğunu kayıtsız bir şekilde Allah'a adar (Âl-i İmrân-3/35). Beklediği çocuk kız olarak doğunca annesi ona, Allah'a yaklaşma niyetiyle 'abide'²³⁸ (ibadet eden) anlamına gelen Meryem ismini verir (Âl-i İmrân-3/36).

Allah Teâlâ Hanne'nin bu samimi duasını kabul eder. Hız. Meryem'in bakımıyla Hız. Zekeriya'yı görevlendirip Hız. Meryem'e nice nimetlerde bulunur.

²³⁴ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Kurtûbî, *age.*; İbn Kesir, *age.*, Âl-i İmrân-3/35 hk.

²³⁵ Abdalbâki, *age.*, s. 613.

²³⁶ Ragıp Isfahânî, *age.*, s. 469.

²³⁷ Abdalbâki, *age.*, s. 839.

²³⁸ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Âl-i İmrân-3/36 hk.

Ömrünü Allah'a kulluk etmeye adanan Hz. Meryem çocukluk devrini aşınca, Allah Teâlâ bakire Hz. Meryem'i Hz. İsa ile müjdelere (Âl-i İmrân-3/45). Hz. Meryem, oğlu Hz. İsa'yı kavmine getirince onların büyük iftiralarına maruz kalır (Nisa-4/156, Meryem-19/27,28). Hz. Meryem tüm bu iftiralar karşısında verilen emir gereği susmayı tercih edip (bkz. Meryem-19/26) Hz. İsa'yı işaret eder. Kavmi: “Biz beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?” (Meryem-19/29) deyince, Allah'ın bir mucizesi olarak Hz. İsa konuşmaya başlar (bkz. Meryem-19/30,31,32,33).

Kur'ân-ı Kerîmde Hz. Meryem'in birçok faziletinden bahsedilmektedir:

- 1- Allah Teâlâ Hz. Meryem'in yetişmesine büyük önem vermiştir.
- 2- Allah Teâlâ Hz. Zekeriya'yı kendisine kefil tayin etmiştir.
- 3- Katından kendisine yiyecek göndermiştir.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

“Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölme her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. (Zekeriya) dedi ki: “ Meryem! Bu sana nereden geldi? (Meryem) dedi ki: “ Bu Allah katından” Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.” (Âl-i İmrân-3/37)

- 4- İsa'yı müjdelemek için kendisine Cebrâil gönderilmiştir (Meryem-19/16,19).
- 5- Babasız olarak Hz. İsa'yı doğurmuştur.
- 6- Kendisine iftira eden Yahûdilere karşı, iffetini ispatlamak için beşikteki oğlu Hz. İsa'yı işaret etmiş, Hz. İsa beşikte iken konuşmuştur (Meryem-19/29-33).
- 7- Allah tarafından ‘sıddıka’ (dosdoğru) olarak nitelendirilmiştir (Mâide-5/75).
- 8- Allah tarafından seçilmiş, tertemiz kılınıp dünya kadınlarına üstün kılınmıştır (Âl-i İmrân-3/42).
- 9- Allah Teâlâ Hz. Meryem'i mümin kadınlara örnek göstermiştir.
- 10- Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik ettiği bildirilmiştir.
- 11- Hz. Meryem'in gönülden itaat edenlerden olduğu bildirilmiştir.

“İffetini korumuş olan, İmrân kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi.” (Tahrîm-66/12)

o) Zeyd:

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen şahıs isimlerindedir. Peygamber Efendimize (s.a.s.) Hz. Hatice tarafından hediye edilen kölesidir. İlk Müslüman köle olan Zeyd, Peygamber Efendimizin terbiyesi altında yetişmiş ve Efendimiz tarafından âzad edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Adı zikredilen tek sahabe olan Zeyd, Kur'ân'da 1 defa zikredilmiştir.²³⁹

Siyer kitaplarında Zeyd (r.a.) ile ilgili geniş bilgiler verilmektedir. Ancak konu alanımızın dışında olduğu için fazla ayrıntıya girmek istemiyoruz. Zeyd, annesi ile birlikte akrabalarını ziyaret ederken kaçırılmış, Ukaz Panayırında Hz. Hatice'nin kardeşine satılmıştı. Kardeşi bu köleyi Hz. Hatice'ye vermiş, Hz. Hatice de onu Hz. Peygambere hediye etmişti. Bu arada ailesi onu çokça merak etmekte ve her yerde aramakta idi. Ailesi Zeyd'in Mekke'de olduğunu öğrenirler. Onu almak için Efendimize gelirler. Efendimiz (s.a.s.) bu konuda tercih hakkını Zeyd'e verir. Zeyd, kendisine annesi ve babasından daha yakın hissettiği Efendimizi tercih eder. Bunun üzerine

²³⁹ Abdalbâki, *age.*, s. 425.

Efendimiz onu âzad edip evlat edinir. Bundan böyle Muhammed oğlu Zeyd olarak anılır. Bunun üzerine ayet nazil olup öz babalarına nispet edilmesi emredildi. Böylece ‘Zeyd b. Harise’ olarak anılmaya devam edildi:

“Onları babalarına nispet ediniz. Bu Allah katında en doğru olandır. Şayet babalarını tanımiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. (Bu konuda) hata ederek yaptıklarınızda sizlere bir günah yoktur. Ancak kalplerinizin kasıtlı olarak yaptıklarında vardır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.” (Ahzab-33/5)

Hz. Peygamber Zeyd için halasının kızı Zeyneb’i ister. Ancak Zeyneb buna yanaşmaz. Bunun üzerine ayet nazil olur.²⁴⁰

“Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman ne mümin bir erkek ne de mümin bir kadın için kendiışlerinde tercih hakkı yoktur. Allah ve Resulüne isyan eden açık bir sapıklıkla sapıtılmış olur.” (Ahzab-33/36)

Eşi Zeyneb ile geçimsizlik yaşayan Zeyd, eşini boşadı. Resûlullah onu nikâhlamak istiyordu. Ancak insanların eleştirisinden çekindiği için onunla evlenemiyordu. Bunun üzerine ayet nazil olur:

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

“Hani sen, Allah’ın kendisine nimet verdiği ve senin nimet verdiği o kişiye (Zeyd’e) diyordun: “Eşini yanında tut, Allah’tan sakın!” ve Allah’ın açığa çıkaracağı o şeyi içinde saklıyor ve insanlardan çekiniyordun. Allah korkulmaya daha layıktır. Zeyd ondan (eşinden) ihtiyacını tamamladığı zaman (eşiyle ilişkisini bitirince) onu sana nikâhladık. Ta ki, eşlerinden yana ihtiyaçlarını yerine getirdiklerinde (eşlerini boşadıklarında) evlatlıklarının eşleriyle evlenmelerinde müminlere bir zorluk olmasın. Allah’ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.” (Ahzab-33/37)

Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb ile evlenince müşriklerin eleştirisine maruz kalır. Müşrikler: “Muhammed, oğlunun karısı ile evlendi.” diye yaygara yaptılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ kendilerini yalanladı.²⁴¹

“Muhammed erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Ancak Allah’ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.” (Ahzab-33/40)

Sonuç olarak; Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’de salih kişileri zikrederek mükelleflere hükümlerini bildirmekte ve öğütler vermektedir. Toplumlar arasında yaygın olan yanlış hüküm, bilgi ve inanışları ortadan kaldırıp bu konularda hükmünü bildirmekte, hakikati ortaya koymaktadır.

Kur’ân-ı kerîm’de zikredilen Salih Kişiler hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Dil-Kavim-Grup isimlerine geçeceğiz.

II. DİL-KAVİM-GRUP İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de bazı dil, kavim ve gruplar zikredilmektedir. Biz bunları Dil-Kavim ile Gruplar şeklinde iki bölümde inceleyeceğiz.

A. DİL-KAVİM:

Kur’ân-ı Kerîm’de Kutsal Alan’a giren bir dil ve iki kavim ismi zikredilmektedir.

²⁴⁰ Taberî, age., Ahzab-33/36 hk.

²⁴¹ Mâverdî, age., Ahzab-33/40 hk.

1. Arabî:

‘Arabî’ lafzı Türkçeye *Arapça* şeklinde tercüme edilmektedir. Kur’ân dili olan Arapçanın aynı zamanda belâgat dili olduğu tartışmasızdır.

‘Arabî’ lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 11 defa zikredilmektedir.²⁴² Zikredilen ayetlerin çoğunda öncesinde zikredilen Kur’ân lafzını nitelendirmektedir.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Gerçekten biz, anlayasınız diye onu Arapça Kur’ân olarak indirdik.” (Yûsuf-12/2)

2. A’râb:

A’râb lafzı *Arab* lafzının çoğulu olup Türkçeye ‘Araplar’ olarak tercüme edilmektedir. Ancak *A’râb* lafzı her ne kadar kökeni itibariyle bu manayı ifade etse de; aslında çölde yaşayan Araplar (bedeviler) için kullanılmaktadır.²⁴³ Kur’ân-ı Kerîm’de zikredildiği tüm ayetlerde bu mana kastedilmektedir.

A’râb lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 10 defa zikredilmektedir. Ancak zikredilen ayetlerin sadece 2 tanesi (Tevbe-99,120) Müslüman bedevi Araplar ile alakalıdır. Bedeviler arasında münafıklar çoğunlukta olmakla birlikte, samimi duygularla İslâm’a bağlı olanlar da bulunmakta idi. Allah Teâlâ samimi duygularla İslâm’a bağlı olan bedevi Araplardan söz edip kendilerini şöyle müjdelemektedir:

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Bedevilerden kimisi vardır ki, Allah’a ve ahiret gününe inanır, harcAdığını Allah katında yakınlığa ve Peygamberin dualarına vesile sayarlar. Gerçekten bu onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmeti içine koyacaktır; çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” (Tevbe-9/99)

2. Rûm:

Cuvâlikî Rûm kelimesinin yabancı asıllı bir kelime olup Rûm milletinin ismi olduğunu söyler.²⁴⁴

Rûm lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.²⁴⁵

غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

“Rûmlar yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içerisinde galip geleceklerdir. Hüküm önce de sonra da Allah’ındır. O gün müminler, Allah’ın (kitap ehline) yardımıyla sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O mutlak güç sahibidir ve çok merhametlidir.” (Rûm-30/2-5)

Rivâyetlere göre İranlılar ile Doğu Roma İmparatorluğu arasındaki mücadelede, Müşrikler Mecûsiliği inançlarına daha yakın hissettikleri için İranlıların tarafını, Müslümanlar ise her ne kadar tahriفة uğramış olsa da temelinde Allah inancı olduğu için Hıristiyan Romalıların tarafını tutuyorlardı. İranlılar ile Rûmlar arasında yapılan savaşta

²⁴² Abdalbâki, *age.*, s. 579.

²⁴³ Rağıb Isfahânî, *age.*, s. 331.

²⁴⁴ Celaluddin Sûyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, 38. Nev, RÛM md. s. 145.

²⁴⁵ Abdalbâki, *age.*, s. 417.

Hıristiyan Rûmlar ciddi bir hezimete uğramışlardı. Haber Mekke'ye ulaşınca Mekkeli müşrikler sevinip Müslümanlarla alay etmeye başladılar. Müslümanlara: “Siz ve Hıristiyanlar kitap ehlisiniz, biz ve Farslar ise ümmiyiz. Kardeşlerimiz kardeşlerinizi yendiler. Biz de sizi yeneceğiz dediler.” Bunun üzerine ayet nazil oldu.²⁴⁶

Tefsîr kaynakları bu hususta şu rivâyetleri aktarırlar: Ayet nazil olunca Hz. Ebûbekir, Müşriklere şöyle dedi: “Allah sizleri sevindirmeyecektir. Vallahi, Rûmlar birkaç yıl içerisinde Farsları yeneceklerdir.” Ubeyye b. Halef, Hz. Ebûbekir'i yalancı sayar. Aralarında bir süre tayin edip on deve üzerine bahse girmeyi teklif eder. Süre üç yıl olarak belirlenir. Hz. Ebûbekir durumu Resulullah'a (s.a.s.) haber verir. Resulullah (s.a.s.) ‘Bıd’ kelimesinin üç ile dokuz yıl arasında olduğunu, süreyi uzatıp miktarı arttırmasını emreder. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir, Ubeyy'e sürenin uzatılıp miktarın arttırılmasını teklif eder. Teklif yüz deve ve dokuz yıl olarak karara bağlanır. Rûmlar Hûdeybiye gününde Farslara galip geldiler. Bu arada Ubeyye ölmüştü. Hz. Ebûbekir, bahsi kazanır ve bunu varislerinden alır. Peygamber Efendimize gelerek sadaka olarak vermesini ister. Böylelikle Resulullah (s.a.s.) malı fakirlere dağıtır.²⁴⁷

Sonuç olarak; Kur'ân, belâgat açısından diğer dillerden üstün olan Arapça olarak bütün insanlara gönderilmiştir. Kur'ân bazı yerlerde kavimlerden bahsetmekte, tevhid inancına bağlılıklarından, ya da diğer toplumlara kıyasla tevhide daha yakın olmalarından ötürü kendilerine bir değer atfetmektedir.

Bu hususta verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Kur'ân'da zikredilen Gruplara geçeceğiz.

B. GRUPLAR:

Kur'an-ı Kerîm'de Kutsal Alanda zikredilebilen altı grup olduğunu tespit ettik. Bunlar arasında tespit ettiğimiz iki cin grubunu Salih Cinler başlığı altında ayrı ayrı zikredeceğiz.

1. Cinler-Sâlih Olanlar:

İnsanlardan önce yaratılan varlıklardır (el-Hicr-15/27). Rağıb Isfahânî cinler hakkında iki görüş bulunduğunu söyler:

- 1- Duyu organlarından gizli ruhanilere denilir. Tüm bunlar insanlara mukabildirler. Buna göre melekler ve Şeytânlar da cin kapsamına girerler. Yani bütün melekler cindirler. Ancak her cin melek değildir.
- 2- Cinler ruhanilerin sadece bir kısmını teşkil ederler. Zira ruhaniler üç kısımdırlar. Hayırlı olanları ki bunlar meleklerdir. Şerli olanları ki bunlar Şeytândırlar. Ortada olanlar ki aralarında hem hayırlı hem de şerli olanlar bulunmaktadır.²⁴⁸

Cin lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de değişik kalıplarla zikredilmektedir. 7 defa Cann, 22 defa el-Cin ve 5 defa da çoğul şekli olan Cinnet şeklinde zikredilmektedir.²⁴⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de, bazı insanların cinleri Allah'a ortak koştukları bildirilmektedir (En'am-6/100).

Kur'ân-ı Kerîm'de Cinlerin bir kısmının iman edip hidayete erdikleri, bir kısmının da inkâr edip cehenneme gireceklerinden bahsedilmektedir. Burada salih olan cinleri zikredip fasık/kâfir olanları Kutsal Dışı Alanda zikretmek durumundayız.

²⁴⁶ Beydâvî, *age.*, Rûm-30/2-3 hk.

²⁴⁷ Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*, Rûm-30/2-3 hk.

²⁴⁸ Rağıb Isfahânî, *age.*, CNN md. s. 106.

²⁴⁹ Abdulbâki, *age.*, s.228. (Cinnet lafzı beş ayette daha zikredilmektedir (7/184,23/25,23/70,34/8,34/46). Ancak zikredilen bu ayetlerde cin kastedilmemekte, mastar olup cünun manasını ifade etmektedirler.)

Kur'ân-ı Kerîm'de salih olan iki kısım cinden bahsedilmektedir. Bunların bir kısmı Hz. Süleymân'ın istihdam ettiği cin taifesi, diğeri ise Hz. Peygambere (s.a.s.) gelip Kur'ân dinleyen ve iman eden cin taifesidir.

a) Hz. Süleymân'ın istihdam ettiği cinler: Bu cinler Hz. Süleymân'ın her türlü hizmetinde bulunmakta idiler. Bu cin taifesinden birçok ayette bahsedilmektedir. Ancak bu taifenin kastedildiği cin lafzının zikredildiği ayet sayısını 4 olarak tespit ettik (Neml-27/17,39; Sebe-34/12,14). Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle bildirilmektedir:

وَحُثِيرَ لِسَالِمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

“Süleymân'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı.” (Neml-27/17)

b. Hz. Peygambere iman eden cinler: Kur'ân-ı Kerîm'de bunlarla ilgili 2 yerde bahsedilmektedir (Bkz. Ahkâf-46/29; el-Cin-72/1 ve müteakip ayetler). Hz. Peygamber Nahle vadisinde Ashabına sabah namazı kıldırırken oradan geçen bir grup cin onun Kur'ân okuyuşuna tanıklık etti. Kur'ân'ı dinlemek için durdu. Kur'ân'ın ihtişamı karşısında etkilenip Müslüman oldu. Müslüman olduktan sonra da kavimlerini uyarmak için geri döndü.

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ
وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ

“Hani sana cinlerden bir takımını (Kur'ân'ı) dinlemek üzere yönelttik. (Kur'ân'ı dinlemeye) hazır olduklarında dediler ki: “Susun (dinleyelim)!”. (Kur'ân) bitirildiğinde uyarıcılar olarak kavimlerine geri döndüler.” (Ahkâf-46/29)

2. Ashâb'ul-Kehf:

Kur'ân-ı Kerîm'in 18. sûresinde Ashâbu'l-Kehf'in kıssası ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca bu sûre *Kehf Sûresi* olarak anılmaktadır. Ashabu'l-Kehf lafzı ise 1 defa zikredilmektedir.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا

“Yoksa sen, Ashâbu'l-Kehf ve (Ashab-ı) Rakîm'i delillerimiz arasında şaşkıncı (bir ayet) mi sandın?” (Kehf-18/9)

Ashâbu'l-Kehf, Allah'a iman etmiş bir grup gençtir. Toplam yedi kişiden ibaret olup yanlarında bir de köpekleri bulunmakta idi. Allah'a şirk koşan kavimlerinden kaçıp bir mağaraya sığınmışlardı. Kur'ân-ı Kerîm'de kavimlerinden şöyle söz edilmektedir:

“Şunlar, bizim kavmimiz, O'nun dışında ilahlar edinmeye başladılar. Onların ilah olduklarına açık bir delil getirselerdi ya! Öyleyse Allah hakkında yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?” (Kehf-18/15)

Gönüllerini Allah'a Adanmış bu pak kalpli gençler ise içinde yaşadıkları toplumun aksine yalnız Allah'a ibadet etmekte idiler. Mağaraya sığındıktan sonra Allah'a dua edip rahmet ve işlerinde kolaylık vermesini talep ederler. Allah Teâlâ onların bu dualarını kabul buyurarak ihsanda bulunur. Güneş onların üzerine düşüp rahatsız etmiyor, onları makaslayıp geçiyordu. Vücutları zarar görmemesi için gâh sağ yanlarına gâh sol yanlarına çevriliyorlardı. Uykuda olmalarına rağmen onları gören uyanık zannederdi. Yanlarına kimse sokulamıyordu. Zira onları gören içi korku dolar gerisin geriye kaçardı.

Uyandıklarında burada geçirdikleri zaman konusunda gerçekten hayli uzak tahminlerde bulunurlar. Bunu en iyi bilen Rableri olduğunu söylerler. Allah Teâlâ buldukları mağarada 309 yıl kaldıklarını bildirir (Kehf-18/25).

Ashâbu'l-Kehf kendilerine yiyecek getirmesi için arkadaşlarından birine para verip şehre gönderir. Arkadaşlarına kendilerini kimseye sezdirmemesini, dikkatli olmasını tembihler. Zira fark edilirse öldürülecekleri yahut kavmin dinine döndürüleceklerinden çekiniyorlar. Arkadaşları her ne kadar gizlenmeye, uyanık olmaya çalışsa da takdiri ilahi farklı yönde tezahür etmişti. Zira Allah Teâlâ durumlarını açığa vurmuş, iman edenlere delil olması için hallerinden haberdar etmiştir.

“Böylece Allah’ın vaaadinin (yeniden dirilme) gerçek olduğunu ve kıyametin kopmasından şüphe edilmeyeceğini bilmeleri için, insanların onları bulmalarını sağladık...” (Kehf-18/21)

Uyandıkları zamanda kavimleri iman etmişti. Şehre inen arkadaşlarını fark eden halk mağaraya kadar onu takip ettiler. Ancak bu sefer Ashâbu'l-Kehf’in tamamı burada vefat ederler. Kavimleri kendileri için neler yapabileceklerini tartıştılar. Nihayet üzerlerine bir mescit yapmaya karar verirler.

3. Havarîler:

Hız. İsa’nın yardımcılarıdır. Bazı âlimler, insanların nefislerini din ve ilim ifade etmek sûretiyle temizledikleri için Havarî olarak adlandırıldıklarını söylemişlerdir.²⁵⁰

Havarî lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 5 defa ve çoğul şekliyle (Havarîyyun/Havarîyyin) geçmektedir.²⁵¹ Zikredilen ayetlerde Havarîlerin Hız. İsa’ya sadakatlerine işaret edilmektedir:

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ
أَمْنَا بِاللَّهِ وَآشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

“İsa onların inkârlarını sezince, “Allah’a doğru gidişte yardımcıları kimlerdir?” dedi. Havarîler dediler ki: “Allah’ın yardımcıları bizleriz. Allah’a iman ettik. Şahit ol ki, bizler gerçekten Müslüman’ız.”” (Âl-i İmrân-3/52)

4. Muhacirûn:

Hız. Peygamber (s.a.s.) ile beraber ana yurtlarını terk ederek Medine’ye hicret eden sahabe topluluğuna Muhacirûn denilmiştir.

Muhâcirin lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 5 defa zikredilmektedir.²⁵² Zikredilen ayetlerde Muhâcirlerden övgüyle bahsedilip çeşitli nimetlerle müjdelenmişlerdir.

“Muhâcir ve Ensâr’dan ilk öne geçenler ve güzelce (amel işleyerek) onlara tabi olanlar var ya, Allah onlardan razı oldu, onlar da O’ndan razı oldular. Ve (Allah) onlara altlarında ırmaklar akan cennetler hazırladı ki içlerinde ebedi kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.” (Tevbe-9/100)

Ayette zikredilen Sabıkune’l-evvelinden kastedilen Muhacirlerin kimler olduğu hususunda farklı görüşler zikredilmiştir. Âlûsî bu görüşleri şöyle sıralar:

1. Her iki kibleye yönelerek namaz kılmış olanlar.
2. Bedir savaşına katılmış olanlar.
3. Hûdeybiye’deki Bey’atü’r-Rıdvan ehli
4. Hicretten önce Müslüman olanlar.²⁵³

Başka bir ayette Muhâcirlerden şöyle söz edilmektedir:

²⁵⁰ Rağıb İsfahânî, *age.*, HR md. s. 142.

²⁵¹ Abdalbâki, *age.*, s.280.

²⁵² Abdalbâki, *age.*, s. 900.

²⁵³ Âlûsî, *age.*, Tevbe-9/100 hk.

“(O mallar) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir Muhâcirlerindir. (Onlar) Allah’tan bir lütuf ve rıza talep ederler ve Allah’ın dinine ve Peygamberine yardım ederler. İşte onlar doğru olanlardır.” (Haşr-59/8)

5. Ensâr:

Medine’ye hicret eden Hz. Peygamber ve beraberindekilere yardım eden Medineli Müslümanlara Ensâr denilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de Ensâr ile ilgili birkaç ayet bulunmaktadır. Buradaki mananın kastedildiği Ensâr lafzı 2 defa zikredilmektedir.²⁵⁴ Bu ayetlerde Ensâr’dan övgüyle bahsedilmekte olup kendilerine bir takım müjdeler verilmektedir.

وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Muhâcir ve Ensâr’dan ilk öne geçenler ve güzelce (amel işleyerek) onlara tabi olanlar var ya, Allah onlardan razı oldu, onlar da O’ndan razı oldular. Ve (Allah) onlara altlarında ırmaklar akan cennetler hazırladı ki içlerinde ebedi kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.” (Tevbe-9/100)

Burada Ensâr’dan Sâbıkune’l-evvelin (ilk öne geçenler) kim olduğu hususunda farklı görüşler beyan edilmiştir. Râzi bunların yardımda öncü olanlar olduğunu söyler.²⁵⁵ Aralarında Zemahşeri, Beydâvî ve Âlûsî’nin de bulunduğu birçok müfessire göre ise birinci Akâbe biatında bulunan yedi kişi, ikincisinde bulunan yetmiş erkek ve iki kadın ile Efendimiz (s.a.s.) tarafından İslâm’ı öğretmesi için gönderilen Mûsab b. Umeyr vasıtasıyla İslâm’a girenlerdir.²⁵⁶

Başka bir ayette Ensâr’dan şöyle söz edilmektedir:

“Ve onlardan (Muhâcirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş olanlar, kendilerine hicret edenleri severler. Onlara (Muhâcirlere) verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları (Muhâcirleri) kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (Haşr-59/9)

Sonuç olarak; İnsanların yanı sıra cinlerin de Allah’a kulluk etmekle görevli olduklarını, bir grup cinlerin Hz. Süleyman’a istihdam sağladığını, ayrıca cinlerin de insanlar gibi Hz. Peygambere (s.a.s.) tabi olmakla mükellef olduğunu öğrendik.

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’a inanan ve tevhid mücadelesinde çeşitli zorluklara maruz kalmalarına rağmen inancından taviz vermeyen ve bu uğurdaki mücadelesini samimi duygularla gerçekleştiren gruplar anlatılmakta ve müjdelenmektedir.

Gruplar hakkında verdiğimiz bilgilerle yetinip Mekân ve Zaman isimlerine geçeceğiz.

III. MEKÂN-ZAMAN İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de bazı mekân ve zaman (gün ve ay) isimleri zikredilmektedir.

A. MEKÂN İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de otuz bir tane mekân ismi tespit ettik. Cennetin kısımlarını tek bir başlık altında fakat ayrı ayrı ele alacağız.

²⁵⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 875.

²⁵⁵ Râzi, *age.*, Tevbe-9/100 hk.

²⁵⁶ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Tevbe-9/100 hk.

1. Arafat:

Mekke'nin doğusunda bulunan tepenin ismidir. Hacılar Kurban Bayram'ı Arefe gününde burada toplanırlar. Daha sonra Müzdelife'ye geçerler. Arafat'ta vakfe yapmak haccın rükünlerindedir. Zira Efendimiz (s.a.s.) bir Hadisinde, “*Hac Arafat'tır.*” buyurmuşlardır.²⁵⁷

Arafat özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir:²⁵⁸

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ

“(Hac mevsiminde) Rabbinizden rızık (ticari kazanç) talep etmenizde sizlere bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde, Meşar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Ve onu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.” (Bakara-2/198)

2. Bedr:

Mekke ve Medine arasında bulunan bir suyun ismidir. Tefsîr kaynakları bu suyun Bedir adındaki şahsa ait olduğunu ve sahibinin ismini aldığı zikretmektedir. Ancak bazıları bunu kabul etmeyip tüm beldelerin kendi isimleri ile anıldıkları gibi bunun da kendi ismiyle anıldığını, başka bir isimden nakledilmediğini söylemektedir.²⁵⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de, Bedir lafzından bu suyun bulunduğu bölge kastedilmektedir.

Bedir lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir. Zikredilen ayette Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında meydana gelen ve tarihte de Bedir Savaşı olarak anılan savaş anlatılmaktadır. Bu savaş, Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen ve aynı zamanda Peygamber Efendimizin de katıldığı ilk savaştır. Müslüman kuvvetler müşriklere göre çok zayıf bir durumda idiler. Müslümanların sayısı 300 civarında, müşriklerin sayısı ise 1000 civarında idi. Müslümanlar aynı zamanda maddi açıdan da zayıf durumda idiler. İşte bu zor günde Allah Teâlâ Müslümanlara yardımda bulunmak sûretiyle ihşanda bulundu:

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“*Yemin olsun, sizler zayıf bir haldeyken Allah sizlere Bedir'de yardım etmişti. O halde Allah'tan sakının. Umulur ki şükretmiş olursunuz.*” (Âl-i İmrân-3/123)

Devamındaki ayetlerde Allah Teâlâ'nın Müslümanlara yardım etmeleri için melekler gönderdiği bildirilmektedir.

3. Bekke-Mekke:

Bekke:

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen mekân isimlerindedir. Mekke demektir. Bazılarına göre de Mekke beldenin, Bekke ise Mescidü'l-Haram'ın ismidir.²⁶⁰

Bekke özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.²⁶¹ Müslümanlar ve Yahûdiler arasında Kâbe'nin veya Beytü'l-Makdis'in daha faziletli olduğu tartışması üzerine ayet nazil olmuş, Kâbe'nin daha faziletli olduğunu bildirmiştir.²⁶²

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

²⁵⁷ Tirmizi, Tefsîru Sûreti'l-Bakara, 2/22. ayet.

²⁵⁸ Abdalbâki, *age.*, s.583.

²⁵⁹ Bedir lafzı için bkz. Taberî, *age.*; Râzi, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Âl-i İmrân-3/123 hk.

²⁶⁰ Zemahşeri, *age.*, Âl-i İmrân-3/96 hk.

²⁶¹ Abdalbâki, *age.*, s.169.

²⁶² Bkz. Râzi, *age.*, Âl-i İmrân-3/96 hk.

“Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk mabed, elbette Bekke’de bulunan o mübarek ve âlemlere hidayet kaynağı olan mabettir.” (Âl-i İmrân-3/96)

Mekke:

Hz. Peygamberin (s.a.s.) doğup büyüdüğü, Müslümanların kıblegâhı Kâbe-i Şerif’i içinde bulunduran ve Hac farızasının yerine getirildiği kutsal beldenin ismidir. Hem özel isim hem de müennes (dişi) bir isim olduğundan gayr-ı münsariftir.

Mekke özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.²⁶³
 وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ
 بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا

“O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke’nin göbeğinde (Hüdeybiye’de) onların ellerini sizden, sizin de ellerinizi onlardan çekendir. Allah yaptıklarınızı görendir.” (Fetih-48/24)

4. Beytu’l-Atîk:

Beyt ve *Atik* lafızlarının birleşmesi oluşmuş bir isim tamlamasıdır. Bununla Kâbe kastedilmektedir. Allah Teâlâ Beytu’l-Atîk’in tavaf edilmesini emretmektedir:

ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُدُورَهُمْ وَلِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ (Hac-22/29)

Müfessirler Kâbe’nin Beytu’l-Atîk olarak adlandırılmasını değişik vecihlerle izah ederler. Biz bunlardan Beydâvî’nin de tercih etmiş olduğu²⁶⁴ iki vechi zikretmeyi uygun görmekteyiz. Birincisi, *atik* lafzı kadim manasını ifade eder. Kâbe insanlar için yapılan ilk ev olması nedeniyle Beytu’l-Atîk olarak adlandırılmıştır. Diğer veche göre Allah Teâlâ Kâbe’yi tüm zalimlerden muhafaza ettiği için atik olarak nitelendirilmiştir.

Beytu’l-Atîk lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir (Hac-22/29,33). Zikredilen ayetler Hac farızası ile alakalıdır.

5. Beytu’l-Ma’mûr:

Beyt ve *Ma’mur* lafızlarının terkihiyle oluşmuş bir isim tamlamasıdır. Semada bulunan ve Kâbe’nin tam hizasında bulunan bir ev olduğu rivayet edilmektedir. Bu evi her gün yetmiş bin melek ziyaret eder ve bir daha geri gelmezler. Bu görüş doğrultusunda birçok rivâyet yapılmıştır.²⁶⁵ Hasan’dan yapılan rivâyete göre ise Beytü’l-Ma’mur’dan kasıt Kâbe’dir.²⁶⁶ Allah Teâlâ onu her sene altı yüz bin kişi ile mamur kılar. Şayet ziyaretçiler bu sayıdan eksik olurlarsa onların yerlerini meleklerle doldurur. Burada mamur lafzı mecâzi anlamda kullanılmaktadır. Zira bir yerin imarı aynı zamanda içinde yaşayanların ve ziyaretçilerinin çok olması anlamını ifade eder.

Beytü’l-Ma’mur lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir. Zikredilen ayette kase olarak kullanılmaktadır:

وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ وَالْبَحْرِ
 الْمَسْجُورِ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ

“Tûr’a, yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış kitaba, Beyt-i Ma’mur’a yükseltilmiş tavana (göğe), dolu denize yemin olsun ki, Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.” (Tûr-52/1-7)

6. Cennet:

²⁶³ Abdalbâki, *age.*, s. 846.

²⁶⁴ Beydâvî, *age.*, Hac-22/29 hk.

²⁶⁵ Taberî, *age.*, 52/4 hk.

²⁶⁶ Bkz. Mâverdi, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, 52/4 hk.

Ağaçlarıyla yeryüzünü örten bütün ağaçlık bostanlara cennet denir.²⁶⁷ İyilik yapanların sonsuza dek kalacakları sevap yurdu'na da cennet denilmiştir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İman edip salih amel işleyenler, işte onlar cennet ehlidirler. Onlar orada ebedi kalacaklardır.” (Bakara-2/82)

Cennet lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 70 defa tekil, 8 defa ikil ve 69 defa çoğul olmak üzere toplam 146 defa zikredilmektedir.²⁶⁸ Çoğul olarak zikredilen yerlerin tamamında *cem’i kille* olarak zikredilmektedir. Nahiv ilminde *cem’i kille* on ve daha aşağısına delalet etmektedir. Cennet lafzının da bu şekilde cemilenmesi cennetlerin 10’dan fazla olmadığını göstermektedir. İbn Abbas (r.a.)’tan yedi tane cennet bulunduğu için çoğul olarak zikredildiği rivâyet edilmektedir. Bunlar: Cennetu’l-Firdevs, Cennet-u Âdn, Cennetu’n-Naîm, Darû’l-Huld, Cennetu’l-Me’vâ, Darû’s-Selam, İlliyyûn’dur.²⁶⁹ Bunların hepsi Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmektedir. Tefsîr âlimleri her bir Cennet’in de işlenen amellere göre değişik mertebeleri bulunduğunu söylemektedir.

a) Cennet-u Âdn: Kur’ân-ı Kerîm’de 11 defa zikredilmektedir. Ayetlerin birinde Cennet-i Âdn’ın iman edip salih amel işleyenler için olduğu (Beyyine-98/7,8), başka bir ayette de Allah ve Resulüne inanan, Allah yolunda canı ve malı ile cihat edenler için olduğu bildirilmektedir (Saf-61/11).

b) Cennetu’l-Firdevs: Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir. Allah Teâlâ, emanetlere ve verdikleri sözlere riayet edenlerin, namazını muhafaza edenlerin Firdevs’e varis olacaklarını (Müminun-23/8,9,10,11), ayrıca bu Cennet’in iman edip salih amel işleyenlerin olduğunu bildirmektedir (Kehf-18/107).

c) Cennetu’l-Me’vâ: Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de bu Cennet’in iman edip salih amel işleyenler için olduğu bildirilmektedir (Secde-32/19).

d) Cennetu’n-Naîm: Kur’ân-ı Kerîm’de 10 defa zikredilmektedir. Ayetlerin birinde, iman edip salih amel işleyenlerin bu cennete gireceği (Yûnus-10/9), başka bir ayette de muttakiler için olduğu bildirilmektedir (Kalem-68/34).

e) Cennetu’l-Huld: Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa ve Cennetü’l-Huld olarak zikredilmektedir. Bu cennetin Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için olduğu bildirilmektedir (Furkan-25/15).

f) Darû’s-Selam: Kur’ân-ı Kerîm’de 2 ayette zikredilmektedir. Allah’ın ayetlerini düşünüp öğüt alacak kişiler için olduğu bildirilmektedir (En’am-6/126,127)

g) İlliyyûn: Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir. Ebrarın (imanında sadık müminler²⁷⁰) amel defterlerinin burada olduğu bildirilmektedir (Mutaffifin-83/19).

7. Cûdi:

Tefsîr kaynaklarında Cûdi Dağı’nın Musul ve Cizre arasında bulunduğu anlatılmaktadır.²⁷¹ Bu bilgiden şimdiki Cûdi dağı anlaşılmaktadır. Cûdi Dağı tam olarak Şırnak ilimize bağlı Silopi ilçesinin hemen yakınında Hezil Irmağı ile Dicle arasında bulunmaktadır. Bir görüşe göre ise Cûdi sıra dağlar için söylenmektedir.

²⁶⁷ Ragıp Isfahânî, *age.*, CNN md. s. 105.

²⁶⁸ Abdalbâki, *age.*, s.229-230.

²⁶⁹ Bkz. Ragıp Isfahânî, *age.*, CNN md. s.106; Beydâvî, *age.*, Bakara-2/25 hk.

²⁷⁰ Mehilli-Sûyûtî, *age.*, Mutaffifin-83/19 hk.

²⁷¹ Bkz. Taberî; Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Kurtûbî, *age.*; İbn Kesir, *age.*, Hûd-11/44 hk.

Cûdi lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.²⁷² Allah Teâlâ Nûh (a.s.)’un gemisinin Cûdi dağına oturduğunu bildirmektedir:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءَ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقْضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى
الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“Ve: “Ey yer suyunu yut! Ey gök suyunu tut!” denildi. Ve sular çekildi. Emir yerine gelmiş oldu. (Gemi) Cûdi’ye oturdu. Ve “uzaklık (helak) o zalim kavme olsun” denildi.” (Hûd-11/44)

8. El-Ardu’l-Mukaddese:

“Mukaddes” lafzı *takdis* lafzından türemiş olup *tathir* yani *temizlemek* manasına gelir.²⁷³ “El-Ardu’l-Mukaddese” kelimesi sıfat tamlaması olup “Kutsal Toprak” manasına gelir. Müfessirlerin çoğu bunun Beytu’l-Makdis olduğunu söyler.²⁷⁴ Âlûsî bu toprağın mukaddes olarak vasıflandırılması yönündeki görüşleri şöyle aktarır:

1. Enbiyanın meskeni olması hasebiyle şirkten temiz kılındığı için,
2. Afetlerden temiz kılındığı (korunduğu) için,
3. Açlık ve kıtlıktan temiz kılındığı için

4. Burada günahlardan temizlenen bir yer bulunduğu için mukaddes olarak vasıflandırmıştır. Ancak Âlûsî bu görüşe şüpheli bakar.²⁷⁵

9. Huneyn:

Huneyn Mekke ve Taif arasında bulunan bir vadinin ismidir.²⁷⁶ Huneyn özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir:²⁷⁷

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كُنُوزُكُمْ فَلَمْ تَنَّ عَنْكُمْ شَيْئًا
وَصَافَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ

“Yemin olsun ki; Allah size birçok savaş yerinde ve Huneyn gününde yardım etti. Hani çokluğunuz sizleri şaşırtıyordu (Bununla böbürleniyordunuz.). Ancak (bu çokluk) size hiçbir fayda veremedi. Yeryüzü o genişliğiyle size daralmıştı. Daha sonra gerisin geri gitmişsiniz.” (Tevbe-9/25)

Hz. Peygamber, Huneyn’de Müslümanlarla savaşmak için toplanan Hevazin ve Sakif kabilelerine karşı beraberindeki on iki bin asker ile harekete geçti. Müslüman askerleri ilk defa bu rakama ulaşmıştı. Müslümanlardan bazıları bu sayısal çokluğa güvenmeye başladılar. Bu bir nevi galibiyeti sayısal çokluğa bağlamak anlamına geliyordu. Hâlbuki zafer ancak Allah’tandı. Nitekim çok zor koşullarda dahi Müslümanlar zafer elde etmişlerdi. Savaş başlayınca Müslümanlar pusuda yatan düşman askerlerinin ok saldırılarına maruz kaldılar. Bir anda panikleyip geri kaçtılar. Ancak Peygamber Efendimiz ve cesaretinden ödün vermeyen az sayıdaki sahabeler büyük bir kahramanlık sergilediler. Savaş Müslümanların lehine döndü. Böylece Müslümanlar kesin bir galibiyet elde ettiler.

Allah Teâlâ, Huneyn günü Müslümanlara yardım etmek için melek ordusunu indirdiğini hemen sonraki ayette bildirmektedir:

²⁷² Abdalbâki, *age.*, s. 236.

²⁷³ Bkz. Âlûsî, *age.*, Mâide-5/21. hk.

²⁷⁴ Bkz. Ebu Hayyan, *age.*; Âlûsî, *age.*; Hazın., *age.*, Mâide-5/21. hk.

²⁷⁵ Âlûsî, *age.*, Mâide-5/21 hk.

²⁷⁶ Taberî, *age.*, Tevbe-9/25 hk.

²⁷⁷ Abdalbâki, *age.*, s. 280.

“Sonra Allah Resulünün ve müminlerin üzerine sekinetini (kalplere güven veren rahmetini) indirdi. Bir de göremediğiniz bir ordu indirdi ve kâfirleri azaplandırdı. İşte bu kâfirlerin cezasıdır.” (Tevbe-9/26)

10. Kâbe:

Mekke’de bulunan Müslümanların kiblegâhı ve hac ibadetlerini yerine getirirken tavaf ettikleri kutsal mekânın ismidir. Araplarda kare şeklinde bulunan tüm evlere Kâbe denilir. Kutsal Kâbe, kare şeklinde bulunmasından dolayı Kâbe ismini almıştır.²⁷⁸

Kâbe özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir.²⁷⁹ Zikredilen ayetlerin birinde ihramda bulunan hacılara av hayvanı öldürmenin yasak olduğu bildirilmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ
مِنَ النَّعْمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ
صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ اللَّهِ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ

“Ey iman edenler! İhramda iken av hayvanı öldürmeyiniz. Sizden kim kasıtlı olarak onu (av hayvanını) öldürürse, kurbanlıktan öldürdüğü hayvanın dengi (ona) bir ceza vardır. Buna Kâbe’ye varacak bir kurban olmak üzere aranızdan adalet sahibi iki kişi hükmeder. Ya da kefarete olarak fakirleri doyurmak yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki yaptıklarının vebalini tatsın. Allah geçmişi affetmiştir. Ancak kim tekrar yaparsa Allah ondan intikam alır. Allah daima galiptir. İntikam sahibidir.” (Mâide-5/95)

Diğer ayette Allah Teâlâ, Kâbe’yi Mescidü’l-Haram; yani hürmetli, saygıdeğer mescid olarak nitelendirmektedir (Mâide-5/97). Ayrıca Allah Teâlâ Kâbe’nin kastedildiği başka bir ayette, insanlar için kurulan ilk mâbedin Bekke’deki bereketli ve bütün toplumlar için hidayet merkezi olan mabed olduğunu bildirmektedir (bkz. Âl-i İmrân-3/96).

12. Levh-i Mahfûz:

Merhum Yazır, Levh-i Mahfûz hakkında şu görüşü ifade eder:²⁸⁰ “Bu Levh, şeriat lisanında meşhur olan *Levh-i Mahfûz*’dur ki Yasin Sûresi’nde “Biz her şeyi apaçık bir kütükte saymışızdır.” (Yasin-36/12) buyrulduğu üzere her şeyin yazıldığı varlık sahifesidir. Bunun da aslı Ümmü’l-Kitap (kitapların anası) olan Allah’ın ilmidir.”

Levh lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir:

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ

“Hayır! (onların yalanladıkları) O (kitap), Levh-i Mahfûz’da bulunan pek şerefli bir kitaptır.” (Buruc-85/21,22)

13. Medine:

Hz. Peygamberin (s.a.s.) mübarek türbesinin bulunduğu kutsal şehrin ismidir.

Medine lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 14 defa zikredilmektedir.²⁸¹ Ancak bunlardan sadece 4 yerde özel isim olarak kullanılmaktadır (Tevbe-9/101,120; Ahzab-33/60; Münafikun-63/8). Diğer yerlerde şehir anlamında kullanılıp cins isimdir. Özel isim olarak zikredilen ayetlerin üçünde bu kutsal şehirde yaşayan münafıklarla ilgilidir (Tevbe-9/101; Ahzab-33/60; Münafikun-63/8).

²⁷⁸ Bkz. Ragıp Isfahânî, *age.*, s. 434; Razi, *Mâide-5/95* hk.

²⁷⁹ Abdalbâki, *age.*, s.769.

²⁸⁰ Yazır, *age.*, Buruc-85/22 hk.

²⁸¹ Abdalbâki, *age.*, s.837.

يَقُولُونَ لَئِن رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

“Onlar: “Yemin olsun, eğer Medine’ye dönersek, üstün olan zayıf olanı oradan çıkaracaktır.” diyorlardı. Üstünlük ancak Allah’ın, resulünün ve müminlerindir. Fakat münafıklar bilmezler.” (Münafikun-63/8)

14. Merve:

Kâbe yakınında bulunan bir tepenin ismidir. Müslümanlar, hac farizalarını yerine getirirken Safâ ve Merve tepeleri arasında sa’y yaparlar.

Merve özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.²⁸²

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ
بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

“Şüphesiz Safâ ve Merve Allah’ın alametlerindedir. Kim beyti (Kâbe’yi) ziyaret eder veya Umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisi için bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak hayır işlerse şüphesiz Allah karşılığını verir. O her şeyi en iyi bilendir.” (Bakara–2/158)

15. Mescidu’l-Aksâ:

Kudüs’te bulunan bu mescit Müslümanların ilk kiblesidir. Bakara sûresi 144. ayetin nüzulüyle Mescidu’l-Haram Müslümanların kiblesi olarak tayin edilmiştir. Ancak gerek Kudüs ve gerekse Kudüs’ün içinde bulunan Mescidu’l-Aksa halen Müslümanlar için kutsal yerlerdendir.

Mescidu’l-Aksâ lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.²⁸³

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا
حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Kulu (Muhammed’i), kendisine ayetlerimizden göstermek için bir gece Mescidu’l-Haram’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescidu’l-Aksa’ya götüren (Allah) tüm noksanlıklardan münezzehdir. Şüphesiz hakkıyla işiten, gören O’dur.” (İsra-17/1)

Müfessirler Kur’ân’da zikredilen Mescidu’l-Aksa’nın Kudüs’teki Mescidu’l-Aksa olduğu yönünde ittifak etmişlerdir. Karşılaştığımız tüm tefsîr kaynakları Mescidu’l-Aksa’nın Beytü’l-Makdis olduğu görüşünde birleşmektedir.²⁸⁴ İmam Râzi Mescidu’l-Aksâ’nın Beytü’l-Makdis olduğu hususunda âlimlerin ittifak ettiğini söyler. İmam Mâverdî, Beytü’l-Makdis’in Hz. Süleymân’ın mescidi olduğunu söyler.

Kur’ân-ı Kerîm’de Beytü’l-Makdis’in ‘Aksa’ olarak adlandırılması o dönemde Allah’ın yüce beytleri arasında Kâbe’den en uzak olanın bu mescit olmasından kaynaklanmaktadır.²⁸⁵

16. Mescidu’l-Harâm:

Mescid ve Haram lafızlarının birleşmesiyle oluşmuş bir sıfat tamlamasıdır. İçinde kıtal (vuruşma, savaş) yasaklandığından veya zalimlerin taarruzlarından korunduğundan

²⁸² Abdulbâki, *age.*, s. 839.

²⁸³ Abdulbâki, *age.*, s. 694.

²⁸⁴ Bkz. Râzi, *age.*; Beydâvî, *age.*; Mâverdî, *age.*; Mehilli-Suyûtî, *age.*; Âlûsî, *age.*, İsra–17/1 hk.

²⁸⁵ Ebû Hayyan, *age.*, İsra–17/1 hk.

haram olarak nitelendirilmiştir.²⁸⁶ Merkezinde Kâbe'nin bulunduğu ibadet yeri kastedilmektedir.

Mescidu'l-Harâm lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 15 defa zikredilmektedir.²⁸⁷ Hicretin altıncı ayından sonra Müslümanlar için kible olarak tayin edilmiştir.

“Gerçekten yüzünün çok defa semada aranıp durduğunu görüyoruz. Artık seni hoşnut olacağın bir kibleye yönelteceğiz. Haydi, yüzünü Mescidu'l-Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz yüzünüzü buraya doğru çeviriniz. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler de bunun gerçekten Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu bilirler. Allah (onların) yapmakta olduklarından gafil değildir.” (Bakara-2/144)

Mescidu'l-Haram aynı zamanda Hz. Peygamberin miracının başladığı yer olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmektedir:

“Kulu (Muhammed'i), kendisine ayetlerimizden göstermek için bir gece Mescidu'l-Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescidu'l-Aksa'ya götüren (Allah) tüm noksanlıklardan münezzehtir. Şüphesiz hakkıyla işiten, gören O'dur.” (İsra-17/1)

17. Meş'ari'l-Harâm:

Tefsîr âlimlerinin çoğu 'Kuzah' adı da verilen dağın ismi olduğu görüşündedir. Âlûsî, meşhur görüşün Müzdelife'nin tamamına denildiğini söyler.²⁸⁸ Hangi görüş doğru olursa olsun, hacıların geceyi geçirdikleri yer Müzdelife'nin tamamıdır.

Meş'ari'l-Harâm lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir. Haccılar Arafat'tan ayrıldıktan sonra Meş'ari'l-Harâm'a geçerek geceyi burada geçirirler.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ

“(Hac mevsiminde) Rabbinizden rızık (ticari kazanç) talep etmenizde sizlere bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde, Meşar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Ve onu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.” (Bakara-2/198)

18. Rakîm:

Manası hususunda farklı görüşler beyan edilmiştir. İmam Mâverdî, bu görüşleri şöyle aktarır:

1. Ashâbu'l-Kehf'in yerlisi olduğu köyün ismidir.
2. Ashab'ı Kehf'in bulunduğu dağın ismidir.
3. Vadinin ismidir.
4. Ashâbu'l-Kehf'in köpeklerinin ismidir.
5. Ashâbu'l-Kehf'in durumlarının yazılı olduğu kitabenin ismidir.
6. Rûmca bir isim olup devat (mürekkebin kabı) anlamına gelir.
7. Şurat halkından bir grubun ismi olup halleri Ashâbu'l-Kehf'in hallerine benzemekte idi.²⁸⁹

Taberî, bir kitabe ismi olduğu görüşünü tercih eder.²⁹⁰ Bu görüş aynı zamanda diğer müfessirler tarafından da tercih edilen görüştür. Son dönem müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır, Mevdudî ve Seyyit Kutup da bu görüşü tercih ederler.²⁹¹

²⁸⁶ Beydâvî, *age.*, Bakara-2/144 hk.

²⁸⁷ Abdalbâki, *age.*, s.438

²⁸⁸ Âlûsî, *age.*, Bakara-2/198 hk.

²⁸⁹ Mâverdî, *age.*, Kehf-18/9 hk.

²⁹⁰ Taberî, *age.*, Kehf-18/9 hk.

Rakîm lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.²⁹²

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا

“ Yoksa sen, Ashâbu'l-Kehf ve (Ashab-ı) Rakîm 'i delillerimiz arasında şaşkırtıcı (bir ayet) mi sandın? ” (Kehf-18/9)

Özel isim açısından değerlendirildiğinde Rakîm lafzı altıncı görüş dışındaki tüm görüşlere göre özel isimdir.

19. Safâ:

Kâbe yakınında bulunan bir tepenin ismidir. Müslümanlar, hac farizalarını yerine getirirken Safâ ve Merve tepeleri arasında yedi tur atarlar.

Safâ özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.²⁹³

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ (Bakara-2/158)

“Şüphesiz Safâ ve Merve Allah'ın alametlerindedir. Kim beyti (Kâbe'yi) ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisi için bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak hayır işlerse şüphesiz Allah karşılığını verir. O her şeyi en iyi bilendir.” (Bakara-2/158)

Safâ ve Merve arasında sa'y yapmak Hz. İbrâhîm döneminde yapılan hac ibadetlerindendi.²⁹⁴ Ancak daha sonraları Cahiliye Arapları İsaf putunu Safâ tepesine, Naile putunu ise Merve tepesine koydular. Sa'y yaparken bu iki putu mesh ederlerdi. İslâm gelince putlar kırıldı. Ancak bu putlardan dolayı tavaf yapmak Müslümanlara ağır geliyordu. Bunun üzerine ayet nazil oldu. Böylece sa'y Müslümanlar için meşruiyet kazanmış oldu.²⁹⁵

19. Tîn:

Kur'ân'da Allah'ın, üzerine yemin ettiği kelimelerdendir. Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.²⁹⁶

وَالتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ (Tîn-95/1)

'Tîn' kelimesinin manası hususunda müfessirler arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mâverdî bu görüşleri şöyle sıralar:

- 1- Yenilen incirdir. Bu görüş Hasan, İkrime ve Mücahid'e aittir. Bu görüş sahipleri yeminin hikmetini beyan etmek için incirin faydalarından uzunca bahsetmektedirler.
- 2- Dimeşk şehri kastedilmiştir. Bu Ka'bi'l-Ahrar ve İbn Zeyd'e aittir.
- 3- Dimeşk Mescidi'dir. Bu görüş Haris ve İbn Zeyd'e aittir.
- 4- İncir yetişen bir dağın adıdır. Bu görüş İbn Kuteybe'ye aittir. Bu dağ bazılarına göre Şam'da bulunup 'Tûri Tîna' diye Âdlandırılır. Bazılarına göre de Hilvan ve Hemedan arasında bulunur.
- 5- Ashâbu'l-Kehf'in mescididir. Bu görüş Muhammed b. Ka'b'e aittir.
- 6- Hz. Nûh'un Cûdi Dağı'nda inşa ettiği mescidin adıdır. Bu görüş İbn Abbas'a aittir.

²⁹¹ Yazır, *age.*; Mevdudî, *age.*; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Daru'l-Arabîyye, Beyrut, ts. c.5, cüz.15, s.85, Kehf-18/9 hk.

²⁹² Abdalbâki, *age.*, s. 411.

²⁹³ Abdalbâki, *age.*, s.520.

²⁹⁴ Bkz. Râzi, *age.*, Bakara-2/158 hk.

²⁹⁵ Bkz. Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Bakara-2/158 hk.

²⁹⁶ Abdalbâki, *age.*, s. 201.

7- İncirin de aralarında bulunduğu Allah'ın nimetleri kastedilmektedir.²⁹⁷

Birinci ve yedinci görüşe göre 'Tîn' kelimesi özel isim değildir. Ayrıca Türkçeye tercümesi (incir) yapılabilir. Bu görüşleri destekleyenler yeminin hikmetîni ifade etmek amacıyla incirin faydalarına geniş bir şekilde yer vermişlerdir. Diğer görüşlerin tamamında ise özel isim kategorisine girer. Özel isimler tüm dillerde oldukları gibi kullanıldığından tercümesi de yapılamaz.

İmam Râzi²⁹⁸ dördüncü görüş çerçevesinde, peygamberlerin yetiştiği yerler üzerine yemin edildiği sonucunu çıkarır. Buna göre 'Tîn' olarak bilinen dağ, İsa'nın (a.s.) gönderildiği yer; 'Zeytun', İsrailoğulları peygamberlerinin çoğunun gönderildiği Şam; 'Tûr', Mûsa peygamberin gönderildiği yer; Beledi'l-Emin ise Hz. Muhammed'in (s.a.s.) gönderildiği yerdir. Âlûsî de²⁹⁹ bu yönde görüş bildirmekte, kendisi ile yemin edilen her dört kelimenin de, birer mübarek bölge isimleri olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre yemin edilen kelimeler arasındaki münasebet açık bir şekilde tezahür etmektedir.

20. Tûba:

Tûba lafzının manası hususunda değişik görüşler beyan edilmiştir. Bunlardan yaygın olan üç görüşü zikredeceğiz.

1. 'Taba' fiilinin mastarı olup 'hoş olmak' anlamını ifade eder.
2. Habeş dilinde Cennet'in ismidir.
3. Cennet'te bulunan bir ağacın özel adıdır.³⁰⁰

Kurtûbî üçüncü görüş doğrultusunda rivâyet edilen bir hadisi aktarır. Bu hadisin sahih olduğunu kabul edip sahih görüşün üçüncü görüş olduğunu söyler.³⁰¹

Tûba lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir:

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحَسُنَ مَا أَجْرُهُمْ

"İman eden ve Sâlih amel işleyenler için Tûba ve dönülecek güzel bir yer vardır." (Ra'd-13/29)

21. Tûr:

Hz. Mûsa'nın Allah'a münacaatta bulunduğu dağın ismidir. Bazıları genel olarak dağ anlamında olduğunu söylerler.³⁰² Bu durumda yalnız kullanıldığı yerlerde özel isim değildir.

Tûr lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 10 defa zikredilmektedir. İki yerde Tûr-i Sina/Sinin şeklinde isim tamlaması olarak zikredilmekte, diğer yerlerde ise yalnız başına zikredilmektedir. Zikredilen tüm ayetlerde Hz. Mûsa'nın Allah'a münacaatta bulunduğu dağ kastedilmektedir. Ayetlerin birinde kâsem olarak zikredilmektedir.

وَالطُّورِ (Tûr-52/1)

Allah Teâlâ'nın bu dağ üzerine yemin etmesi fazileti için yeterli delildir.

22. Tûr-i Sina/Sinin:

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنَ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْأَكْلِيِّينَ

²⁹⁷ Mâverdi, *age.*, Tîn-95/1 hk.

²⁹⁸ Razi, *age.*, Tîn-95/1 hk.

²⁹⁹ Âlûsî, *age.*, Tîn-95/1 hk.

³⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Taberî, *age.*; Kurtûbî, *age.*; Mâverdi, *age.*; Âlûsî, *age.*, Ra'd-13/29 hk.

³⁰¹ Kurtûbî, *age.*, Ra'd-13/29 hk.

³⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ragıp İsfahânî, *age.*, s. 311; Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Ebû Hayan, *age.*; Âlûsî, *age.*, Bakara-2/63, Mûminun-23/20 hk.

“Yine Tûr-i Sina’da çıkan bir ağaç yarattık ki, hem yağ hem de yiyenlere katık çıkarır.” (Müminun-23/20)

Tûr lafzı bir ayette Tûr-i Sina şeklinde (Müminun-23/20), diğer bir ayette de Tûr-i Sinin (Tîn-95/2) şeklinde zikredilmektedir. Tûr lafzı ile ilgili görüşleri yukarıda zikrettik. Sina lafzı ise dağın bulunduğu bölgenin ismidir.³⁰³ Katâde’den Sinin/Sina lafzının mübarek, güzel ve gür orman anlamlarına geldiği rivâyet edilmiştir.³⁰⁴

Şayet Tûr, dağ anlamında, Sina/Sinin dağın bulunduğu bölgenin ismi ise, Tûr-i Sina/Sinin isim tamlaması birlikte özel isim olur. Tûr kelimesi zikredilen dağın özel ismi, Sina/Sinin lafzı sıfat anlamında ise yine isim tamlaması birlikte özel isim olur. Eğer Tûr lafzı, Hz. Mûsa’nın münacatta bulunduğu dağın ismi, Sina/Sinin ise dağın bulunduğu bölgenin ismi ise bu durumda hem Tûr hem Sina/Sinin lafızları ayrı ayrı özel isim olurlar. Şayet Tûr, dağ anlamında Sina/Sinin sıfat olarak kullanılırsa ne isim tamlaması birlikte ne de kelimeler münferit şekilde özel isim olamazlar. Ancak bu görüş, her ne kadar mümkün ise de bunların herhangi bir şekilde özel isim olmadıkları, müfessir tarafından söylenmemiştir.³⁰⁵

23. Tuva:

Hz. Mûsa’nın Allah ile konuştuğu kutsal vadinin ismidir. Bu görüş birçok kişiden nakledilen ve aynı zamanda Tefsîr çevrelerinin de tercih ettiği görüştür.³⁰⁶ Bazıları ‘iki kez’ manasına geldiğini, ‘iki defa mukaddes kılınan vadi, ya da (Mûsa’ya) iki defa nida edildi’ anlamına geldiğini söylerler.³⁰⁷ Bu görüşe göre, Tuva lafzı özel isim değildir. Ancak bu mana araştırdığımız bütün Tefsîr kaynaklarında zayıf bir görüş olarak zikredilmektedir.

Tuva lafzı hem münsarif hem de gayr-ı münsarif olarak okunabilmektedir.³⁰⁸ Bu durum Tuva lafzının müzekker (erkek) ya da müennes (dişi) olmasıyla alakalı bir husustur. Zira mekân ismi olduğuna itibar edilirse, münsarif olur. Buk’a (yer) ismi olduğuna itibar edilirse hem özel isim hem de müennes bir lafız olduğundan gayr-ı münsarif olur.

Tuva özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir. Zikredilen her iki yerde de *mukaddes vadi* vasfıyla nitelendirilmektedir:

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى

“Şüphesiz ben, ben senin Rabbinim. Hemen pabuçlarını çıkar. Zira sen kutsal vadi Tuva’dasın.” (Taha-20/12)

“Hani (Mûsa’nın) Rabbi ona kutsal vadi Tuva’da seslenmişti.” (Naziat-79/16)

24. Tabut:

İsrailoğulları için kutsal sayılan emanetlerdendir. Hakikati konusunda değişik rivâyetler yapılmıştır. Bu rivâyetler arasında Âlûsî’nin tercih ettiği görüşü aktarmakla yetinip diğer görüşler için Tefsîr kitaplarına havale etmek durumundayız. Âlûsî’ye göre³⁰⁹ en yakın olan görüş, Tabut’un Tevrât sandığı olduğu, Amalikalıların eline geçtiği, fakat daha sonra Allah tarafından kendilerinden alındığı görüşüdür. Bu sandıkta

³⁰³ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Müminun-23/20 hk.

³⁰⁴ Âlûsî, Tîn-95/2 hk.

³⁰⁵ Bkz. Taberî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Müminun-23/20 hk.

³⁰⁶ İbn Kesir, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*; Mehilli-Suyûti, *age.*; Âlûsî, *age.*, Taha-20/12 hk.

³⁰⁷ Zemahşeri, *age.*; İbn Kesir, *age.*, Taha-20/12 hk.

³⁰⁸ Zemahşeri, *age.*, Taha-20/12 hk.

³⁰⁹ Âlûsî, *age.*, Bakara-2/248 hk.

ayette de bildirildiği üzere ayrıca Hz. Mûsa ve Hz. Hârûn ailesine ait kutsal emanetler de bulunmakta idi.

Tabut lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 2 defa zikredilmektedir. Ancak buradaki anlamıyla kastedilen *Tabut* lafzı sadece bir defa zikredilmektedir. Diğer yerde ise Hz. Mûsa’nın içine konulduğu sandık kastedilmektedir (Bkz. Taha-2039). İsrailoğulları Talût’u hükümdar olarak kabul etmek istemeyince, Allah Teâlâ hükümdarlığına delil olarak İsrailoğullarının kaybettikleri Tabut’un geri gelmesini gösterdi:

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

“Peygamberleri onlara dedi ki: “Muhakkak hükümdarlığının delili, size içinde Rabbinizden bir sekine, Mûsa ailesinin ve Hârûn ailesinin geriye bıraktığından kalıntıların bulunduğu, meleklerin taşıdıkları Tabut’un gelmesidir. Eğer inanmış kimseler iseniz, bunda elbette sizin için kesin bir delil vardır.” (Bakara-2/248)

25. Zeytun:

Kur’ân’da Allah’ın kendisi ile yemin ettiği kelimelerdendir. Kur’ân-ı Kerîm’de 4 defa zikredilmektedir.³¹⁰ Bunların üçünde bilinen zeytin kastedildiğinden özel isim kategorisinden sayılamaz (En’am-6/99,141, Nahl-16/11). Diğer yerde ise ağırlıklı görüşe göre özel isim sayılabilmektedir (Tîn-95/1). Bu ayette zikredilen ‘Zeytun’ kelimesinin manası hususunda farklı görüşler beyan edilmiştir. Mâverdî bu görüşleri şöyle sıralar:

1-Bildiğimiz yenilen zeytindir. Bu görüş Hasan, İkrime ve Mücahid’e aittir.

2-Beytü’l-Makdis kastedilmiştir. Bu Ka’bi’l-Ahrar ve İbn Zeyd’e aittir.

3-Beytü’l-Makdis Mescidi’dir. Bu görüş Haris, İbn Zeyd ve İbn Abbas’a aittir.

4-Zeytin yetişen bir dağın adıdır. Bu görüş İbn Kuteybe’ye aittir. Bu dağ, bazılarına göre Şam’da bulunup ‘Tûri Zeyta’ diye adlandırılır. Bazılarına göre de Hilvan ve Hemedan arasında bulunur.

5-İliya Mescidi’dir. Bu görüş Muhammed b. Ka’b’e aittir.

6-Zeytinin de aralarında bulunduğu Allah’ın nimetleri kastedilmiştir.³¹¹

Birinci ve altıncı görüşe göre ‘Zeytun’ kelimesi özel isim sayılamaz. Ayrıca Türkçeye tercümesi (zeytin) yapılabilir. Bu görüşleri destekleyenler yeminin hikmetini ifade etmek amacıyla zeytinin faydalarına geniş bir şekilde yer vermişlerdir.³¹² Diğer görüşlerin tamamında ise özel isim kategorisine girer. Özel isimler tüm dillerde oldukları gibi kullanıldığından tercümesi de yapılamaz.

Sonuç olarak; Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen bu mekânların tamamına bir şeref atfedilmektedir. Bu mekânların çoğu inanç açısından değer taşımaktadır.

Mekân isimleri hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Zaman İsimlerine geçeceğiz.

B. ZAMAN İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de özel isim kategorisine giren beş tane zaman ismi tespit ettik.

1. Leyletu’l-Kadr:

³¹⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 424

³¹¹ Mâverdî, *age.*, Tîn-95/1 hk.

³¹² Bkz. İbn Kesir, *age.*, Tîn-95/1 hk.

“Gece” manasına gelen *Leyl* ve “şeref, büyüklük” manasına gelen *Kadr* kelimelerinin birleşmesi ile oluşan bir sıfat tamlamasıdır. Bu gecede Kur’ân-ı Kerim Levhu’l-Mahfuz’dan dünya semasına bir bütün olarak indirilmiştir.³¹³

Leyletü’l-Kadr lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 3 defa zikredilmekte, ayrıca 97. sûre Kadir suresi adını almaktadır.

Allah Teâlâ Leyletü’l-Kadr’in bin gecedden daha hayırlı olduğunu bildirmektedir:

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

2. Cuma:

Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen özel isimlerdendir. İnsanlar bu günde namaz için toplandığından bu ismi almıştır.³¹⁴ Günümüzde halk arasında da bu mana anlaşılmaktadır.

Cuma lafzı ‘cem’ (toplanma) lafzından türemiştir.³¹⁵ Daha sonraları bu günün özel ismi olmuştur. Eski Araplarda Cuma günü ‘*Arube*’ olarak anılmakta idi.³¹⁶ Bu günü ilk olarak Cuma diye adlandıranın kim olduğu hususunda iki görüş vardır: Ebû Selma, bu günü Cuma olarak adlandıran ilk şahsın Ka’b b. Lüeyy olduğunu söyler.³¹⁷ Bazıları Ensâr tarafından bu ismin verildiğini söyler. Bu konuda İbn Sirin’den; Ensârın, Hz. Peygamber (s.a.s.) hicret etmeden ve Cuma farz kılınmadan önce biraraya gelip Yahûdi ve Hıristıyanlarda olduğu gibi, kendilerinin de Allah’ı anmak için özel bir gün seçmek istedikleri, bunun için ‘*Arube*’ günü üzerinde karar kıldıkları ve bu günü ‘Cuma’ günü olarak adlandırdıkları, daha sonra Es’ad b. Zürene’ye gidip bu günde arkasında iki rekât namaz kıldıkları rivâyet edilmiştir.³¹⁸ Bu aynı zamanda kılınan ilk Cuma namazıdır.

Hz. Peygamber tarafından ikame edilen ilk Cuma ise; Efendimiz Medine’ye hicret edince Pazartesi günü Kuba Mescidi’ne ulaşmış. Burada dört gün kaldıktan sonra Cuma günü Medine’ye hareket etmiş. Yolda Cuma vakti yetişince beni Salim b. Avf’e ait bir vadide Cuma namazı kılmıştır.³¹⁹

Cuma lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.³²⁰ Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’in 62. sûresinin ismi Cuma’dır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا
الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ
وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman Allah’ı anmaya koşun. Alım-satımı bırakın. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Namaz bitirildiğinde yeryüzüne dağılın. Allah’ın lütfundan talep edin. Allah’ı çokça anın; umulur ki kurtuluşa eresiniz.” (Cuma-62/9,10)

Cuma gününün faziletlerine yönelik birçok rivâyet mevcuttur. Allah Teala, kullarının kendisini anması için haftanın günleri arasında bu günü seçmesi ve Kur’ân’da bu günü, bu şekilde zikretmesi Cuma gününün faziletine en büyük şahit olduğu inancındayız.

³¹³ Süyûtî-Mehillî, *age.*, Kadir-97/1 hk.

³¹⁴ Beydâvî, *age.*, Cuma-62/9 hk.

³¹⁵ İbn Kesir, *age.*, Cuma-62/9 hk.

³¹⁶ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Cuma-62/9 hk.

³¹⁷ Kurtûbî, *age.*, Cuma-62/9 hk.

³¹⁸ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*, Cuma-62/9 hk.

³¹⁹ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Cuma-62/9 hk.

³²⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 225.

3. Sebt:

Haftanın günlerinden Cumartesi gününe denilir. Sebt günü İsrailoğulları için kutsal bir gündür. Zira İsrailoğulları Hz. Dâvud'a, bugünü ibadete adayacaklarına ve bugünde balık avlamayacaklarına söz vermişlerdi. Takdir-i ilahi bu günde bütün deniz hayvanları kıyıya gelmekte idiler. Kasaba halkından bazıları bugünde balık avlamak sûretiyle yasağı deldiler. Bu nedenle azaba maruz kaldılar:

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

“Andolsun ki sizler Sebt yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. Onlara dedik ki: “Aşağılık maymunlar olunuz.” (Bakara-2/65)

Sebt lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 6 defa zikredilmektedir.³²¹ Beş yerde ‘el’ takısı ile birlikte (Bakara-2/65, Nisa-4/47, 154, A’raf-7/163, Nahl-16/124), bir yerde ise zamire izafe edilmektedir (A’raf-7/163). Sebt kelimesinin zikredildiği tüm ayetler İsrailoğullarının yukarıda zikredilen mevzuları ile alakalıdır.

4. Ramazân:

Ramazân, *yandı* anlamına gelen ‘ramide’ fiilinden gelir. Özel isim ve elif-nun ziyadesinden dolayı gayr-ı münsariftir. Ramazân lafzının manası hususunda iki görüş bildirilmiştir. Birinci görüşe göre Recep, Şaban gibi malum Hicri aylardandır. Mücahid ise Allah’ın isimlerinden olduğunu söylemiştir.³²² Buna göre Ramazân ayı denildiği zaman Allah’ın ayı anlamına gelir.

Ramazân lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.³²³

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Ramazân ayı ki, insanlara hidayet rehberi, hakka götüren ve hakkı batıldan ayırmanın açık delilleri olarak Kur’ân’ın indirildiği aydır. Öyleyse sizden Ramazân ayına kim ulaşırsa oruç tutsun. Kim de hasta veya yolculukta ise (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bir de sayıyı tamamlamanızı ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah’ı yüceltmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz.” (Bakara-2/185)

Sonuç olarak; Leyletü’l-Kadr, Cuma günleri ve Ramazan ayları, Müslümanlar için özel ibadetlerini gerçekleştirdikleri kutsal zaman dilimleridir. Sebt günü ise İsrailoğulları için tayin edilmiş kutsal bir gün idi.

Zaman İsimler hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Dini Terimlere geçeceğiz.

IV. DİNİ TERİMLER:

Kur’ân-ı Kerîm’de bazı din isimleri, ilahi kitaplar ve ibadetler zikredilmektedir. Bunları Dini Terimler başlığı altından ayrı ayrı zikredeceğiz. Ayrıca müfessirler arasında ittifakî bir görüş ileri sürülmeyip hakikati Allah’a havale edildiğinden huruf-u mukâtaa’yı da Dini Terimler başlığı altında zikredeceğiz.

A. DİNLER:

³²¹ Abdulbâki, *age.*, s.430.

³²² Bkz. Taberî, *age.*, Bakara-2/185 hk.

³²³ Abdulbâki, *age.*, s.312.

Kur'ân-ı Kerîm'de din olarak Hanif ve İslâm dini Allah'ın rıza gösterdiği dinler olarak zikredilmektedir.

1. Hanîf:

Batıl olan tüm dinlerden hak dine meyleden anlamına gelir.³²⁴ Yani *feil* vezninde bulunup *fail* manasını ifade etmektedir. 'Hunefa' şeklinde cemilenir.

Ebû Hayan, Hanîf lafzını şöyle tanımlar: "Namaz kılarken Kâbe'ye yönelen, orayı kasteden (Hac yapan), kurban kesen ve sünnet olan (ihtitan) kişiye denir. Bilahare Hz. İbrâhîm'in dini üzere olan kişiye denilmiştir."³²⁵

Hanîf lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 10 defa, çoğul şekliyle de 2 defa olmak üzere toplam 12 defa zikredilmektedir.³²⁶

Hanîf, Hz. İbrâhîm'in dinidir. Hz. İbrâhîm'i Yahûdi veya Hıristiyan olduğunu iddia eden bu din çevrelerine Allah Teala şöyle cevap vermektedir:

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

"İbrâhîm ne Yahûdi idi, ne de Hıristiyan; fakat O, Hanîf bir Müslüman idi. Müşriklerden de değildi." (Âl-i İmrân-3/67)

Allah Teâlâ bazı ayetlerde Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Hz. İbrâhîm'in dinine tabi olmasını emretmektedir:

"Sonra sana: "Hanîf olan İbrâhîm'in dinine uy. O müşriklerden değildi." diye vahyettik." (Nahl-16/123)

Başka bir ayette Allah Teala Hanîf dinini ve bu dine bağlı olanları şöyle övmektedir:

"İyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve Hanîf olan İbrâhîm'in dinine tabi olandan daha güzel dinli kimdir? Allah İbrâhîm'i dost edinmiştir." (Nisa-4/125)

2. İslâm:

İslâm lafzı *selam* ya da *teslim* lafızlarından türemiştir.³²⁷ Zira İslâm kulu güvene kavuşturur. İnsanın Allah'a her açıdan teslimiyetini gerektirir. İslâm'ın Şer'i istilahtaki manası hususunda Katâde'den şöyle rivâyet edilir: "İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmek, Allah katından gelen her şeye inanmaktır. İslâm, Allah'ın kendisi için seçtiği, bununla elçilerini gönderdiği, evliyalarının işaret ettikleri dindir. Allah bu din dışındakileri kabul etmez. Sadece bu dine karşılık mükâfat verir."³²⁸ Ebû'l Aliye'den ise şöyle rivâyet edilir: "Yalnız Allah için ihlâs etmek, O'na ibadet edip ortak koşmamak, namaz kılıp zekât vermek ve diğer tüm farzları yerine getirmektir."³²⁹

İslâm lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 6 defa müfret (izafesiz), 2 defa da muzaf olmak üzere toplam 8 defa zikredilmektedir.³³⁰ Allah Teâlâ gerçek olan tek dinin İslâm olduğunu, bu din dışında hiçbir şeyin kabul edilemeyeceğini açık bir şekilde bildirmektedir:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْيًا
بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

³²⁴ Zemahşeri, *age.*, Bakara-2/135 hk.

³²⁵ Ebû Hayyan, *age.*, Âl-i İmrân-3/67 hk.

³²⁶ Abdalbâki, *age.*, s. 279.

³²⁷ Mâverdî, *age.*, Âl-i İmrân-3/19 hk.

³²⁸ Taberî, *age.*, Al-i İmrân-3/19 hk.

³²⁹ Bu rivâyetler için bkz. Taberî, *age.*, Âl-i İmrân-3/19 hk.

³³⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 453

“Muhakkak ki Allah katında din İslâm’dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim verildikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah’ın ayetlerini inkâr ederse şüphesiz Allah hesabı çabuk görür.” (Âl-i İmrân-3/19)

“Kim İslâm dışında bir din talep ederse, asla kendisinden kabul edilmeyecektir. Ve o ahirette zarara uğrayanlardan olur.” (Âl-i İmrân-3/85)

Sonuç olarak; İslam ve Hanif her ne kadar ayrı isimlerle zikredilse de hakikatte tevhid inancına tam bağlı bulunan aynı din kastedilmektedir.

Din İsimleri hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip İlahi Kitaplara geçeceğiz.

B. İLAHİ KİTAPLAR:

Kur’ân-ı Kerîm’de peygamberlere ilahi kitaplar gönderildiği bildirilmekte, bunlardan dört tanesi özel isimleri ile birlikte zikredilmektedir.

1. Tevrât:

Hz. Mûsa’ya gönderilen ilahi kitap olup emir ve öğütlerden oluşmaktadır. Hz. Mûsa’dan sonraki İsrailoğulları peygamberleri de ümmetleri için Tevrât ile hükmetmişlerdir.

Tevrât lafzının etimolojisi hakkında tefsîr kitaplarında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Zemahşeri yabancı asıllı bir kelime olduğu görüşünü tercih edip, Arapça asıllı olduğunu söylemenin tekellüf gerektirdiğini söylemiştir.³³¹

Tevrât lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 18 defa zikredilmektedir.³³² Allah Teâlâ Tevrât’ın ilahi bir kitap olduğunu, içinde hidayet ve nur bulunduğunu bildirmekte, Tevrât’ı ucuz bir menfaat karşılığı değişip onunla hükmetmeyen Yahûdi din adamlarını uyarmaktadır: *إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْا اللَّهَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ*

“Muhakkak Tevrât’ı biz indirdik. İçinde hidayet ve nur bulunmaktadır. Onunla (Allah’a) teslim olmuş (İsrailoğulları) peygamberleri, Yahûdi olanlara hükmederlerdi. Allah dostları ve ilim adamları da Allah kitabını korumakla görevlendirilmeleri ve üzerine şahit olmaları dolayısı ile onunla hükmederlerdi. Artık insanlardan korkmayın. Benden korkun. Ayetlerimi az bir karşılığa değiştirmeyin. Allah’ın indirdikleri ile hükmetmeyenler, işte onlar kâfirlerin kendileridir.” (Mâide-5/44)

Başka bir ayette Allah Teâlâ Hz. Peygamberin ve Ashabının vasıflarının Tevrât’ta zikredildiğini bildirmektedir:

“Muhammed Allah’ın resulüdür. Onunla beraber olanlar, kâfirlere karşı sert, aralarında merhametlidirler. Onları, rükû ve secde halinde Allah’tan lütuf ve rıza arzu ederken görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. Bu, onların Tevrât’taki özellikleridir. İncil’deki meselleri ise, filizini çıkarmış onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidir. Allah kâfirleri öfkelenmek için onlara bu sıfatları vermiştir. Allah onlardan iman eden ve salih amel işleyenlere bağışlama ve büyük bir mükâfat vaat eder. (Feth-48/29)

2. Zebûr:

³³¹ Zemahşeri, *age.*, Âl-i İmrân-3/3 hk.

³³² Abdulbâki, *age.*, s. 201.

Hız. Dâvud'a gönderilen ilahi kitaptır. Kurtûbî, Zebûr'un 150 sûreden oluştuğunu hükümler içermeyip sadece vaaz ve hikmetlerden oluştuğunu söyler.³³³ Zebûr lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 3 defa zikredilmektedir.³³⁴

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

“Muhakkak ki Nûh ve sonrakilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Yakûb'a ve torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a da vahyettik. Dâvud'a da Zebûr'u verdik.” (Nisa-4/163)

“Hem Rabbin göklerde ve yerde kim varsa daha iyi bilir. Yemin olsun ki, peygamberlerin bazısını diğer bazısına üstün kıldık. Dâvuda' da Zebûr'u verdik.” (İsra-17/55)

Burada, ayetin “Dâvuda' da Zebûr'u verdik.” ifadesiyle bitirilmesi, Hız. Dâvud'un üstünlüğünü, bu üstünlüğün ise mülk ve saltanattan değil, kendisine Zebûr'un verilmesinden kaynaklandığını beyan etmektedir.³³⁵

Zebûr lafzının zikredildiği diğer bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Yemin olsun ki, Zikir'den sonra Zebûr'da da, “Muhakkak yeryüzüne benim salih kullarım varis olacaktır.” diye yazmıştık.” (Enbiya-21/105)

Zebûr lafzının etimolojisi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Cumhura göre feül vezninde olup mefûl (mektup) manasındadır.

3. İncîl:

Hız. İsa'ya gönderilen kutsal kitabın adıdır. “İncîl kelimesinin aslı, Yunancada Euaggelion olup, halk Yunancasında: “getirdiği bir haberden ötürü bir şahsa verilen müjdelik, mükafât” manasına gelir. Daha sonraki zamanlarda “haber, müjde” manasına kullanılmıştır.”³³⁶ İncîl lafzı, hem özel isim hem de yabancı asıllı olmasından dolayı gayr-ı münzariftir. İncîl lafzının Arapça asıllı olduğu görüşünü ileri sürenler de vardır. Ancak bu, zayıf bir görüştür. İncîl lafzının Hasan kıraatine göre ‘Encil’ olarak okunması da İncîl lafzının Arapça asıllı olmadığına kesin bir delildir. Zira Arapçada isimler ‘ef’îl’ vezninde bulunmazlar.³³⁷

İncîl özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 12 defa zikredilmektedir.³³⁸

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ مِنْ قَبْلِ هَذَا لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ

“O, sana kendisinden önceki kitapları doğrulayıcı, hak üzere olan kitabı indirdi. Daha önce insanlara hidayet olarak İncîl ve Tevrât'ı O indirmişti. Furkanı da O indirdi. Şüphesiz Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah mutlak güç sahibidir. İntikam sahibidir.” (Âl-i İmrân-3/3,4)

Burada Kur'ân-ı Kerîm'in bugünkü İncîl'i doğruladığını söylememiz mümkün değildir. Zira mevcut İncîller Hız. İsa'dan uzun bir zaman sonra derlenmiş, büyük

³³³ Kurtûbî, *age.*, Nisa-4/163 hk.

³³⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 418.

³³⁵ Bkz. Âlûsî, *age.*, İsra-17/55 hk.

³³⁶ Prof. Dr. Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Işık Yayınları, İstanbul- 2005, s.128.

³³⁷ Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Beydâvî, *age.*, Âl-i İmrân-3/3 hk.

³³⁸ Abdalbâki, *age.*, s.861.

tahrifler içermektedir. Kur'ân bu kitabın içine serpiştirilmiş gerçek ayetleri tasdik etmektedir. Mevdûdî, İncîl'deki bu bölümlerin derlenip Kur'ân'la karşılaştırıldığı zaman aralarında ciddi bir farkın olmadığını, görünen ufak farklılıkların da önyargısız bir düşünceyle ortadan kalkacağını söyler.³³⁹

Allah Teâlâ, İncîl'i şöyle nitelendirmektedir:

“O peygamberlerin izlerince Meryem oğlu İsa'yı, kendisinden önceki Tevrât'ı tasdik edici olarak gönderdik. Ona (İsa'ya), içinde hidayet ve nur bulunan, kendisinden önceki Tevrât'ı doğrulayan, takva sahiplerine hidayet ve öğüt olarak İncîl'i verdik.” (Mâide-5/46)

İncîl lafzının geçtiği ayetleri incelediğimizde İncîl'in şu nitelikleri karşımıza çıkmaktadır:

- 1- Allah tarafından Hz. İsa'ya gönderilen kutsal kitabın adıdır (Hadid-57/27).
- 2- Kendisinden önceki ilahi kitapları bilhassa Tevrât'ı tasdik etmektedir (Mâide-5/46).
- 3- İçinde hidayet ve nur bulunan bir kitaptır (Mâide-5/46).
- 4- Hidayet kaynağı ve öğüt vericidir (Âl-i İmrân-3/3).
- 5- Hz. Peygamberin risaletini müjdelemektedir (A'râf-7/157, Saff-61/6).
- 6- Hz. Muhammed ve arkadaşlarının vasıflarını anlatmaktadır (Feth-48/29).

4. Kur'ân:

Kur'ân Hz. Muhammed (s.a.s.)'e gönderilen kitabın özel ismidir. Kur'ân dışındaki hiçbir kitap bu isimle anılmamıştır.³⁴⁰ Kur'ân lafzı asıl olarak *fu'lan* vezninde bulunup, 'okumak' manasına gelen '*karaa*' fiilinin masdarıdır. Kıyamet sûresi 17. ve 18. ayetlerinde bu manada kullanılmaktadır.

Özel isim olarak Kur'ân lafzı, Kur'ân-ı Kerîm'de 58 defa zikredilmektedir.³⁴¹ Kur'ân lafzı ayetlerde değişik sıfatlarla nitelendirilmektedir. Bunlar; Arabî (Yûsuf-12/2), Azîm (Hicr-15/87), Hakîm (Yasin-36/2), Mubîn (Yasin-36/69), Mecîd (Kaf-50/1), Kerîm (Vakia-56/77), Zi'z-Zikr (Sad-38/1) vasıflarıdır.

Belağat açısından diğer tüm toplumlardan üstün olan Arapların bu yönleriyle doruğa ulaştıkları bir dönemde nazil olan Kur'ân-ı Kerîm, muasırlerini ve sonrakilerin tamamını muarazaya davet edip meydan okumuş,³⁴² ancak buna cesaret edebilecek söz ustaları bulamamıştır. Üstad Bediuzzaman muaraza için milyonlarca kitap yazıldığını, ancak hiçbirinin ona benzemediğini ve benzemeyeceğini söyler ve şöyle bir mantıksal bir netice çıkarır: “Şu halde, ya Kur'ân, bütünü altındadır bu ise bütün dost ve düşmanın ittifakıyla bättaldır veya Kur'ân, o yazılan umum kitapların fevkindedir.”³⁴³

قُلْ لَنْ يَجْتَمَعَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ
بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

“De ki, Yemin olsun, insanlar ve cînler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirlerine yardımcı da olsalar, onun bir benzerini getiremezler.” (İsra-17/88)

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i koruma taahhüdünde bulunmaktadır. Bu nedenle diğer semavi kitapların aksine hiçbir tahrifata maruz kalmamıştır:

³³⁹ Mevdudî, *age.*, Âl-i İmrân-3/3 hk.

³⁴⁰ Ebû Ubeyde Mamer b. el-Müsennâ et-Teymî, *Mecâzü'l-Kur'ân*, el-Mektebetu'l-Hancı, Kahire, 1988, I/1.

³⁴¹ Abdalbâki, *age.*, s.685-686.

³⁴² Bkz. Bakara-2/23 ve müteakip ayetler, Yûnus-10/38.

³⁴³ Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler, Yirmi Beşinci Söz, Mu'cizat-ı Kur'âniyye Risalesi*, Envar Neşriyat, İstanbul, 1996, s.369.

“Şüphe yok ki, o zikri (Kur’ân’ı) biz indirdik biz. Elbette onu yine biz muhafaza edeceğiz.” (Hicr-15/9)

Sonuç olarak; Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen bu kitaplardan Tevrât, Zebûr ve İncîl kendi toplumlarına gönderilen peygamberlere verilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm ise kıyamete kadar sürecek tüm insanlığa gönderilmiştir. Kur’ân’ın indirilmesiyle zaten tahrifata maruz kalan diğer kitapların hükmü geçersiz kılınmıştır.

C. İBÂDETLER:

Kur’ân-ı Kerîm’de Müslümanlara farz ya da sünnet olan ibadetler zikredilmektedir.

1. Hac:

Asıl manası, ziyaret etmeyi kastetmektir. Şer’i örfte belli ibadetleri gerçekleştirmek için Beytullah’ı kastetmektir.³⁴⁴ Hac İslâm’ın beş temel şartından biri olup gücü yetenlere farzdır.

“Orada (Beytullah’ta) apaçık ayetler, Makam-ı İbrâhîm vardır. Kim oraya girerse güven içinde olur. Oraya yol bulabilen insanlar üzerinde Beyt’i ziyaret etmesi Allah’ın hakkıdır.” (Âl-i İmrân-3/97)

Resulullah (s.a.s.) ayette geçen *istitae* lafzını, azık ve binek ile tefsîr etmiştir.³⁴⁵

Hac lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 9 defa zikredilmektedir. Ayrıca bazı ayetlerde fiil (Bakara-2/107) ve mastar kalıbıyla (Âl-i İmrân-3/97) zikredilmektedir.

Hac mevsimi, Şevval, Zü’l-Ka’de ve Zü’l-Hicce’nin on gecesini kapsamaktadır. Hac yapan kişinin bu süre zarfında birtakım şeyleri yapması yasaktır.

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ
وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

“Hac malum aylardır. Kim bu aylarda hac yapmayı kendisine farz kılsa, artık Hac süresince ne kadına yaklaşma, ne günah işleme ve ne de kavga vardır. İşlediğiniz hayırları Allah bilir. Azıklımanız. Zira azıkların en hayırlısı takvadır. Benden korkunuz. Ey akıl sahipleri!” (Bakara-2/197)

Hac mevsiminde ihramda bulunan kişi için kara avının da yasak olduğu birkaç ayette zikredilmektedir (Bkz. Mâide-5/1,95,96).

2. Salât:

İslâm’ın beş şartından biridir. Salât lafzı asıl itibariyle dua anlamına gelmektedir.³⁴⁶ İstilahta ise bir takım hususi şartlarla beraber tekbir ile başlayıp selam ile biten söz ve fiillerdir.³⁴⁷ Bu ibadet aynı zamanda dua da içerdiği için salât olarak adlandırılmıştır.

Salât lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 67 defa ve ‘el’ takısı ile birlikte zikredilmektedir.³⁴⁸ Ayrıca bazı ayetlerde zamirlere izafe edilerek, bazı yerlerde çoğul şeklinde ve bazı yerlerde de fiil kalıbıyla zikredilmektedir. Böylelikle Kur’ân-ı Kerîm’de en çok zikredilen ibadettir. Bu husus namazın bir mümin için ne denli gerekli ve önemli olduğunu bariz bir şekilde anlatmaktadır.

³⁴⁴ Rağıb Isfahânî, *age.*, HCC md. s. 115.

³⁴⁵ Bkz. Beydâvî, *age.*; Sûyûtî-Mehillî, *age.*, Âl-i İmrân-3/97 hk.

³⁴⁶ Isfahânî, *age.*, SALA md. s.287.

³⁴⁷ Muhammed Hatib eş-Şerbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Kitabü’s-Salât, y.a.y., ts. I.cilt, s.120.

³⁴⁸ Abdalbâki, *age.*, s. 524.

Salât'ın her müslüman üzerine farz olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir şekilde zikredilmektedir:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

“Namazı bitirince gerek ayakta dururken, gerek otururken ve gerekse yan yatarken Allah'ı anın. Güvene kavuştuğunuzda namazı tam kılın. Şüphesiz namaz müminlere vakitleri belirlenmiş bir farzdır.” (Nisa-4/103)

Kur'ân-ı Kerîm'de namazın hayâsızlık ve kötülüklerden alıkoyduğu bildirilmektedir:

(Ey Muhammed!) sana vahyedilen kitabı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı bilir.” (Ankebût-29/45)

Kur'ân-ı Kerîm bizlere namazı dosdoğru kılmamız gerektiğini birçok ayette bildirmektedir. Namazı huşu içerisinde kılanlar övülmekte, kıldığı namazdan gafil olanlar ise yerilmektedir.

“Namazlarında huşu içerisinde olan müminler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.” (Müminun-23/1,2)

“Namazlarından gafil olan, o namaz kılanların vay haline.” (Maun-107/4,5)

3. Siyâm:

Siyâm lafzı mastar olup nefsi arzuladığı şeyden alıkoymak manasına gelir. Şeri ıstılahta ise, kişinin sabahtan başlayıp güneş batımına kadar Orucu bozan tüm şeylerden ibadet niyetiyle nefsinin alıkoymasıdır. Türkçeye Oruç olarak tercüme edilmektedir.

Siyâm lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 7 defa 'el' takısı ile birlikte ve bir defa da nekre olmak üzere toplam 8 defa zikredilmektedir.³⁴⁹

Oruç İslâm'ın beş temel şartından biri olup her mükellef Müslüman üzerine farzdır. Orucun önceki ümmetlerde olduğu gibi müslümanlar üzerine de farz kılındığı Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle bildirilmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizlere de farz kılındı. Umulur ki (günahlardan) sakınırsınız.” (Bakara-2/183)

Yukarıdaki ayetten de anlaşıldığı gibi, Oruç kişiyi günah işlemekten alıkoyar. Zira Oruç günahların anası olan şehveti akamete uğratır.³⁵⁰

Allah Teâlâ bir ayette oruç tutan erkek ve kadınların günahlarını bağışlayacağını ve kendilerine büyük bir ecir hazırladığını vaat etmektedir:

“Muhakkak ki, bütün müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru olan erkekler ve doğru olan kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, (Allah'a karşı) mütevazı olan erkekler ve mütevazı olan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar Allah'ı çokça zikreden erkekler ve zikreden kadınlar, işte Allah onlar için mağfiret ve büyük bir ecir hazırlamıştır. (Ahzab-33/35)

4. Umre:

³⁴⁹ Abdülbâki, *age.*, s.529.

³⁵⁰ Âlûsî, *age.*, mezkûr ayet hk.

Sözlükte sevgiyi inşa etmek için yapılan ziyarete denir.³⁵¹ İstilahta ise hac günlerinin dışında yapılan, belli ibadetleri gerçekleştirmek için Beytullah'a yapılan ziyarettir.

Umre lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 2 defa zikredilmektedir. Ayrıca başka bir ayette fiil kalıbıyla zikredilmektedir (Bakara-2/158).

وَأْتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامًا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Hac ve Umre'nizi Allah için tamam yapınız (hakkıyla eda ediniz). Eğer alıkonursanız sizin için kolay olan kurban vardır. Kurban yerine ulaşmadıkça başınızı traş etmeyiniz. Sizlerden hasta olana veya başında bir rahatsızlık bulunana oruçtan, sadakadan ya da kurbandan fidye gereklidir. Engellenmeden kurtulduğunuz vakit de her kim Hacca kadar Umre ile faydalanmak isterse, ona kolayına gelen bir kurban gerekir. Bunu bulamayana ise üç gün Hacda yedi günde döndüğünde oruç vardır. Bunlar tam on gündür. Bu hüküm, ailesi Mescidu'l-Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah'ın azabı gerçekten çok şiddetlidir.” (Bakara-2/196)

5. Zekât:

Asıl itibariyle Allah'ın bereketinden hâsıl olan artışa denir. Bereket ve nefis tezkiyesi ümit edildiğinden bu ibadet Zekât olarak adlandırılmıştır.³⁵² Zekât İslâm'ın beş temel şartından olup mal sahibi insanların vermekle mükellef oldukları bir ibadettir.

Zekât lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 32 defa zikredilmektedir.³⁵³ Birçok ayette Allah Teâlâ Zekât verilmesini emretmektedir.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ

“Namazı kılın, Zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin.” (Bakara-2/43)

Gerek yukarıdaki ayette ve gerekse diğer bazı ayetlerde (Bakara-2/83,110; Müzemmil-83/20) Allah Teâlâ zekâtın önemine dikkat çekmek için namazla birlikte zikretmiştir.

Allah Teâlâ Zekât verenleri birçok ayette övmekte ve kendilerini müjdelemektedir.

“Muhakkak ki iman edip salih amel işleyenler, namazı ikame edip zekâtı verenler, onlar için Allah katında mükâfatları vardır. Onlara herhangi bir korku yoktur. Onlar hüzünlenmeyeceklerdir.” (Bakara-2/277)

Sonuç olarak; ibadetler insanları Allah'a yaklaştıran söz ve fiillerdir. Allah Teâlâ Müslümanların yapmaları gerektiği ibadetleri bir nebze detaylandırarak zikretmekte, ibadetlerin müphem şekilde kalmasına müsaade etmemektedir.

İbadetler ile ilgili verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Huruf-u Mukâtaa'ya geçeceğiz.

³⁵¹ Rağıb İsfahânî, *age.*, AMR md. s. 350.

³⁵² Rağıb İsfahânî, *age.*, s. 218.

³⁵³ Abdalbâki, *age.*, s.420.

D. HURUF-U MUKÂTAA:

الم، الر، المر، المص، حم، حم، عسق، ق، كهيعص، ن، ص، طه، طس، طسم،
يس³⁵⁴

Mukâtaa harflerinin manası hususunda tefsir otoritelerinin ittifak ettiği veya tercih ettiği bir görüş bulunmadığından ayrı başlık altında zikretmeyi uygun gördük. Kur'ân-ı Kerîm'de 29 sûrenin başında 14 değişik şekilde bulunan, bitişik yazılmasına rağmen okunuşta ayrı ayrı okunan harflerdir. Bu harflerin elbette manaları vardır. Ancak bunların tefsîri hususunda Efendimizden (s.a.s.) herhangi bir hadis rivâyet edilmemiştir. Tefsîr âlimleri bu harflerin kesin manasını Allah'a havale etmişlerdir. Ancak bununla birlikte görüşlerini de beyan etmekten çekinmemişlerdir.

Mâverdî Mukâtaa Harfleri ile ilgili müfessirlerin görüşlerini şöyle sıralamaktadır:

1. Kur'ân'ın isimlerindedir.
2. Buldukları sûrelerin isimleridir.
3. Allah'ın isimleridir.
4. Birer kasem olup Allah'ın isimleridir.
5. İsim ve fiillerin kısaltılışlarıdır. Örneğin, elif *ene*, lam *Allah* ve mim de *a'lemü* kelimesinin kısaltılışıdır. Manası: "*Ben Allah'ım. En iyi ben bilirim.*" demektir.
6. Her biri değişik manaları kapsamaktadır. Örneğin *elif* Allah isminin anahtarı, Allah'ın nimetleri, bir sene gibi manaları kapsamaktadır.
7. Cemel hesabından harflerdir.
8. Alfabenin harfleridir. Allah Teâlâ bunlarla Kur'ân'ın icazına işaret etmektedir. Zira Araplar cümlelerini, konuşmalarını bu harflerden bina etmekte idiler. Buna rağmen Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmekten aciz olmaları Kur'ân'ın icazını göstermektedir.³⁵⁵

Bu görüşleri özel isim açısından değerlendirdiğimizde, ilk dört veçhe göre özel isim kategorisine girmektedirler.

Sonuç olarak; müfessirlerin tamamı Mukâtaa harflerinin hakikatini Allah'a havale etmişlerdir. Ancak bununla birlikte görüşlerini de beyan etmekten kaçınmamışlardır. Beyan edilen bu görüşlerden bu harflerin önemli bir hikmeti haiz olduğu ortak görüşü çıkarılabilir.

V. GÖK CİSİMLER:

Kur'ân-ı Kerîm'de kâinat ile ilgili birçok ayet bulunmakta, bazı gök cisimler özel isimleriyle zikredilmektedir.

A. Kamer:

Türkçede Ay anlamındadır. Kamer lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 27 defa zikredilmektedir.³⁵⁶ Üç yerde kendisine yemin edilmektedir (Müddessir-74/32; İnşıkak-8418; Şems-91/2).

فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ لِتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ

³⁵⁴ Hurûfu Mukatta, 1. Bakara, 2. Âl-i İmrân, 3. A'râf, 4. Yûnus, 5. Hûd, 6. Yûsuf, 7. Ra'd, 8. İbrâhîm, 9. Hicr, 10. Meryam, 11. Taha, 12. Şuara, 13. Neml, 14. Kasas, 15. Ankebût, 16. Rûm, 17. Lokmân, 18. Secde, 19. Yasin, 20. Sad, 21. Ğafir, 22. Fussilet, 23. Şura, 24. Zuhruf, 25. Duhan, 26. Casiye 27. Ahkâf, 28. Kaf, 29. Kalem. Sûrelerinin başında yer almaktadır.

³⁵⁵ Mâverdî, *age.*, Bakara-2/1 hk.

³⁵⁶ Abdalbâki, *age.*, s. 702.

“Şafağa, geceye ve derlediği şeylere ve Dolunay halindeki Kamer’e yemin ederim ki, siz halden hale geçeceksiniz.” (İnşikak-84/16,17,18,19)

Gerek yemin konumundaki yerlerde ve gerekse diğer yerlerde Kamer lafzının zikredilmesi aynı zamanda Allah’ın sanatına dikkatleri çekmek içindir. İnsanın hizmetine sunulan tüm bu sanat eserleri gerçek sanatkârı (Allah’ı) tanıma yolunda birer örnek teşkil etmektedir.

“(O) geceyi, gündüzü, Güneş’i ve Ay’ı hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da onun emriyle hizmetinize verildi. Şüphesiz bunda aklını kullananlar için apaçık ayetler vardır.” (Nahl-16/12)

B. Şems:

Dünyamıza ve diğer gezegenlere ısı ve ışık veren gök cisimidir. Güneş lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 33 defa zikredilmektedir.³⁵⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın varlığına ve birliğine delil olarak sanat eserlerinden birçok örnekler verilmektedir. Bunlar arasında Güneş de sıklıkla zikredilen örneklerdendir.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Güneş’i ışık (kaynağı), Ay’ı da aydınlık (kaynağı) kılıp, ona (Ay’a) yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için konaklar tayin eden O’dur. Allah bunları (hikmet ve maslahata tabi) hak ile yarattı. (Allah) bilip anlayacak bir topluma ayetlerini açıklamaktadır.” (Yûnus-10/5)

Bazı ayetlerde Güneş’in aktivitesi ile ilgili, bilim çevrelerinin ancak son yıllarda tespit edebildikleri bilgiler verilmektedir. Örneğin önceleri Güneş’in sabit bir yerde kendi eksenini etrafında döndüğü zannedilirdi. Ancak daha sonra Güneş’in yerinde sabit durmadığı, bilakis bir yöne doğru akıp gittiği ispatlandı. Kur’ân’da bu husus şöyle bildirilmektedir:

“Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen (Allah’ın) takdiridir.” (Yasin-36/38)

Sonuç olarak; Allah Teâlâ sanatına dikkat çekmek için bazı gök cisimleri de zikretmekte, bazı yerlerde bunlara değer atfedip bunlar üzerine yemin etmektedir.

Kutsal Alan başlığı altında ele aldığımız birinci bölümü burada sonlandırıp ikinci bölüm olan Kutsal Dışı Alana geçeceğiz.

³⁵⁷ Abdalbâki, s. 491.

İkinci Bölüm **KUTSAL DIŞI ALAN**

Kutsal Alanda “kutsal” lafzının *mukaddes* yani *mübarek*, *temiz kılınmış*, *tenzih edilen* manalarını ifade ettiğini söylemiŐtik. Kutsal Dışı Alan başlığı altında zikredeceğimiz kişilerin, kavimlerin ve grupların Şirke ve küfre düŐüklerini, tevhid inancına karşı tavır aldıkları ve bu inatlarından vazgeçemediklerini görecekiz. Şirk ve küfürden arınmadıklarından Kutsal Dışı Alanda zikredilmeleri gerekmektedir. Yine bu bölümde zikredeceğimiz mekân yerleri Kur’ân’da yerleri kendilerine beşiklik ettiği bu müŐrik ve kâfirlerle birlikte kullanılmaktadır. Mekân, mekin (mekânda ikamet eden) ile Őereflenip mübarek kılındığı gibi, yine mekin ile değer kaybetmekte, mübarek olmaktan çıkmaktadır. Bu itibarla Kutsal Dışı Alanda zikretmeyi uygun gördük. Yine putlar Kur’ân’da ifade edildiği gibi Şeytan işi pisliklerdir (Mâide-5/90).

I. ŞAHİS İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de Şirke veya küfre giren Şahıs isimlerinden bahsedilmektedir. Bunları Fasık Kişiler ve Şeytân İsimleri olarak iki bölümde inceleyecekiz.

A. FASİK KİŞİLER:

Kur’ân-ı Kerîm’de Şirk ve küfre giren on üç Őahıstan bahsedildiğini tespit ettik.

1. Âdem'in oğlu:

Kur'ân'da iki oğlu birlikte zikredilmektedir. Müfessirler bunların Âdem'in gerçek oğulları ya da İsrailoğullarından olduğu yönünde görüş ileri sürmüştür. Bu bölümde zikrettiğimiz şahıs nefisine aldanıp kardeşini öldürür böylece hüsrana uğrayanlardan olur (Mâide-5/30). Kutsal Alanda Âdem Oğlu başlığı altında ayrıntılı olarak zikrettiğimizden oradaki bilgilerle yetineceğiz.

2. Nûh'un Karısı:

İsminin Vali'a veya Valihe olduğu yönünde rivâyetler vardır.³⁵⁸ Allah Teâlâ kâfirlerin hallerine örnek olarak Hz. Nûh'un karısını da örnek göstermektedir. Bu kadın salih bir kulun eşi olmasına rağmen Allah'ı inkâr etmekte, iman edenlere düşmanlık yapmakta idi. Onun bu şeni durumundan dolayı peygamber eşi olması kendisine bir fayda sağlayamamıştır. Onun durumu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle zikredilmektedir:

“Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ve Lût'un karısını örnek gösterdi. Onlar salih kullarımızdan iki kulun nikâhı altında iken onlara hıyanet ettiler. (O iki Sâlih kul) kendilerinden Allah'ın (azabı)ndan azıcık bir şey dahi savamadı. (Onlara) dendi ki: “Ateşe girenlerle beraber ateşe giriniz.” (Tahrim-66/10)

Ayette ifade edildiği üzere Hz. Nûh'un karısı kendisine ihanet etmiştir. Onun ihaneti de dini bakımdan idi. Zira küfründe diretmekte ve kocasını mecnun olarak itham etmekte idi.³⁵⁹

3. Nûh'un Oğlu:

Hûd Sûresinde Nûh kıssası anlatılırken Hz. Nûh ile oğlu arasındaki konuşmaya da yer verilir. Hz. Nûh, oğluna gemiye binmesini ve kâfirlerden olmamasını emreder (Hûd-11742). Ancak iman etmemekte direten oğlu dağlara sığınacağını, dağların kendisini kurtaracağını söyler. Böylece aralarına dalgalar girer ve Nûh'un oğlu da boğulanlardan olur (Hûd-117).

Hz. Nûh Allah'a yalvarıp oğlunun da ehlinden olduğunu söyler (Hûd-11/45). Allah Teâlâ Hz. Nûh'a şöyle cevap verir:

“Ey Nûh! O senin ehlinden değildir. Çünkü iyi olmayan bir iş işlemiştir. Öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme. Sana cahillerden olmamanı öğütliyorum.” (Hûd-11/46)

Hz. Hûd bilmediği bir şeyi Allah'tan istediği için pişmanlık duyar ve bundan ötürü Allah'a sığınır (Hûd-11/47).

4. Lût'un Karısı:

Asıl isminin Valiha, Vahile ya da Vali'a olduğu rivâyet edilmiştir.³⁶⁰ Allah Teâlâ kâfirlerin hallerine örnek olarak Hz. Lût'un karısını da misal göstermektedir. Bu kadın salih bir kulun eşi olmasına rağmen, kocasının kavminden gizlemeye çalıştığı misafirlerinin yerlerini bildirmekte idi. Onun bu çirkin davranışı nedeniyle peygamber eşi olması kendisine bir fayda sağlayamamıştır. Onun durumu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle zikredilmektedir:

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِينَ

³⁵⁸ Âlûsî, age., Tahrim-66/10 hk.

³⁵⁹ Bkz. Taberî, age., Tahrim-66/10 hk.

³⁶⁰ Âlûsî, age., Tahrim-66/10 hk.

“Allah, inkâr edenlere, Nûh’un karısı ve Lût’un karısını örnek gösterdi. Onlar Sâlih kullarımızdan iki kulun nikâhı altında iken onlara hıyanet ettiler. (O iki Sâlih kul) kendilerinden Allah’ın (azabı)ndan azıcık bir şey dahi savamAdı. (Onlara) dendi ki: “Ateşe girenlerle beraber ateşe giriniz.” (Tahrim-66/10)

Ayette ifade edildiği üzere Hz. Lût’un karısı kendisine hıyanet etmiştir. Onun hıyaneti dini bakımdan idi. Zira kocasına inanmayıp nankörlük ediyordu. Kocasının gizlediği misafirleri vahşi kavme ihbar etmekteydi.³⁶¹

Yukarıda zikredilen ayetin dışında Hz. Lût’un karısı ile alakalı tespit ettiğimiz 5 ayet daha vardır (A’raf-7/83, Hicr-15/60, Neml-27/57, Ankebût-29/32,33).³⁶² Bu ayetlerin tamamında bu kadının Hz. Lût ile birlikte kurtulanların dışında kaldığı bildirilmektedir.

5. Âzer:

Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen menfur şahsiyetlerdendir. Âzer lafzı, ‘faale’ vezninde olup yabancı asıllı bir özel isimdir.³⁶³ Hem yabancı asıllı hem de özel isim olmasından dolayı gayr-ı münsarıftır.

Âzer özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir:³⁶⁴

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَزْرَ اتَّخِذْ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أُرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

“Hani İbrâhîm, atası Âzer’e: “sen putları ilahlar mı ediniyorsun? Gerçekten ben seni ve kavmini apaçık delalette görüyorum.” (En’am-6/74)

İbnu’l-Cevzi ‘Âzer’ lafzının manası hususunda şu görüşleri aktarır:

- 1- Babasının ismidir. Bu görüş İbn Abbas, Hasan, Suddi ve İbn İshâk’tan rivâyet edilmiştir.
- 2- Bir putun ismidir. Babasının ismi ise Taruh’tur. Buna göre ayetin manası şöyle olur: “Sen putlardan olan Âzeri mi ilah ediniyorsun.” (Buna göre ‘Âzer’ lafzı ‘tettehizu’ fiilinin mefulüdür.)
- 3- İsim olmayıp yergi ve ayıp ifade eden bir sıfattır.
- 4- Lakabıdır. Mukatil b. Hayyan’ın görüşüdür.³⁶⁵

Taberî, put ismi olmasının mana açısından doğru olabileceğini ancak dil bilgisi açısından problemlili olduğunu, çünkü Arapların istifham hemzesinden (soru edati) önce gelen bir ismi, bu hemzeden sonra gelen fiile meful (nesne) yapmadıklarını söyler.³⁶⁶ Ancak ‘Âzer’ lafzının put ismi olması meful olmasını gerektirmemektedir. Çünkü makul olan ‘Âzer’ lafzının ‘eb’ lafzına atf-ı beyan olmasıdır. “Bu durumda, babasının ‘Âzer’ olarak adlandırılması, nefisini ibadetîne adamasındandır. Çünkü birinin sevgisinde mübalağa yapan, sevgilisinin ismiyle anılabilmektedir. Ya da muzaf olarak ‘abid’ lafzı mukadderdir.”³⁶⁷

Zeccac, tarihçiler arasında İbrâhîm’in babasının isminin Taruh (veya Tareh) olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf olmadığını söyler.³⁶⁸ Ancak her iki ismin de babasına ait olması olanaksız değildir. Kur’ân’da Yakup ve İsrail isimleri aynı şahıs için kullanılmaktadır. Ya da bunlardan biri isim diğeri lakap olabilmektedir. Yûnus ve Zünnun gibi...

³⁶¹ Bkz. Taberî, *age.*, Tahrim-66/10 hk.

³⁶² Abdalbâki, *age.*, s.838.

³⁶³ Beydâvî, *age.*, En’am-6/74 hk.

³⁶⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 42.

³⁶⁵ İbnu’l-Cevzi, *Zâdu’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, www. al-Tafsir.com, En’am-6/74 hk.

³⁶⁶ Taberî, *age.*, En’am-6/74 hk.

³⁶⁷ Râzi, *age.*, En’am-6/74 hk.

³⁶⁸ Râzi, *age.*, En’am-6/74 hk.

Şii müfessirler, Âzer'in Hz. İbrâhîm'in annesinin babası veya Hz. İbrâhîm'in amcası olduğunu, amcanın bazen baba olarak anılabildiğini söylerler.³⁶⁹ Bu duruma Hz. İsmâîl'i, Hz. Yakûb'un amcası olmasına rağmen Kur'ân'da babası olarak anılmasını (Bakara-133) örnek gösterirler. Âzer'in Hz. İbrâhîm'in babası olmadığına Peygamber Efendimizin (s.a.s.) şu hadisini delil gösterirler:

“Allah baştan beri beni temiz sulb'ten temiz rahimlere geçirmiştir. Öyle ki beni bu âleminizde kirlenmemiş biçimde çıkarmıştır.”³⁷⁰

Âlûsî, bu görüşü Şia'ya isnat eden Razi'yi eleştirir. Bunun araştırma eksikliğinden kaynaklandığını söyler. Bu görüşün Ehl-i Sünnet ulemasının birçoğunun itibar ettiği görüş olduğunu söyler.³⁷¹

6. Azîz-i Mısır:

Azîz lafzı Arapçada melik manasına gelmektedir.³⁷² Asıl Adı Kıtîr olup Mısır hazinesinden sorumlu idi.³⁷³ Müfessirler arasında, köle olarak satılan Hz. Yûsuf'u alan kişinin Kıtîr olduğu yönünde ağırlıklı bir görüş vardır. Kıtîr Hz. Yûsuf'ta bulunan üstün meziyetleri fark etmiş olması gerekir ki, Hz. Yûsuf'a köle muamelesi yapmamış, bilakis karısını Yûsuf'a iyi bakması için tembihlemiş, Yûsuf'tan bir yarar elde edebileceği veya evlat edinebileceğini söylemiştir (bkz. Yûsuf-12/21).

Azîz (Mısır Âzizi) lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 4 defa zikredilmektedir. Bunların ikisinde Kıtîr kastedilmektedir (Yûsuf-12/30,51). Diğer iki yerde ise zindandan çıktuktan sonra kral tarafından, ölen Kıtîr'in yerine Azîz olarak atanan Hz. Yûsuf kastedilmektedir (Yûsuf-12/76,88). Kıtîr'in kastedildiği yerlerde Âziz lafzı *imraat* lafzına muzafün ileyhi olup *imraat* lafzını özelleştirmiştir.

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَاوَدْتَنِّي يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتْ
امْرَأَةُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ

“(Kral kadınlara) dedi ki: “Yûsuf'un nefsinden murad almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?” (Kadınlar): “Hâşâ! Allah için biz ondan hiçbir kötülük görmedik.” dediler. Vezirin karısı dedi ki: “Şimdi gerçek ortaya çıktı; onun nefsinden murad almak isteyen bendim. Şüphesiz O (Yûsuf) doğrulardandır.” (Yûsuf-12/51)

Mısır kadınlarının Züleyha hakkında dedikodu yaparken Azîzin ismini zikretmeyip unvanını zikretmeleri hatır sahibi kişilerden olması hasebiyle kendisi ile ilgili haberin daha çok yayılmasını kastetmişlerdir. Zira insanlar hatır sahibi kişilerin haberlerini duymaya daha meyillidirler.³⁷⁴

7. Firavun:

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen menfur şahsiyetlerdendir. Firavun lafzı yabancı asıllı bir kelimedir.³⁷⁵ Yabancı asıllı ve özel isim olmasından ötürü de gayr-ı münsariftir.

Firavun lafzı Amalika krallarına verilen bir lakaptır (ünvanıdır).³⁷⁶ Fars krallarına Kisra, Rûm krallarına Kayser ve Türk krallarına Hakan denildiği gibi. Amalika

³⁶⁹ Tebrisi, *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, www. al-Tafsir. Com, En'am-6/74 hk.

³⁷⁰ Bkz. Tebrisi, *age.*; Âlûsî, *age.*, En'am-6/74 hk. (Hadis kaynaklarında bulamAdık.)

³⁷¹ Âlûsî, *age.*, En'am-6/74 hk.

³⁷² Taberî, *age.*, Yûsuf-12/30 hk.

³⁷³ Âlûsî, *age.*, Yûsuf-12/30 hk.

³⁷⁴ Bkz. Âlûsî, *age.*, Yûsuf-12/30 hk.

³⁷⁵ Fîrûzâbâdî, *age.*, XI, 69.

³⁷⁶ Beydâvî, *age.*, Bakara-2/49 hk.

krallarının her birisi için kullanılan bir unvan olmakla beraber, Kur'ân'da Hz. Mûsa döneminde yaşayan kral kastedilmiştir. Bu tek şahıs kastedildiği için de özel isimdir.

Kur'ân'da zikredilen Firavun'un kim olduğu hususunda Âlûsî şu görüşleri aktarır:

- 1- Velid b. Mûsab'tır. Bu görüş İbn İshâk ve müfessirlerin çoğuna aittir.
- 2- Mûsab b. Reyyan'dır (yukarıda zikredilen Mûsab). Bu görüş İbn Cerir'den nakledilmiştir..
- 3- Kantus'Tûr. Bu görüş Mukatil'den nakledilmiştir.³⁷⁷

Firavun lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 74 defa zikredilmektedir.³⁷⁸ Böylece Kur'ân-ı Kerîm'de en çok zikredilen menfur şahsiyetlerdendir.

Mısır Kralı Firavun halkını sınıflara ayırmakta, İsrailoğullarından müteşekkil olan alt sınıfa büyük zulümler yapmakta, onları köle olarak kullanıp zor işlerde kullanmakta idi. Kur'ân bizlere Firavun'u şöyle tanıtmaktadır:

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يَتَّبِحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

“Gerçekten Firavun o yerde azmış, halkını çeşitli sınıflara bölmüştü. Onlardan bir sınıfı güçsüz buluyor, oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Gerçekten o bozgunculardandı.” (Kasas-28/4)

Allah Teâlâ zalim Firavun'u uyarmak için Hz. Mûsa'yı göndermiş, kendisine yardımcı olarak da kardeşi Hârun'u vermişti. Onlara Firavun'a gitmelerini, daveti yaparken de yumuşak bir dil kullanmalarını emretmişti:

“Firavun'a ikiniz gidin. Zira o gerçekten de azdı. Ona yumuşak sözler söyleyin. Umulur ki, düşünüp öğüt alır, ya da korkar.” (Taha-20/43,44)

Allah Teâlâ Firavun'un iman etmesi için Hz. Mûsa'yı bir takım mucizelerle destekledi. Ancak Firavun bunları yalan sayıp iman etmek istemedi:

“Yemin olsun ki biz Firavun'a mucizelerimizin hepsini gösterdik. Fakat o bunları yalan sayıp, kabullenmekten çekindi.” (Taha-56)

Allah Teala Firavun'un ibret alması için ona dünyevi musibetler de vermişti:

“Yemin olsun ki biz Firavun ailesine düşünüp ders almaları için yıllarca kıtlık ve ürün eksikliği ile cezalandırdık.” (A'râf-7/130)

İman etmesi için yapılan tüm uyarılardan yüz çeviren, gösterilen apaçık belirtileri görmezlikten gelen Firavun, zulmünü daha da arttırmaktaydı. Bunun üzerine Allah Teala kendisini ve beraberindekileri helak etti:

“Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak.” (Kasas-28/40)

Firavun imanın kabul olacağı zamanda bir türlü iman etmeye yanaşmıyordu. Ancak hiçbir ümidi kalmayınca, biçare Firavun iman etmek istedi:

“İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ve askerleri zalimane ve düşmanca peşlerine düştü. Nihayet boğulmak üzereyken dedi ki: İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim. Ve ben Müslümanlardım.” (Yûnus-10/90)

Akıl almaz zulüm ve işkenceler yapan, ancak hiçbir ümidi kalmayınca da iman etmeye kalkışan Firavun'un imanı hiç kabul olur muydu?:

“Şimdi mi (iman ediyorsun?) Hâlbuki daha önce isyan ediyordun. Ve fesat çıkarınlardandın.” (Yûnus-10/91)

Allah Teâlâ sonrakilere ibret olması için Firavun'un cesedini koruyacağını bildirmektedir:

³⁷⁷ Âlûsî, age., Bakara-2/49 hk.

³⁷⁸ Abdalbâki, age., s. 654.

“Senden sonrakilere ibret olması için bugün bedeninizi kurtaracağız. Şüphesiz ki insanların çoğu ayetlerimizden gafilirdirler.” (Yûnus–10/92)

8. Hâmân:

Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen menfur şahsiyetlerdendir. Hâmân lafzı yabancı asıllı bir kelimedir.³⁷⁹ Yabancı asıllı bir özel isim olmasından ötürü de gayr-ı münsarıftır.

Hâmân özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 6 defa zikredilmektedir.³⁸⁰ Bunların tamamında Firavun ve/veya Kârûn ile birlikte zikredilmektedir. “Hâmân Firavun’un yardımcısı, önemli adamlarından biriydi. Kavmi içindeki değeri ve küfürdeki konumundan ötürü Kur’ân’da zikredilmektedir.”³⁸¹

Firavun İsrailoğullarından gelebilecek tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla, İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmekte, kızlarını ise sağ bırakmakta idi. (Kasas–28/4) Tefsîr kaynaklarında bu şöyle açıklanır: ³⁸² Kâhinlerden birisi Firavun’a şöyle demişti: “İsrailoğullarından bir çocuk doğacak. Senin mülkün onun eliyle gidecek.” Allah Teâlâ, mülklerinin elden gitmesi korkusu içinde olan Firavun, Hâmân ve askerlerine korktukları bu şeyi göstermek için Hz. Mûsa’yı gönderdi:

“... Firavun, Hâmân ve askerlerine onlardan (İsrailoğullarından) korktukları şeyi göstermek istiyorduk.” (Kasas–28/4)

İsrailoğullarına Âdeta soykırım uygulayan Hâmân, Firavun ve askerleri Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle nitelendirilmektedirler:

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ

“Kârûn, Firavun ve Hâmân’ı da (helak ettik.) Yemin olsun ki, Mûsa onlara apaçık delillerle gelmişti de onlar yeryüzünde büyüklük tasladılar (iman etmeye yanaşmadılar.) Ancak onlar (hükümümüzden) kurtulacak değillerdi.” (Ankebût–29/39)

Hz. Mûsa Firavun, Hâmân ve Kârûn’a mucize ve apaçık delillerle desteklenerek gönderildi. Ancak onlar Hz. Mûsa’yı yalancı sayıp sihirbazlıkla itham ettiler:

“Yemin olsun ki biz Mûsa’yı mucizelerimizle ve apaçık delillerimizle Firavun’a Hâmân’a ve Kârûn’a gönderdik. Fakat onlar: “Yalancı bir sihirbazdır.” dediler.” (Gafir–40/24)

Firavun’un tüm şeni eylemlerine destek verip ortak olan Hâmân, Firavun’la birlikte helak olmuştur (Ankebût–29/39).

9. Kârûn:

Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen menfur şahsiyetlerdendir. İsrailoğullarındandır. Hz. Mûsa’nın amcasını oğlu olup nesebi dördüncü göbekten Hz. Yakûb’a dayanır.³⁸³

Kârûn lafzı yabancı asıllı bir kelimedir.³⁸⁴ Hem özel isim, hem de yabancı asıllı olmasından dolayı gayr-ı münsarıftır.

Kârûn özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 4 defa zikredilmektedir.³⁸⁵ İki yerde münferit, diğer iki yerde de Firavun ve Hâmân ile birlikte zikredilmektedir.

³⁷⁹ Fîrûzâbâdî, *age.*, XI, 67.

³⁸⁰ Abdalbâki, *age.*, s. 907.

³⁸¹ Ebû Hayyan, *age.*, Kasas–28/6 hk.

³⁸² Bkz. Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Kurtûbî, *age.*; İbn Kesir, *age.*; Beydâvî, *age.*, Kasas–28/4 hk.

³⁸³ Bkz. Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Kurtûbî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Kasas–28/76 hk.

³⁸⁴ Zemahşeri, *age.*, Kasas–28/76 hk.

³⁸⁵ Abdalbâki, *age.*, *age.*, s.690.

Allah Teâlâ, Kârûn'a büyük bir servet vermişti. Kârûn bu nimetler karşısında şükredip ubudiyetini ifade etmesi gerekirken, servetiyle böbürlenmekte ve gittikçe şımarmakta idi. Kur'ân bunu şöyle zikretmektedir:

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ
بِالْعَصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

“Şüphesiz Kârûn, Mûsa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarları güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. O zaman kavmi kendisine şöyle demişti: “Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez.” (Kasas-28/76)

Onun bu haline karşı kavmi kendisini uyarıyor, servetini harcaması gereken yerde harcamasını hatırlatıyordu:

“Allah'ın sana verdiği şeylerde Ahiret yurdunu gözet. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de iyilik yap. Yeryüzünde bozgunculuk isteme. Zira Allah bozguncuları sevmez.” (Kasas-28/77)

Kârûn, bu öğütlerden ders alacağı yerde, kavmine üstünlük taslamakta, bu nimetleri bir ihsan olmayıp kendisinde bulunan ilme dayandırmaktaydı:

“Dedi ki: “o (servet) bana kendimdeki ilim sayesinde verildi.” (Kasas-28/78)

Kârûn'a verilen servet ciddi anlamda kıskandıracak derecede çoktu:

“Böylece ziyneti ile kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler dediler ki: “Keşke Kârûn'a verilenin misli bizim de olsaydı. Gerçekten o, büyük bir servet sahibidir.” (Kasas-28/79)

Kur'ân-ı Kerîm'de, Firavun'a tabi olanlar arasında yalnız Kârûn ve Hâmân'ın zikredilmesi bunların küfürdeki konumu ve Firavun'un en meşhur tabileri olmasından ötürüdür.³⁸⁶ Kârûn, Firavun ve Hâmân ile birlikte zikredildiği ayetlerde büyüklük tasladıkları, Hz. Mûsa'yı yalancı sayıp sihirbazlıkla itham ettikleri belirtilmekte ve helak edildikleri zikredilmektedir:

“Yemin olsun ki biz Mûsa'yı mucizelerimizle ve apaçık delillerimizle Firavun'a Hâmân'a ve Kârûn'a gönderdik. Fakat onlar: “yalancı bir sihirbazdır.” dediler.” (Gafir-40/24)

“Kârûn, Firavun ve Hâmân'ı da (helak ettik.) Yemin olsun ki, Mûsa onlara apaçık delillerle gelmişti de onlar yeryüzünde büyüklük tasladılar (iman etmeye yanaşmadılar.) Ancak onlar (hükümümüzden) kurtulacak değillerdi.” (Ankebût-29/39)

10. Sâmirî:

Sâmirî, Hz. Mûsa Tûr Dağı'na çıktıktan sonra İsrailoğullarının buzağıya tapmalarına neden olan Samire kavminden bir kişidir. Sâmirî lafzı ism-i mensup olup ‘Samire kavmine mensup olan’ anlamındadır. Samirelilerin kim oldukları hakkında müfessirler şu görüşleri aktarır:

- 1- Önceden ineğe tapan, daha sonra Mısır'a yerleşip Yahûdilik dinine giren bir topluluk,
- 2- Hz. Mûsa'nın komşusu olup onunla birliktelik eden Kıpti bir Adam,
- 3- Samire diye bilinen İsrailoğullarından bir kabilenin üyesi,
- 4- Kermân halkından biri.³⁸⁷

Sâmirî özel ismi, Kur'ân'da 3 defa zikredilmektedir.³⁸⁸ Hz. Mûsa Allah ile konuşmak için Tûr Dağı'na çıktığında ardında kardeşi Hârûn'u halef olarak bırakmıştı.

³⁸⁶ Âlûsî, age., Gafir-40/24 hk.

³⁸⁷ Kurtûbî, age., 20/85 hk.

³⁸⁸ Abdalbâki, age., s. 454.

Ancak Hz. Mûsa'dan sonra küçük bir azınlık³⁸⁹ dışındaki İsrailoğullarının tümü Hz. Hârun'un sözlerini dinlemeyip Sâmirî denilen şahsa inanmış ve Sâmirî'nin kendilerine sunduğu buzağıyı tanrı edinmişlerdi.

Kur'an'da Taha sûresinin 83. ayetinden 98. ayetine kadar bu olay anlatılmaktadır. Allah Teâlâ, olayın farkında olmayan Hz. Mûsa'ya Tûr Dağı'nda iken bu durumu bildirmiştir:

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ

“Allah dedi ki: Biz senden sonra kavmini imtihan ettik. Sâmirî onları saptırdı.” (Tâhâ- 20/85)

Bunun üzerine Hz. Mûsa hem kızgın hem de üzgün bir şekilde dönerek kavmine:

“Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmadı mı? Bu süre size uzun mu geldi, yoksa üzerinize gazabın inmesini mi arzu ettiniz de bana verdiğiniz sözden caydınız?” (Tâhâ-20/86)

İsrailoğulları Hz. Mûsa'ya bunun kendi seçimleri olmayıp Sâmirî'nin yönlendirmesiyle olduğunu söylediler. Sâmirî onlara böğürebilen bir buzağı yapmış ve yandaşları ile birlikte onlara şöyle demişti:

“İşte bu sizin de, Mûsa'nın da ilahıdır. Ama Mûsa bunu unuttu” (Taha-20/86)

Bu durum karşısında Hz. Hârun onları bu vaziyetlerinden dolayı uyarmış; ancak onlar Hârun'a şöyle cevap vermişlerdi:

“Mûsa yanımıza dönünceye kadar ona tapmaya devam edeceğiz.” (Taha-20/91)

Hz. Mûsa bu vaziyetin hesabını Hârun'a sorunca Hârun şöyle cevap verir:

“Senin, “İsrailoğulları arasına ayrılık soktun, sözüme riayet etmedin!” diyeceğinden korktum.” (Taha-20/94)

Hz. Mûsa daha sonra Sâmirî'ye yönelir ve kendisine:

“Senin talebin (buna sevkeden) nedir? Ey Sâmirî! dedi.” (Taha-20/96)

Sâmirî, Hz. Mûsa'ya şöyle cevap verir:

“Dedi ki; onların görmediği bir şey gördüm. Ben o resulün (ayak) izinden bir avuç (toprak) aldım. Onu (eritilen mücevheratin içine) attım. İşte bu şekilde nefsim bunu bana hoş gösterdi” (Taha-20/96)

Hz. Mûsa Sâmirî'nin bu kötü fiiline şöyle karşılık verir:

“(Mûsa) dedi ki; defol! Artık senin için (yaptıklarının karşılığı olarak) hayat boyunca ‘bana dokunmayın’ demek var (vahşi hayvanlar gibi yalnız yaşamaya mahkûm olacaksın). Hem senin için kendisinden asla kurtulamayacağın bir ceza vardır.” (Taha-20/97)

11. Calût:

Amalika kavminin kralı olan Calût, İmlik b. Âd'ın oğullarından zalim biriydi.³⁹⁰

Calût lafzı Arapça asıllı olmayıp yabancı asıllı bir kelimedir.³⁹¹ Hem özel isim hem de yabancı asıllı olmasından ötürü gayr-ı münsarıftır.

Calût özel ismi Kur'an-ı Kerim'de 3 defa zikredilmektedir.³⁹² Kur'an'da Calût önderliğindeki Amalikalıların şiddetli zulmüne uğrayan İsrailoğullarının bunlara karşı mücadelesi ve mücadeledeki durumları zikredilmektedir.

Talût önderliğindeki İsrailoğulları Calût'a karşı savaşa çıkmış. Ancak askerlerinden bir azınlık dışında diğerleri onlardan ayrılmıştı. Taberî, Talût askerlerinin Bedir

³⁸⁹ İsrailoğullarının sayılarının 600 000 olup bunlardan sadece 12 tane dışındakilerin tamamı buzağıya tapıkları söylenir. Zemaşşeri, *age.*, Taha-20/85 hk.

³⁹⁰ Zemaşşeri, *age.*, Bakara, 2/250 hk.

³⁹¹ Ragıp el-İsfahânî, *age.*, CLT. md. s. 102.

³⁹² Abdalbâki, *age.*, s.222.

savaşında olduğu gibi üç yüz küsur veya dört bin olduğu şeklinde rivâyetler aktarır.³⁹³ Calût'un ordusu ise onlardan sayıca büyük bir üstünlüğe sahip idi. İkrime Calût ordusunun doksan bin olduğunu söyler.³⁹⁴ Bu durum karşısında, iman edenler Calût ve ordusuna karşı savaşmaya güçlerinin yetmeyeceğini söyler. Aralarında Allah'a kavuşmayı arzu edenler ise şöyle cevap verdiler:

“Nice küçük firkalar var ki; Allah'ın izniyle büyük firkalara üstün gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.” (Bakara, 2/249)

Bu sayısal üstünlük karşısında Talût ve ordusu, Allah'a dua etmeye başladılar:

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

“Calût ve ordusu ile karşı karşıya geldiklerinde, dediler ki; Rabbim bizlere sabır yağdır. Ayaklarımızı sabit kıl. Kâfirler topluluğuna karşı bizlere yardım et.”(Bakara,2/250)

Allah Teâlâ dualarını kabul eder. Talût'un ordusunda savaşan Hz. Dâvud tarafından Calût öldürülür:

“Böylece Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Ve Dâvud Calût'u öldürdü.” (Bakara,2/251)

12. Ebû Leheb:

‘Alev babası’ anlamına gelen ‘Ebû Leheb’ lafzı, Hz. Peygamberin amcasının künyesidir. Asıl ismi ise Abdü'l-Uzza'dır.

Ebû Leheb lafzı, Kur'an-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.³⁹⁵ Efendimize (s.a.s.) nice işkenceler çektiren, İslâm'ın yayılmasını önlemek için varını yoğunu heba eden bu Adam, yine bir gün Hz. Peygamber: *“Önce en yakın akrabalarını uyar.”* (Şuara-26/214) ayeti nazil olunca, kavmini toplayıp kendisinin bir uyarıcı olarak gönderildiğini anlattığı sırada Ebû Leheb öne atılıp Peygamber Efendimize (s.a.s.) beddua ederek: *“Bunun için mi bizleri topladın.”* diye bağırdı. Böylece topluluk dağıldı. Bunun üzerine ayet nazil oldu :³⁹⁶

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ

Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Ve kurudu da. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazancı. O alevli bir ateşe girecektir. Karısı da boynunda hurma liflerinden olduğu (halde odun taşıyarak (ateşe girecektir.)) (Mesed-111/1,2,3,4,5)

Ayette asıl isminin zikredilmeyip künyesinin zikredilmesi hususunda müfessirler şu ihtimalleri zikretmektedir:

- 1- Uzza bir putun ismi olduğu için Allah Teâlâ Kur'an'da ubudiyyeti ona izafe etmemiştir.
- 2- Künyesi isminden daha meşhur olduğu için zikredilmiştir.
- 3- İsim, künyeden daha şerefli olduğu için kendisine bu şeref verilmemiştir.

³⁹³ Taberî, *age.*, Bakara, 2/250 hk.

³⁹⁴ Kurtûbî, *age.*, Bakara, 2/250 hk.

³⁹⁵ Abdalbâki, *age.*, s. 829.

³⁹⁶ Taberî, *age.*, Mesed-111/1 hk.

4- Ateş ehlinde olduğundan, künyesi haline daha uygun olduğu için zikredilmiştir.³⁹⁷

Rivâyetler göre Ebû Leheb hasta olduğu için Bedir Savaşı'na katılamamış, ancak yerine Âs b. Hişam'ı göndermişti. Kendisi 'Âdese' denilen çiçek hastalığına benzer bir hastalığa tutulmuş, Kureyş'in yenildiği haberini alınca savaştan yedi gün sonra kahrından ölmüştü. 'Âdese' hastalığı Taun gibi bulaşıcı olduğu için ailesinden hiç kimse yanına yaklaşmamıştı. Bu nedenle ölüsü üç gün evde kalıp kokmuştu. Sonunda çocukları çevrelerinin kınamaları karşısında utandıkları için birkaç Sudanlıyı kiralayıp babalarını gömdüler.³⁹⁸

13. Ebi Leheb'in Karısı:

Harb'in kızı ve Ebû Süfyan'ın kız kardeşidir. Künyesi Ümmü Cemildir. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) azılı düşmanlarından olan bu kadın, gerek sözleri ile ve gerekse fiilleri ile Efendimize eziyet vermek için çalışırdı. Efendimize karşı çirkin sözler söyler, koğuculuk yapardı. Geceleri Efendimizin geçeceği yol üzerine diken dallarını döşerdi.

Kur'ân-ı Kerîm'de Mesed sûresinin son iki ayeti bu kadınla alakalıdır. Burada bu kadın *hammaletu'l hatab* (odun taşıyıcı) olarak nitelendirilmektedir:

"*Karısı da boynunda hurma liflerinden olduğu halde odun taşıyarak (ateşe girecektir.)*"(Mesed-111/4,5)

Sonuç olarak; Allah Teâlâ bu menfur şahsiyetlerden örnekler vererek şirk ve küfrün ne olduğunu, şirk koşmanın ve küfre girmenin ne şekilde olduğunu, şirke ve küfre girenlerin akıbetlerinin nasıl olduğunu bizlere bildirmekte, ibretli yaşamlarından ders almamızı emretmektedir.

Fasık Kişiler hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Şeytân İsimlerine geçeceğiz.

B. ŞEYTÂN İSİMLERİ:

Kur'an-ı Kerim'de Şeytan İsimlerini Şeytân ve İblîs olarak tespit ettik.

1) İblîs:

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen menfur kişilerdendir. İblîs lafzının etimolojisi hakkında farklı görüşler vardır.³⁹⁹ Zeccac, 'İblîs' lafzının 'fi'lil' vezninde olup yabancı asıllı olduğunu, yabancı asıllı ve özel isim olmasından ötürü de gayr-ı münsarif olduğunu söylemiştir. Ebû Ubeyde ve diğerleri ise bunun Arapça asıllı olduğunu, 'if'il' vezninde olup 'hayırdan uzak ve Allah'ın rahmetinden ümitsiz' anlamlarına gelen 'iblas' kökünden türediğini söylemişlerdir.

İblîs'in melek veya cin olduğu hususunda değişik rivâyetler vardır.⁴⁰⁰ İbn Abbas, İbn Mesud, Murre, Said b.Müsib İbn Cüreyc ve Katâde'den İblîs'in meleklerden olduğu rivâyet edilmiştir. Taberî de bu görüşü tercih etmiştir. Hasan, İbn Zeyd ve yine Katâde'den İblîs'in meleklerden olmayıp cinlerin atası olduğu nakledilmiştir. Her iki görüş sahipleri de, görüşlerini ispata yönelik deliller ortaya koymuştur. Bunları burada zikretmeyi gerekli görmediğimizden konuyu Tefsîr kitaplarına havale ediyoruz. Ancak ayetin zahiri manası İblîs'in cinlerin atası olduğu yönündedir. Biz burada herhangi bir hüküm vermeksizin İblîs'i cinler kategorisinde zikretmeyi daha uygun görüyoruz.

³⁹⁷ Bkz. Kurtûbî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*, Mesed-111/1 hk.

³⁹⁸ Bkz. Yazır, *age.*; Mevdudî, *age.*, Mesed-111/2 hk.

³⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 103; Ebû Hayan, *age.*; Âlûsî, *age.*, Bakara-2/34 hk.

⁴⁰⁰ Bkz. Taberî, *age.*; Kurtûbî, *age.*; Mâverdî, *age.*, Bakara-2/34 hk.

İblîs lafzı Kerîm’de 11 defa zikredilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de birkaç yerde diğer melekler gibi İblîs’in de Âdem’e secde etmekle mükellef kılındığı, ancak İblîs’in kibrinden ötürü Âdem’e secde etmediği zikredilmektedir (Bakara–2/34, A’râf–7/11, Hicr–15/31, İsra–17/61, Kehf–18/50, Taha–20/116, Sad–38/74):

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

“Hani meleklerle: “Âdem’e secde edin!” Demiştik. İblîs dışındakilerin tümü hemen secde ettiler. O ise men edip kibirlendi. Böylece kâfirlere oldu.” (Bakara–2/34)

Meleklerin Âdem’e secde etmekle imtihan edilmelerinin sebebi Âdem’e saygı⁴⁰¹ ve onun faziletlerini itiraf⁴⁰² maksadıyladır.

Allah Teâlâ, İblîs’e, kendi eliyle (kudretiyle) yarattığı Âdem’e secde etmemesinin sebebini sorunca, İblîs yaratıldığı madde itibariyle Âdem’den daha hayırlı olduğunu, dolayısıyla secde etmeyeceğini söylemiştir. İblîs zannettiği üstünlüğünü yaratılan madde itibarına bağlıyordu. Bu böbürlenme İblîs’e, emir veren Zatı dahi unutturuyordu. Bu kıssa ile ilgili birkaç ayeti zikretmekte fayda görüyoruz:

“(Allah) dedi ki: “Ey İblîs ellerimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan neydi? Kibirlendin mi yoksa yücelerden mi oldun?” (Sad–38/75)

“(İblîs) dedi ki: “Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın onu ise çamurdan yarattın.” (Sad–38/76) Başka bir ayette:

“Dedi ki: “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın beşer için secde edecek değilim”” (Hicr–15/33)

Allah Teâlâ, kibirlenerek emrine karşı gelen İblîs’i cennetten kovup lanetlediğini şöyle bildirmektedir:

“(Allah) dedi ki: “O halde çık oradan! Çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap gününe dek lanet senin üzerindedir.” (Hicr–15/34,35)

İblîs, Âdem yüzünden lanetlendiğini, bu nedenle Âdem ve zürriyetinden intikam almak için tekrar diriltilecekleri güne kadar mühlet ister. Allah Teâlâ, malum vakte kadar kendisine zaman tanır:

“(İblîs) dedi ki: Öyleyse bana onların (Âdem ve zürriyetinin) tekrar diriltilecekleri güne kadar mühlet ver.” (Hicr–15/36)

“(Allah) dedi ki: “Sen malum bir vakte kadar mühlet verilenlerdensin.” (Hicr–15/37,38)

Allah kendisine bu mühleti verince, İblîs esas amacını ifade eder:

“(İblîs) dedi ki: “Rabbim! Beni azdırmana karşılık, yemin olsun ki ben de onlara yeryüzünde (günahları) süsleyeceğim. Onların hepsini mutlaka azdıracam. Onlardan ihlâslı kulların bundan müstesnadır.” (Hicr–15/39,40)

2. Şeytân:

Şeytân lafzının etimolojisi hakkında iki görüş söylenmiştir. Birinci görüşe göre *nun* harfi asli olup *şatana* (uzaklaştı) fiilinden türemiştir. İkinci görüşe göre ise *nun* harfi zait olup *şâta* (helak oldu, gazabından yandı) fiilinden türemiştir.⁴⁰³

Şeytân lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 68 defa marife (eş-Şeytân), iki defa nekre (Şeytânen) ve 18 defa da çoğul olarak (Şeyatîn) zikredilmektedir.⁴⁰⁴ Şeytân lafzının zikredildiği ayetlerin çoğunda İblîs kastedilmekle birlikte, insan ve cinlerin de kastedildiği ayetler vardır:

⁴⁰¹ Zemahşeri, *age.*, Bakara–2/34 hk.

⁴⁰² Âlûsî, *age.*, Bakara–2/34 hk.

⁴⁰³ Rağîb İsfahânî, *age.*, ŞTN md. s. 264; Zemahşeri, *age.*; Mâverdî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Bakara–2/14 hk.

⁴⁰⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 485–486.

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

“Bunun üzerine Şeytân (İblîs) ikisini de oradan kaydırđı. Onları içinde buldukları (cennetten) çıkardı...” (Bakara-2/36)

“İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “ Biz iman ettik.” derler. Şeytânlarıyla (münafık dostlarıyla) karşılaştıkları zaman da, “Biz sizinleyiz. Biz onlarla sadece alay etmekteyiz.” derler.” (Bakara-2/14)

“Böylece biz, her peygambere insanların ve cinlerin Şeytânlarını düşman yaptık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileyseydi, bunları yapamazlardı. O halde onları iftiralarıyla baş başa bırak!” (En’am-6/114)

Sonuç olarak; Şeytân/İblîs de cinler gibi gaybi canlılardır. Yeryüzünde fesat çıkarmak ve insanları azdırmak için çalışır. Kendisine kıyamete kadar süre verilmiştir.

Şeytân İsimleri hakkında verdığımız bu bilgilerle yetinip Kavim-Grup İsimlerine geçeceğiz.

II. KAVİM-GRUP İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîmde, şirke veya küfre giren on üç Kavim ya da Gruptan bahsedildiğini tespit ettik.

A) Fasık/kâfir Cinler:

Allah Teâlâ insanlar gibi cinleri de kendisine ibadet etmeleri için yaratmıştır:

“Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat-51/56)

Ancak insanlar gibi mükellef olan cinler de dünya hayatına kanıp bir kısmı kâfir olmuşlardır:

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ

“Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size ayetlerimi anlatan ve bu gününüzle karşılaşacağınıza dair sizi uyan peygamberler gelmedi mi? Derler ki: “Kendi aleyhimize şahitlik ederiz.” Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.” (En’am-6/130)

B) Âd:

‘Âd’ lafzı Arapça asıllı bir kelimedir.⁴⁰⁵ Âd kavmi bilinen eski Arap kabilelerinden olup, bu ismi ataları Âd’dan almışlardır. İbn İshâk’tan yapılan rivâyete göre Âd’ın nesebi altıncı göbekten Hz. Nûh’a dayanır.⁴⁰⁶ Âd kavmi, Yemen ve Umman arasında Ahkâf denilen bölgede yaşamışlardır.

Âd lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 24 defa zikredilmektedir.⁴⁰⁷ Bunların bir çoğunda ataları olan Nûh Kavmi ve/veya kendilerinin devamı olan Semûd kavmi (A’râf-7/74) ile birlikte zikredilmektedir (A’râf-7/74, Tevbe-9/70, İbrâhîm-14/9, Hac-22/42, Furkan-25/38, Ankebût-29/38, Sad-38/12, Ğafir-40/31, Fussilet-41/13, Kaf-50/13, el-Hakka-69/4). Bir ayette Firavun ile birlikte (Sad-38/12), iki yerde de Ashâbu’r-Ress ile birlikte (Kaf-50/13, Furkan-25/38) zikredilmektedir.

Âd kavmine kendi kavimlerinden olan Hûd (a.s.) gönderilmiştir:

⁴⁰⁵ Fîrûzâbâdî, *age.*, VI, 98.

⁴⁰⁶ Kurtûbî, *age.*, A’râf-7/65 hk.

⁴⁰⁷ Abdalbâki, *age.*, s. 626.

“*Âd kavmine kardeşleri Hûd’u gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Zira sizin için ondan başka ilah yoktur. Hala sakınmaz mısınız?*” (A’râf-7/65)

Hûd (a.s.), kavmini Allah’a kulluk etmeye davet etmiş, ancak kavmi onu sefih olmakla itham edip onu yalancı saymıştı:

“*Kavminin ileri gelenlerinden kâfir olanlar dediler ki: şüphesiz biz seni akıl kılığı içinde görüyoruz. Biz senin gerçekten yalancılardan olduğunu zannediyoruz.*” (A’râf-7/66)

Hız. Hûd, onlara sefih olmadığını, kendilerine Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğini, görevinin Rabbinin risaletini tebliğ etmek olduğunu, aralarında güvenilir ve öğüt veren birisi olduğunu söylemiş ve kendilerine Allah’ın nimetlerini hatırlatmıştı (bkz. A’râf-7/66,67,68,69).

Hız. Hûd’un bu öğütlerine kavminin cevabı şu olur:

“*Dediler ki: Sen bizlere, yalnız Allah’a kulluk etmemiz ve atalarımızın taptıklarını terk etmemiz için mi geldin? Eğer doğrulardan isen bizlere vaat ettiğin (azabı) getir.*” (A’râf-7/70)

Görüldüğü gibi küfür batağına saplanan Âd kavmi peygamberlerinin hiçbir öğüdünü önemsememekte, hatta kendisi ile alay etmekte idiler. Başka bir ayette Âd kavmi şöyle tanıtılmıştır:

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

“*İşte Âd (kavmi)! Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler. Onun peygamberlerine isyan ettiler ve her inatçı zorba kişiye tabi oldular.*” (Hûd-11/59)

Âd kavmi bu tavırlarından dolayı hem dünyada hem de ahirette lanetlenip helak oldular:

“*Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete tabi oldular. Biliniz ki, şüphesiz Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. (Yine) biliniz ki, uzaklık (helak) Hûd’un kavmi Âd’a olsun.*” (Hûd-11/60)

Kur’ân-ı Kerîm’de Âd Kavmi’nin şiddetli bir kasırga ile helak oldukları bildirilmektedir:

“*Âd kavminde de (ibretler vardır). Hani üzerlerine köklerini kesen rüzgârı göndermiştik.*” (Zariyat-51/41)

C) Semûd:

Semûd kavmi Adlarını ataları Semûd’dan almışlardır. Semûd, kavminin en büyük atası olup, Abir b. İrem b. Sam b. Nûh’un oğludur.⁴⁰⁸ Bazıları, Semûd lafzının az su anlamına gelen ‘semed’ lafzından türediğini, su kıtlığı yaşadıkları için ‘Semûd’ diye adlandırıldıklarını söyler.⁴⁰⁹

Semûd lafzı, hem münsarif (tenvinli) hem de gayr-ı münsarif (tenvinsiz) olarak okunabilmektedir.⁴¹⁰ Kabile ismi olması itibariyle müennes (dişi) bir lafızdır. Bu durumda alemiyet (özel isim) ve tenisten (dişilik) ötürü gayr-ı münsariftir. Hay (kabile) ya da büyük atalarının ismi olması itibariyle müzekker (erkek) bir lafız olup, sarfi engelleyici bir tek sebep kaldığından münsarif olarak okunur.

Semûd lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 26 defa zikredilmektedir.⁴¹¹ Semûd kavmi, Hicaz ile Şam arasında bulunan Hicr bölgesinden Vadi Kura’ya kadar uzanan topraklarda

⁴⁰⁸ Taberî, *age.*, A’râf-7/73 hk.

⁴⁰⁹ Zemahşeri, *age.*, A’râf-7/73 hk.

⁴¹⁰ Râzi, *age.*, A’râf-7/73 hk.

⁴¹¹ Abdulbâki, *age.*, s. 204.

yaşamışlardır.⁴¹² Bu bölge, ‘Hicr’ olarak da bilindiği için Semûd kavmi Bir ayette ‘*Hicr halkı*’ olarak anılmaktadırlar (Hicr-15/80).

Kur’ân’da Semûd Kavmi’nin Âd Kavmi’nin devamı oldukları, ovalarda köşkler ve dağlarda yontma evler yaptıkları anlatılmaktadır (A’râf-7/74).

Semûd kavmine peygamber olarak Hz. Sâlih gönderilmiştir (A’râf-7/73). Hz. Sâlih, kendilerini Allah’a kulluk etmeye davet etmiş, nübüvvetini doğrulayıcı bir mucize ve delil olarak da Allah’ın dişi devesini göstermiştir. Zikredilen ayetlerde dişi deve ile ilgili ayrıntılara girilmemiştir. Ancak Allah tarafından gönderilen bir ayet olarak zikredilmesi ve Allah’a isnat edilmesi onun sıradan bir deve olmadığını gösterir. Müfessirler, bu devenin vasıtasız ve bilinen sebepler olmaksızın yaratıldığı için ayet olduğunu bildirirler.⁴¹³

Hz. Sâlih’in daveti karşısında Semûd halkının bir kısmı iman etmiş, bu nedenle de kavmin büyüklük taslayan ileri gelenleri tarafından hor görülmüşlerdir (A’râf-7/73).

Semûd kavmi, kendilerini Allah’a kulluk etmeye davet eden Hz. Sâlih’i, sanki aralarında güvenilir ve ümit bağladıkları zat o değilmiş gibi yalancı saymış, atalarının taptıklarına tapmaktan vazgeçmeyeceklerini ifade etmişlerdir:

“*Dediler ki: Ey Sâlih! Sen daha önce aramızda ümit beslenen biriydin. Bizi atalarımızın taptıklarına tapmaktan men mi ediyorsun? Doğrusu bizi davet ettiğin şeyden endişe verici bir şüphe içindeyiz.*” (Hûd-11/62)

Semûd halkından yeryüzünde bozgunculuk yapan dokuz kişilik bir çete Hz. Sâlih’i ve ailesini öldürmeyi planladılar. Ancak amaçlarına ulaşamayıp planladıkları hilelerinin cezasını gördüler (Neml-27/48,49,50).

Semûd halkı, Hz. Sâlih’in tüm uyarılarına rağmen kendilerine bir mucize olarak verilen deveyi kestiler. Bunun üzerine Hz. Sâlih, gönderilecek azabı haber verdi:

“*Ve onu (deveyi) kestiler. O zaman Sâlih: yurdunuzda üç gün daha kalın. Bu yalanlanmayacak bir sözdür.*” (Hûd-11/65)

Üç gün sonunda dehşet verici bir sese yakalandılar:

“*Zulmedenleri o korkunç ses yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.*” (Hûd-11/67)

Kur’ân’da Semûd kavminin uğradıkları yıkımın, kalıntılardan da belli olduğu bildirilmektedir:

وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ
وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ

“*Âd ve Semûd’u da (helak ettik). Sizin için (başlarına gelenler) oturdukları yerlerden apaçık görülmektedir. Şeytânlar onlara işlediklerini güzel gösterdi. Onları doğru yoldan çevirdi. Hâlbuki onlar görebilecek durumdaydılar*” (Ankebût-29/38)

D) Kavmu Tubba’:

Tubba’ kavmi hükümdarlarının aksine kâfir idiler. Kur’ân-ı Kerîm bizlere Tübbâ Kavmi’ni şöyle tanıtmaktadır:

وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمٌ تُبِعَ كُلُّ كَذَّبِ الرُّسُلِ فَحَقَّ وَعِيدِ

“*Eyke halkı ve Tübbâ kavmi de. Bütün bunlar resulleri yalanladılar da tehdidim gerçekleşti.*” (Kaf-50/14)

E) Ashâbu’r-Ress:

⁴¹² Zemahşeri, *age.*, A’râf-7/73 hk.

⁴¹³ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*, A’râf-7/73 hk.

Ashab ve *Ress* kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuş bir isim tamlamasıdır. Ashab-ı Ress'in kim oldukları hususunda müfessirler birçok görüş zikretmişlerdir. Biz burada Beydâvî'nin aktardığı görüşleri zikretmeyi yeterli görüyoruz.

1. Putlara tapan bir kavim olup kendilerine Hz. Şuayb gönderilmiştir. Ancak onlar Hz. Şuayb'ı yalancı saydılar.
2. Ress, Yemame'de Felc'te bulunan bir köyün ismidir. Semûd kavminden geri kalanlar burada yaşamakta idi. Allah Teâlâ kendilerine bir peygamber gönderdi. Ancak onlar peygamberlerini öldürdüler.
3. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Ashab-ı Uhdûd olduğu söylenmiştir.
4. Antakya'da bulunan bir kuyunun ismidir. Burada kuyu halkı tarafından Habib-i Neccar öldürülmüştür.
5. Peygamber Hanzala b. Safvan'ın halkıdır.
6. Peygamberlerini yalancı sayan ve kuyuya atıp kapatan bir kavimdir.⁴¹⁴

Ashâbu'r-Ress lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 2 defa zikredilmektedir.⁴¹⁵ Kendilerine gönderilen peygamberlerini yalanlayan Ashab-ı Ress'in helak olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmektedir:

وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا

“*Âd*'i Semûd'u, *Ress* halkını ve bunlar arasında birçok nesilleri de (helak ettik). (Furkan-25/38)

F) Medyen:

Aslında Hz. İbrâhîm'in oğlunun ismidir. Yabancı asıllı bir özel isim olduğundan gayr-ı münsariftir. Daha sonra kabile ismi olmuştur. Bazıları belde ismi olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da Medyen halkına ait bir su kaynağının ismi olduğunu söylemişlerdir.⁴¹⁶ Bu görüşler arasında tenakuz söz konusu değildir. Zira bu kavmin kendi atalarının ismini almaları, buldukları şehre bu ismin verilmesi ve beslendikleri suyun bu isimle anılması doğaldır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de hem şehir (Kasas-28/22), hem de su ismi (Kasas-28/23) olarak açık bir ifadeyle zikredilmektedir.

Medyen lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 10 defa zikredilmektedir.⁴¹⁷ Bazı yerlerde Hz. Şuayb döneminde yaşayan Medyen halkı anlatılmaktadır.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِن إِلَهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ

“*Medyene de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: “Ey kavmim Allah'a kulluk edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Sizlere Rabbinizden açık bir delil geldi. Ölçü ve tartılarınızı tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmeyin. Yeryüzünde düzen sağlandıktan sonra bozgunluk yapmayın. Eğer iman edenlerden iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.”* (A'râf-7/85)

Bu ayetleri incelediğimizde Medyen halkı ile ilgili şu bilgileri öğrenmekteyiz:

1. Medyen halkına Hz. Şuayb peygamber olarak gönderilmiştir (A'râf-7/85).
2. Allah'a kulluk etmekten kaçınan, ölçü ve tartıda hile yapan ve yeryüzünde fesat çıkaran bir kavimdir (A'râf-7/85, Hûd-11/84,85).

⁴¹⁴ Beydâvî, *age.*, Furkan-25/38 hk.

⁴¹⁵ Abdalbâki, *age.*, s. 397.

⁴¹⁶ Bkz. Âlûsî, *age.*, A'râf-7/85 hk.

⁴¹⁷ Abdalbâki, *age.*, s. 837.

3. Allaha iman edenleri tehdit ederek dinlerinden döndürmeye, bu yolu eğri-büğrü göstermeye çalışmışlardır (A'râf-7/86).
4. Hz. Şuayb'ı ve beraberinde iman edenleri kavmin dinine dönmemeleri durumunda sürgün etmekle tehdit etmişlerdir (A'râf-7/87).
5. Şiddetli bir sarsıntıya maruz kalıp helak olmuşlardır (A'râf-7/91).

G) Ashâbu'l-Uhdûd:

Ashab ve Uhdûd lafızlarının birleşmesi ile oluşmuş bir isim tamlamasıdır. Uhdûd, hendek anlamına gelir.⁴¹⁸

Ashabu'l-Uhdûd Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen zalim bir zümredir. Buruc sûresinin 4. ayetinden 10. ayetine kadar bunlardan bahsetmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de Ashabu'l-Uhdûd'un lanetlendikleri bildirilmektedir:

فُقْتِلَ أَصْحَابُ الْأَخْدُودِ (Buruc-85/4)

Bu zalim zümre kazdıkları hendeklerin içinde ateş yakmakta ve iman edenleri bu hendeklere atmakta idiler. Bunların nerede ve ne zaman yaşadıkları hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de herhangi bir bilgi verilmemektedir. Müfessirler bu hususta farklı görüşler beyan etmişlerdir. Ebû Hayyan bu görüşlerin ondan fazla olduğunu hepsinin şu odak noktada birleştiğini söylemektedir. Buna göre Ashabu'l-Uhdûd kâfirlerden bir grup insan idiler. Hendekler kazıp bunda ateş yakarlardı. Müminleri bu hendeklere getiriyor, dininden dönenleri bırakıp, imanında ısrar edenleri ateşe atıyorlardı.⁴¹⁹

H) Ashâbu'l-Cennet:

Cennet lafzından dünyadaki bostan/bahçe kastedilmektedir. Bahçe sahipleri San'a yakınında Daravan isimindeki küçük bir beldede yaşamakta idiler.⁴²⁰ Bahçe salih bir şahsa aitti. Bu Sâlih insan meyveleri devşirme zamanında fakirleri çağırıp kendilerine pay veriyordu. Adam vefat edince oğulları babaları gibi cömert davranmak istemediler. Kalem Sûresi 17. ayetinden 33. ayetine kadar bunların kıssaları zikredilmektedir.

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرُنَّهَا مُصْبِحِينَ

“Biz bunları vaktiyle bahçe sahiplerini denediğimiz gibi denedik. Hani onlar sabah olmadan onu (bahçenin mahsullerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi.” (Kalem-68/17)

Bunlar yoksulları mahsulden mahrum bırakmak için sabah vakti gizlice bahçeye gidip mahsulleri toplamayı kararlaştırdılar. Ertesi sabah erkenden bahçeye doğru yola koyuldular. Bahçeye vardıklarında karşılaştıkları manzara hiç de beklemedikleri gibi çıkmamıştı. Zira ilahi emir gereği bahçede büyük bir afet yaşanmış, meyvelerden eser kalmamıştı. Bu durum karşısında şaşkınlıklarını gizleyemediler. Yolu şaşırması olabileceklerini söylediler. Ortancaları kendilerini Allah'ı tesbih etmeleri gerektiği hususunda uyardığını hatırlattı. Tümü Allah'ı tesbih edip zalimlerden olduklarını itiraf ettiler. Daha sonra kabahati birbirlerine yüklemeye çalıştılar. Nihayetinde suçlarını topluca itiraf ettiler:

“Yazıklar olsun bizlere, doğrusu bizler azgınlarmışız. Ola ki Rabbimiz onun yerine daha hayırlısını verir. Şüphesiz biz, Rabbimizi arzulamaktayız.” (Kalem-68/31,32)

İ) Sebe:

⁴¹⁸ Rağıb Isfahânî, *age.*, s.149.

⁴¹⁹ Bkz. Ebû Hayyan, *age.*, Buruc-85/4 hk.

⁴²⁰ Dr. Şevki Ebû Halil, *Atlasü'l-Kur'ân, Ashâbu'l-Cennet* bahsi, Daru'l-Fikir, Dimeşk, 2006, s. 152.

Halkı dağınık halde olan bir beldenin ismidir.⁴²¹ Müfessirler bunun Marip olarak adlandırılan Yemen olduğunu söylerler.⁴²² Bazıları Sebe lafzının, hayy yani kabile ismi olduğunu, ataları Sebe b. Yeşub b. Yarib b. Kahtan ismi ile anıldıklarını söylerler.⁴²³ Resulullah (s.a.s)'tan Sebe'nin bir kişinin ismi olduğu rivâyet edilmiştir.⁴²⁴ Muhtemelen Marip şehri bu kavme beşiklik ettiğinden Sebe ismini almıştır.

Sebe lafzı hem munsarîf hem de gayr-ı munsarîf olarak okunabilmektedir. Bu, sebe lafzının müennes olarak kabul edilip edilmemesiyle alakalı bir mevzudur. İbn Kesir ve Ebû Amir, gayr-munsarîf olarak okurlar.⁴²⁵

Sebe lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 2 defa zikredilmektedir (Neml-27/22, sebe-34/15). Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in 34. sûresi 'Sebe' ismiyle adlandırılmaktadır.

Sebe kavmi, önceleri güneşe taparlardı. Daha sonra Hz. Süleymân'ın çağrısı üzerine kraliçeleri Belkıs liderliğinde Müslüman olmuşlardı. Doğal olarak iki topluluk arasındaki ilişkiler neticesinde hayat standartlarında bir ilerleme yaşanmıştı. Kur'ân buldukları durumu şöyle bildirmektedir:

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ
بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ

“Gerçekten Sebe halkı için buldukları yerde bir ibret vardı: sağdan, soldan iki bahçe! Peygamberleri dedi ki: Rabbinizin rızkından yiyiniz ve ona şükrediniz. Ne güzel bir belde! Ne bağışlayıcı bir Rabb!” (Sebe-34/15)

Sebe halkı, Müslüman olduktan bir zaman sonra bir takım tanrı ve tanrıçaya tapmaya başladılar.⁴²⁶ Aslında kendilerine verilen bu nimetler, Kur'ân'da ifadesini bulduğu üzere bir yaratıcının varlığına bir ayet, bir alamet idi. Onların bu durumu üzerine peygamberleri kendilerini tefekküre, nimet veren ve bağışlayan yaratıcıya kulluk etmeye davet eder. Ancak onlar buna sırt çevirdiler. Bu nedenle kendilerine gönderilen sel felaketi sonucunda ihtişamlı bahçeleri ile birlikte helak oldular:

“Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de onlara şiddetli bir sel gönderdik. O iki bahçelerini buruk yemişli, ılgınlık ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan harap bahçelere çevirdik.” (Sebe-34/16)

J) Ashâbu'l-Karye:

İbn Abbas, Büreyde ve İkrime'den yapılan rivâyete göre *karye* Antakya'dır.⁴²⁷ Müfessirlerin çoğu, Ashâbu'l-Karye'nin Hz. İsa'nın Havarîleri olduklarını söylemişlerdir. Mevdudî bu yöndeki rivâyetlerin Hristiyanların güvenilir olmayan kaynaklarına dayandığını ve gerçeğin bu şekilde olmadığını, zira Kur'ân'da bunların kim oldukları ve zikredilen belde hakkında bilgi verilmediği gibi Resulullah'tan da (s.a.s.) bu hususta herhangi bir rivâyet bulunmadığını söyler.⁴²⁸ Biz bu husustaki tartışmayı Tefsîr kitaplarına havale edip Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen kıssa hakkında bir nebze bilgi vermekle yetineceğiz.

⁴²¹ Ragıp Isfahânî, *age.*, s. 226.

⁴²² Beydâvî, *age.*, 34/15 hk.

⁴²³ Âlûsî, *age.*, Neml-22/27 hk.

⁴²⁴ Tirmizi, *Tefsîru'l-Kur'ân an Resulillah*, Sûret-u Sebe, 3146.

⁴²⁵ Beydâvî, *age.*, 34/15 hk.

⁴²⁶ Mevdudî, *age.*, Sebe-34/15 hk.

⁴²⁷ Âlûsî, *age.*, Yasin-36/13 hk.

⁴²⁸ Mevdudî, *age.*, Yasin-36/13 hk.

Ashâbu'l-Karye kıssası Yasin sûresinde ayrıntılı bir şekilde zikredilmektedir. Başlangıçta iki kişi ve sonradan üçüncü bir kişiyle desteklenerek belde halkını tevhide davet amacıyla gönderilmişlerdir.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ

“*Ve onlara o şehir halkını örnek ver. Hani onlara elçiler gelmişti.*” (Yasin-36/13)

Belde halkına, Allah tarafından gönderildiklerini ve görevlerinin yalnız tebliğ etmek olduğunu söylemişlerdir. Ancak belde halkı onları yalancı saydılar. Kendileri yüzünden uğursuzluğa uğradıklarını ve söylediklerinden vazgeçemedikleri takdirde kendilerini taşa tutacaklarını ve şiddetli bir cezaya çarptılacakları tehdidinde bulundular. Daha sonra beldenin en uzak yerinden gelen kişi belde halkına, kendilerinden herhangi bir ücret talep etmeyen bu hidayete ermiş kişilere tabi olmalarını tavsiye etti. Ancak kavmi onu öldürdüler. Bir türlü tevhide yanaşmayan bu halk tek bir sayhaya (şiddetli ses) kapılıp helak oldular.

K) A'râb:

A'râb lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 10 defa zikredilmektedir.⁴²⁹ Zikredilen ayetlerin sekiz tanesi münafık bedevi Araplarla alakalıdır. Bu ayetlerde Bedevilerin İslâm'a karşı samimiyetsizliklerine işaret edilmiş, bazı ayetlerde bu durumlarından dolayı hicvedilmişlerdir:

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ
نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ

“*Çevrenizdeki Bedevi Araplardan ve Medine halkından bazı münafıklar vardır ki, münafıklıkta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin. Biz onları biliriz. Onlara iki kez azap edeceğiz. Sonra da büyük bir azaba itileceklerdir.*” (Tevbe-9/101)

L) Kureyş:

Kureyş, Nadr b. Kinane'nin oğludur. Bazıları Fihri b. Malik b. Nadr'in oğlu olduğunu söyler. Âlûsî sahih görüşün birinci görüş olduğunu söyler.⁴³⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de, ataları Kureyş'e isnat edilen malum Arap kabilesi kastedilmektedir.

Kureyş lafzının etimolojisi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Biz bunlar arasında en meşhur olanı zikretmekle yetineceğiz. Buna göre Kureyş lafzı *karş* lafzından türemiş olup *ism-i tasğirdir*. Karş, denizde yaşayan güçlü bir hayvanın ismidir.⁴³¹

Kureyş lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in 106. sûresi Kureyş Sûresi olarak anılmaktadır. Bu sûrenin tamamı Kureyş kabilesi ile alakalıdır:

لَا يَلْفَافُ فَرَيْشٍ إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ
مِّنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

“*Kureyş'i uzlaştırıp birleştirdiği, kışın ve yazın seyahat imkânı sağladığı için, bu Beytin Rabbine kulluk etsinler. O (Rab) ki, onları aç iken doyurdu. Korku içindeyken güvenli kıldı.*” (Kureyş-106/1-4)

⁴²⁹ Abdalbâki, *age.*, s. 579.

⁴³⁰ Âlûsî, *age.*, Kureyş-106/1 hk.

⁴³¹ Âlûsî, *age.*, Kureyş-106/1 hk.

Ayetlerden anlaşıldığına göre Kureyşliler önceleri birbirlerinden dağınık bir halde iken Allah Teâlâ onları bir araya getirmiş, güven içinde değilken onları güvenliğe kavuşturup başkalarıyla ısındırmış, tüm bu semerelerin esas kaynağı olan Beytullah'a hizmet görevini kendileri için takdir etmiş, aç iken kendilerini doyurmuştur. Bu nimetler Kureyşliler için birer imtiyaz idi. Buradaki ayetlerle ifade edilmek istenen manayı müfessirler şöyle izah etmişlerdir:⁴³² “ Kureyşliler sayısız nimet sahibi Allah'a sair nimetlerinden dolayı kulluk etmiyorlarsa; Allah'ın kendilerine verdiği bu büyük ve özel nimetlerden dolayı şükretsiner.”

M) Ye'cûc-Me'cûc:

Hüviyetleri hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de herhangi bir bilgi verilmemektedir. Tekvin'e göre (10. bölüm) bunlar Hz. Nûh'un oğlu Yafes'in soyundan gelmektedirler. Müslüman tarihçiler de bu görüşü kabul etmişlerdir.⁴³³ Vehb b. Münebbih ve ona itimat eden müteahhirin müfessirlerin çoğu Yafes'in çocuklarından iki kabile olduklarını kesin olarak ifade etmişlerdir.⁴³⁴ Ebû Hayyan bu görüşü zayıf kabul etmekte ve Âdemoğullarından iki kabile olduklarını söylemektedir.⁴³⁵

Ye'cûc ve Me'cûc lafızları Kur'ân-ı Kerîm'de 2 defa zikredilmektedir.⁴³⁶ Ayetlerin birinde Ye'cûc ve Me'cûc'un yeryüzünde bozgunculuk yaptıkları bildirilmektedir:

قَالُوا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّ يَا جُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى
أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

“Dediler ki, “Ey Zulkarneyn! Gerçekten Ye'cûc ve Me'cûc yeryüzünde bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizlerle onlar arasında bir sed yapman karşılığında sana bir vergi verelim mi?”” (Kehf-18/94)

Ye'cûc ve Me'cûc'un saldırılarına maruz kalan mazlum halklar Zulkarneyn'den ücret karşılığı aralarına set yapmalarını talep ettiler. Zulkarneyn teklif ettikleri ücreti kabul etmeksizin seddi inşa etti (Kehf-18/95).

Ye'cûc ve Me'cûc lafzının zikredildiği diğer ayette Allah Teala, Ye'cûc ve Me'cûc'un ahir zamanda yeryüzüne saldırılar düzenleyecekleri bildirilmektedir (Enbiya-21/96).

Sonuç olarak tarih boyunca küfre ve şirke düşen toplumlar olmuştur. Kur'ân bunlardan örnekler vererek şirke düşmenin sakıncalarını bildirmektedir.

Kavim ve Grup isimleri hakkında verdiğimiz bu bilgilerle yetinip Mekân isimlerine geçeceğiz.

III. MEKÂN İSİMLERİ:

Kur'ân, Kutsal Dışı Alanda zikredeceğimiz bir takım mekân isimlerini zikretmektedir. Bunları on iki tane olarak tespit ettik.

A. Ahkâf:

Ahkâf lafzı, ‘*hıkf*’ lafzının çoğulu olup uzun kum tepciklerine verilen addır.⁴³⁷

⁴³² Bkz. Zemahşeri, *age.*; Beydâvî, *age.*; Âlûsî, *age.*, Kureyş-106/3 hk.

⁴³³ Bkz. Mevdudî, *age.*, Kehf-18/94 hk.

⁴³⁴ Âlûsî, *age.*, Kehf-18/94 hk.

⁴³⁵ Ebû Hayyan, *age.*, Kehf-18/94 hk.

⁴³⁶ Abdalbâki, *age.*, s.936.

⁴³⁷ Taberî, *age.*, Ahkâf-46/21 hk.

Ahkâf olarak anılan bölgenin bulunduğu yer hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ebû Hayyan bu görüşleri şöyle sıralamaktadır:

1. Umman ve Mihre arasında bulunan bir vadidir.
2. Umman'dan Hadramut'a kadar uzanmaktadır.
3. Yemen'de 'Şihr' denilen yerde bulunan kum tepeleridir.
4. Mihre ve Âdn arasında bulunur.
5. Yemen denizine bakan 'Şihr' şehridir.
6. Şam'da bulunan bir dağın ismidir.⁴³⁸

Bu görüşlerin tamamı Ahkâf lafzının bir yer ismi olduğu yönündedir. Dolayısıyla Ahkâf lafzı bir özel isimdir.

Ahkâf lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir. Zikredilen ayette Kureyşlilerin Peygamber Efendimize (s.a.s.) karşı takındığı tavrın, Âd kavminin kardeşleri Hûd'a karşı tavırlarını andırdığı ifade etmekte, bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.s.) teselli edilmektedir:

وَأَذْكُرُ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ النَّذْرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

“(Ey Muhammed!) Âd'in kardeşleri (Hûd'u) hatırla. Hani Ahkâf'taki kavmini uyarmıştı. Kendisinden önce ve sonra da birçok peygamber gelip geçmişti. (Kavmine): “Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Gerçekten ben (Allah dışındakilere kulluk ettiğiniz takdirde) sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum.” demişti.” (Ahkâf-46/21)

B. Bâbil:

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen mekân isimlerindedir. Yabancı asıllı olup olmadığı hususunda farklı görüşler vardır. Tefsîr çevrelerinde ağırlıklı görüş yabancı asıllı olduğu yönündedir. Gayr-ı munsarif olarak okunması da bu görüşü desteklemektedir.

Bâbil'in bulunduğu yer hususunda Mâverdî şu görüşleri aktarmaktadır:

1- Kûfe ve civarındır. Burada farklı dillerin varlığından ötürü bu ismi almıştır. Bu görüş İbn Mesud'a aittir.

2- Nusaybin'den Ra'si'l-Ayn'a kadar olan bölgedir.

3- Nihavent dağıdır.⁴³⁹

Birçok müfessir şimdiki Irak olduğu şikkını da eklemişlerdir. Beydâvî birinci görüşün⁴⁴⁰ Âlûsî ise Bâbil'in Irak olduğu görüşünün meşhur olduğunu söyler.⁴⁴¹

Bâbil özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.⁴⁴²

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلَّمُوا لَمَنْ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرُّوا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Süleymân'ın hükümdarlığı hakkında Şeytânların uydurdukları şeylere tabi oldular. Oysa Süleymân küfre girmedi. Fakat Şeytânlar küfre girdiler. İnsanlara sihri ve Bâbil'deki Harût ve Marût dındaki iki meleğe indirilen şeyi (sihri) öğrettiler.

⁴³⁸ Ebû Hayyan, *age.*, Ahkâf-46/21 hk.

⁴³⁹ Mâverdî, *age.*, Bakara-2/102 hk.

⁴⁴⁰ Beydâvî, *age.*, Bakara-2/102 hk.

⁴⁴¹ Âlûsî, *age.*, Bakara-2/102 hk.

⁴⁴² Abdalbâki, *age.*, s. 143.

Hâlbuki o iki melek “Biz ancak imtihan için gönderilmiş melekleriz. Sakın kâfir olma!” Demedikçe kimseye (sihri) öğretmiyorlardı. Hâlbuki o ikisinden, koca ile karısının arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa Allah’ın izni olmadıkça onlar kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek ve fayda vermeyecek şeyleri öğreniyorlardı. Yemin olsun ki onu satın alanın ahrette nasibinin olmadığını biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötü! Keşke bilselerdi.” (Bakara-2/102)

Ayetten anlaşıldığına göre Allah Teâlâ Bâbil’de yaşayan Yahûdileri imtihan etmek için sihir öğreten iki melek göndermiştir. Melekler, kendilerinin Allah tarafından imtihan amaçlı gönderildiklerini sihri öğrenip kullandıkları takdirde kâfir olacakları uyarısını yapmadıkça kendilerine sihir öğretmezlerdi. Ancak onlar başkalarına zarar vereceğini düşündükleri şeyleri öğrenip uyguladılar.

C. Cehennem:

Azap yurdunun özel ismi, ya da azap yurdundaki tabakalardan birinin özel ismidir.⁴⁴³ Cehennem lafzı Arapça asıllı bir kelimedir. Dişi ve özel isim olmasından ötürü gayr-ı münsariftir. Bazıları cehennem lafzının Farsça asıllı olduğunu söylemişlerdir. Buna göre yabancı asıllı ve özel isim olmasından dolayı gayr-ı münsariftir.⁴⁴⁴

Cehennem lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 77 defa ve müfret olarak zikredilmektedir. Zikredilen ayetlerde Cehennem’e girecek kişilerin nitelikleri bildirilmekte, bu niteliklere sahip kişiler uyarılmakta, böylece azabı gerektiren eylemlerden sakınılması öğretilmektedir. Cehennem’e müstahak kişilerin kimler olduğunu bildiren ayetlerden birkaç örnek vermekle yetineceğiz:

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ

“Bilmediler mi? Kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, elbette ona içinde ebedi kalacağı Cehennem vardır. İşte bu, büyük rezilliktir.” (Tevbe-9/63)

“Allah, erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere içinde ebedi kalacakları Cehennem ateşi vaat etti. O onlara yeter. Allah onları rahmetinden uzaklaştırmıştır. Onlar için sürekli bir azap vardır.” (Tevbe-9/68)

“İşte, inkâr ettikleri, ayetlerimi ve peygamberlerimi alaya aldıkları için cezaları Cehennem’dir.” (Kehf-18/106)

“Rabbiniz dedi ki: Bana dua (ibadet) edin ki kabul buyurayım. Şüphesiz bana kulluk yapmaktan kibirlenenler, hakir ve zelil bir şekilde Cehennem’e gireceklerdir.” (Ğafir-40/60)

“Şüphesiz mümin erkekler ve mümin kadınlara işkence yapıp sonradan tövbe etmeyenlere Cehennem azabı ve yangın azabı vardır.” (Buruc-85/10)

D. Dünya:

Üzerinde yaşadığımız yeryüzüdür. Dünya lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 115 defa zikredilmektedir.⁴⁴⁵ Bilindiği gibi dünya lafzı ve diğer gök cisimler deyimsel anlamda kullanıldıklarında özel isim değildirler. Terimsel anlamda kullanıldıklarında ise özel isimdirler. Dünya lafzının zikredildiği hiçbir ayette deyimsel anlamda kullanılmamaktadır. Bununla beraber tam anlamıyla terimsel bir anlam da ifade etmemektedir. Ancak zikredilen ayetlerin tamamında insanların maişetini idame

⁴⁴³ Âlûsî, *age.*, Bakara-2/206 hk.

⁴⁴⁴ Bkz. Râzi, *age.*; Âlûsî, *age.* Bakara-2/206 hk.

⁴⁴⁵ Abdalbâki, *age.* s.332.

ettirdikleri yer anlamında kullanılmaktadır. Bu da mekân ismi olması itibariyle özel bir anlam ifade etmektedir. Bu nedenle özel isim olarak addedilebilir.

Dünya lafzı birçok ayette hayat lafzı ile birlikte kullanılmaktadır. Bu ayetlerin hemen hemen tamamında, Dünya hayatının Allah katında değersiz olduğu bildirilmektedir. Bu hususta bir ayetten örnek vermekle yetinmek durumundayız:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ
الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

“Her nefis ölümü tadacaktır. Yaptıklarınızın karşılığı ancak kıyamet günü tastamam verilecektir. Kim ateşten uzaklaştırılır ve Cennete sokulursa, Gerçekten o kurtulmuştur. Dünya hayatı aldatici bir metadan başka bir şey değildir.” (Âl-i İmrân-3/185)

E. Eyke:

Eyke lafzı birbirine karışmış ağaç demektir.⁴⁴⁶ Eyke halkının yaşadıkları bölge ormanlık olduğu için Eyke ismini almıştır.⁴⁴⁷ Mevdûdî, Eyke Tebûk’ün eski ismi olduğunu söyler.⁴⁴⁸ Eyke halkına Hz. Şuayb peygamber olarak gönderilmiştir.

Eyke özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 4 defa zikredilmektedir.⁴⁴⁹ İki yerde diğer kavimlerle birlikte (Sad-38/13, Kâf-50/14), iki yerde de yalnız olarak zikredilmektedir (Hicr-15/78, Şuara-26/176). Yalnız olarak zikredilen yerlerde Eyke halkı peygamberleri yalanlayan ve zalim kimseler olarak nitelendirilmektedir:

وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ظَالِمِينَ

“Eyke halkı da gerçekten zalim idiler.” (Hicr-15/78)

“Eyke halkı peygamberleri yalancı saydılar.” (Şuara-26/176)

F. Hicr:

Kur’ân’da zikredilen mekân isimlerindedir. Ragıb İsfahanî, etrafı taşlarla örülü yerlere *hicr* denildiğini söyler.⁴⁵⁰ Kur’ân’da zikredilen Hicr, Şam ve Medine arasında bulunan⁴⁵¹, Semûd kavminin ikamet ettiği bir vadinin ismidir.⁴⁵²

Hicr kelimesi Kur’ân’da 5 defa zikredilmekle⁴⁵³ beraber bunlardan yalnız bir tanesinde özel isim olarak kullanılmıştır.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ

“Hicr halkı resulleri yalancı saydı.” (Hicr-15/80)

Ayette Hicr halkından kastedilenlerin Semûd halkı olduğu devamındaki ayetten de kolaylıkla anlaşılmaktadır. Çünkü Ashabu’l-Hicr olarak nitelendirilen topluluğun şu özelliklerinden bahsedilmektedir:

- 1- Peygamberlerini yalancı saydılar (Hicr-15/80),
- 2- Ayetlerden yüz çevirdiler (Hicr-15/81),
- 3- Dağlardan güvenli evler yonttular (Hicr-15/82),
- 4- Kendilerini korkunç bir ses yakalayiverdi.

⁴⁴⁶ Ragıb İsfahânî, *age.*, s.43.

⁴⁴⁷ Bkz. Âlûsî, *age.*, Hicr-15/78 hk.

⁴⁴⁸ Mevdudî, *age.*, Hicr-15/78 hk.

⁴⁴⁹ Abdalbâki, *age.*, s. 139.

⁴⁵⁰ Ragıb İsfahanî, *age.*, HCR md. s. 145.

⁴⁵¹ Zemahşeri, *age.*, Hicr-15/80 hk.

⁴⁵² Razi, *age.*, Hicr-15/80 hk.

⁴⁵³ Abdalbâki, *age.*, s. 247.

Bu özellikler bir araya getirildiğinde Hicr halkının, Hz. Sâlih'in kavmi olan Semûd halkı oldukları net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Ayette 'mürselin' lafzından kastedilen Hz. Sâlih'tir. Bir peygamberi tekzip etmek tüm peygamberleri tekzip etmek anlamına geldiğinden çoğul olarak zikredilmektedir.⁴⁵⁴

G. İrem:

İrem, Âd'ın dedesi ve Hz. Nûh'un torunudur.⁴⁵⁵ İrem özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.⁴⁵⁶

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ

“Görmedin mi Rabbin Âd kavmine ne yaptı; direklere sahip, beldelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine...” (Fecr-89/6,7,8)

İmam Razi, ayette zikredilen 'İrem' lafzından kastedilen mana hususunda üç görüş aktarır:

1. 'İlk Âd' olarak da bilinen en önceki Âd kavmidir. Yani kabile ismidir. Dedeleri İrem'in ismini almışlardır.
2. Âd kavminin yaşadığı beldenin ismidir.
3. Âd kavminin, yüksek tepelere minare ve kabir şeklinde inşa ettikleri yapıtlardır.⁴⁵⁷

Bu görüşlerden ilk ikisi Tefsîr otoriteleri tarafından tercih edilmektedir. Her üç görüşe göre de İrem lafzı özel isimdir. Hem özel isim, hem de kabile veya belde ismi olması dolayısıyla müennes (dişi) bir isim olmasından ötürü gayr-ı münsarifdir.⁴⁵⁸

H. Mescidü'd-Dırâr:

Müslümanlara zarar vermek ve aralarına tefrika sokmak amacıyla on iki münafık tarafından inşa edilmiştir.⁴⁵⁹ Dırâr lafzı 'zarar vermeyi istemek'⁴⁶⁰ manasına gelir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Dırâr Mescidi 1 yerde ve 'Mesciden Dırâren' şeklinde zikredilmektedir. 'Dırâren' mefulun leh işlevini görmektedir. Mealde de ifadesini bulduğu üzere 'zarar vermek için' manasını ifade etmektedir. Daha sonra bu mescit Meşcidü'd-Dırâr (Dırâr Mescidi) olarak anılmıştır.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفَنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا
لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَىٰ التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا
وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ

“Bir de zarar vermek, kâfirlik etmek, Müminlerin arasına tefrika sokmak, daha önceden Allah ve Resulüne savaş açanı beklemek üzere bir mescit kuranlar var. “Biz sadece iyilik yapmak istedik.” diye yemin de edecekler. Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahittir. O mescit içinde kesinlikle namaza durma. İlk günden beri takva üzerine tesis edilen (Kuba) mescidi elbette içinde namaz kılmana daha layıktır. İçinde (günahlardan) arınmayı seven kişiler vardır. Allah da arınanları sever.” (Tevbe-9/107,108)

⁴⁵⁴ Zemahşeri, *age.*, Hicr-15/80 hk.

⁴⁵⁵ Zemahşeri, *age.*, Fecr-89/7 hk.

⁴⁵⁶ Abdalbâki, *age.*, s.42.

⁴⁵⁷ Râzi, Fecr-89/7 hk.

⁴⁵⁸ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Ebû Hayyan, *age.*, Fecr-89/7 hk.

⁴⁵⁹ Sûyûtî-Mehilli, *age.*, Tevbe-9/107 hk.

⁴⁶⁰ Âlûsî, *age.*, Tevbe-9/107 hk.

Beydâvî ayetin nüzülüyle ilgili şu rivâyeti aktarır:⁴⁶¹ “Amr b. Avf oğulları Kuba Mescidi’ni inşa ederken Resulullah’tan (s.a.s.) kendilerine gelmesini istediler. Resulullah da onlara gelip bu mescitte namaz kıldı. Bunun üzerine kardeşleri Ganem b. Avf oğulları onları kıskandılar. Onlar da Ebû Amir er-Rahib’in Şam dönüşünde kendilerine imam olması amacıyla bir mescit inşa ettiler. Mescidi tamamladıklarında Resulullah’a gelerek: “Bizler ihtiyaç sahipleri ve hastalar; soğuk ve yağmurlu geceler için bir mescit inşa ettik. İçinde namaz kıl ki, namaz kılınan yer yapalım.” Resulullah elbisesini alıp beraberlerinde kalkmaya niyetlenince ayet nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) Malik b.Duḥşum, Ma’n b. Âdiyy ve Amir b. Seken el-Vahşi’yi çağırıldı. Kendilerine: “Ahalisi zalim olan şu mescide gidip yıkınız, yakınız.” dedi. Onlar da bunu gerçekleştirip yerini çöplük yaptılar.”

Burada mevzunun daha iyi anlaşılması için gerek ayette kendisine işaret edilen ve gerekse ayetin nüzul sebebinde bahsi geçen Ganem b. Avf hakkında bir nebze bilgi vermeyi gerekli buluyoruz. Ganem b. Avfoğullarının bekledikleri Ebû Amir er-Rahib, Uhud Savaşı’nda şehit düşen ve melekler tarafından yıkılan Hanzala (r.a.)’nın babasıdır. Cahiliye döneminde Hıristiyan olup rahip olmuştu. Peygamber Efendimizin azılı düşmanlarından idi. Resulullah (s.a.s.) kendisine ‘*el-fasık*’ Adını vermişti. Resulullah Efendimiz (s.a.s.) peygamber olunca riyaseti sarsıldığından düşmanlık yapmaya, insanları kışkırtmaya başlamıştı. Huneyn’e kadar ki tüm savaşlarda İslâm ordusuna karşı savaşa katılmıştı. Huneyn’de Hevazin Kabilesi bozguna uğrayınca Şam’a kaçmış. Münafıklara haber yollayarak savaş hazırlığı yapmalarını, kendisi için bir mescit yapmalarını, zira Rûm Kayser’e gidip asker desteği alacağını ve Muhammed’i ve Ashabını Medine’den çıkaracağını söylemişti.⁴⁶²

İ. Mısır:

Mısır lafzı sözlükte iki şey veya iki yer arasındaki Hûdut (sınır) demektir.⁴⁶³ Beldeler mahdut (sınırlı) olduğu için Arapçada tüm beldelere de mısır denilmektedir.⁴⁶⁴ Mısır aynı zamanda Firavun’un yaşadığı beldeye de denilmiştir. Bugün bu beldeyi kapsayan ülke Mısır olarak anılmaktadır.

Mısır lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 5 defa zikredilmektedir.⁴⁶⁵ Zikredilen yerlerde Mısır lafzının cins isim mi? Yani herhangi bir belde anlamında mı kullanıldığı, yoksa özel isim mi? Yani Firavun’un yaşamış olduğu muayyen belde mi olduğunu belirleyebilmek için Mısır lafzının kullanımına dikkat etmemiz gerekmektedir.

Mısır lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 4 yerde (Yûnus-10/87; Yûsuf-12/21,99; Zuhuf-43/51) gayr-ı münsarif olarak (tenvinsiz ve cer almamış şekilde) kullanılmakta, 1 yerde de (Bakara-2/61) münsarif olarak kullanılmaktadır. Gayr-ı münsarif (tenvinsiz) olarak okunması bu kelime sarfî engelleyici iki sebebin bulunduğunu gerektirmektedir. Mısır lafzına baktığımızda muhtemel sebeplerden birisi özel isim, diğeri de (belde ismi olduğundan) dışı bir kelime olduğudur. Bunun dışındaki diğer sebeplerin bulunması zor veya imkânsızdır. Bu itibarla gayr-ı münsarif olarak zikredilen yerlerde özel isim olduğu kesindir. Müfessirler de bunu bu şekilde kabul etmişlerdir. Münsarif (tenvinli) olarak zikredilen yerde ise müfessirler Mısır lafzının hem cins hem de özel isim olabileceğini ifade etmişlerdir.⁴⁶⁶ Ancak münsarif olarak okunması özel isim olmasına

⁴⁶¹ Beydâvî, *age.*, Tevbe-9/107 hk.

⁴⁶² Bkz. Râzi, *age.*, Tevbe-9/107 hk.

⁴⁶³ Komisyon, *el-Mu’cemü’l-Vasît*, II/873.

⁴⁶⁴ Âlûsî, *age.*, Bakara-2/61 hk.

⁴⁶⁵ M.F. Abdalbâki, *age.*, s.843.

⁴⁶⁶ Bkz. Râzi; Kurtûbî, *age.*; İbn Kesir, *age.*, Bakara-2/61 hk.

engel teşkil etmez. Çünkü Lût ismi gibi bunun da üç harfli ve ortası harekesiz durumda bulunduğundan, her ne kadar sarfi engelleyici iki sebep (özel isim, dişil) bulunsa da münsarif olarak okunabilmektedir. Ayrıca Mısır kelimesini müzekker (eril) bir kelime olarak kabul ettiğimizde (belde ismi) sarfi engelleyici tek bir sebep kaldığından yine münsarif olarak okunur. İbn Mesud ve Übeyy b. Ka'b kıraatlerinde Mısır lafzı bu ayette de gayr- münsarif olarak okunmaktadır.⁴⁶⁷ Bu kıraatler Mısır lafzının bu ayette de özel isim olduğunu desteklemektedir. Kısaca Kur'ân-ı Kerîm'de Mısır kelimesini özel isim olduğundan hiçbir şüphe bulunmamaktadır.

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي
أَفَلَا تُبْصِرُونَ

“Firavun halkına seslenerek dedi ki: Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı ve altımdan akan bu nehirler benim değil mi? Hala görmüyor musunuz?” (Zuhruf-43/51)

Mısır özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde Hz. Mûsa kıssası anlatılırken (Bakara-2/61, Yûnus-10/87, Zuhruf-43/51), iki yerde de Yûsuf kıssası anlatılırken (Yûsuf-12/21,99) zikredilmektedir.

J. Siccîn:

Kapsamlı bir kitabın ismidir. Bu kitap şer defteri olup, Allah Teala, Şeytânların, insan ve cinlerden kâfir ve fasık olanların amellerini içinde tedvin eder.⁴⁶⁸ Siccîn lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 2 defa zikredilmektedir:

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينُ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ

“Hayır! Şüphesiz facirlerin yazısı Siccîn'dedir. Siccîn nedir bilir misin? Yazılmış bir kitaptır.” (Mutaffifin-83/7,8,9)

K. Veyl:

Veyl lafzı fiili olmayan bir mastardır.⁴⁶⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de münferit olarak 27 defa zikredilmektedir.⁴⁷⁰ Bazı ayetlerde ise 'veyleta' şeklinde, bazı yerlerde de bir takım zamirlere izafe edilerek zikredilmektedir. Bu tür yerlerde hasret, pişmanlık vb. ifade etmektedir. Bu nedenle özel isim kategorisine girmemektedir. Münferit olarak zikredilen ayetlerde ise farklı görüşler beyan edilmiştir. Bu görüşlerin bazısına göre özel isim sayılabilirken bazısında da özel isim sayılamamaktadır.

Mâverdî 'Veyl' kelimesinin manası hususunda şu görüşleri aktarmaktadır:

1. Azap manasına gelir.
2. Takbih (çirkin görme) manasına gelir.
3. Hüzün manasına gelir.
4. Bela ve zillet manasına gelir.
5. Cehennemde bir vadinin ismidir. Bu görüş Said el-Hûdri'ye aittir.
6. Cehennemde bir dağın ismidir. Bu görüş Osman b. Affan'a aittir.⁴⁷¹

İlk dört görüşe göre 'Veyl' kelimesi özel isim değildir. Beşinci ve altıncı görüşe göre ise özel isimdir. Bu görüşler doğrultusunda Peygamber Efendimizden (s.a.s.) Hadisler rivâyet edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de hakkında Veyl lafzı kullanılan kişiler şunlardır:

⁴⁶⁷ Bkz; İbn Kesir, *age.*, Bakara-2/61 hk.

⁴⁶⁸ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Ebû Hayan, *age.*; Âlûsî, *age.*, Mutaffifin-83/7 hk.

⁴⁶⁹ Beydâvî, *age.*, Bakara-2/79 hk.

⁴⁷⁰ .Abdûlbâki, *age.*, s.935.

⁴⁷¹ Mâverdî, *age.*, Bakara-2/79 hk.

1. Kendi elleri ile yazdıkları kitapları ucuz bir menfaat karşılığında, “Allah katındandır” diyenler:

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ

“Elleriyle kitap yazıp daha sonra az bir bedel karşılığında satmak için, “Bu Allah katındandır.” diyenlerin vay haline! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline!

Kazandıklarından ötürü vay haline!” (Bakara-2/79),

2. Kâfirler (İbrâhîm-14/2),
3. Allah’ın zikrine karşı kalpleri katı olanlar (Zümer-39/22),
4. Zalimler (Zuhruf-43/65),
5. Tüm yalancı ve günahkârlar (Casiye-45/7),
6. Kıyamet gününü yalayanlar (Tûr-52/11 vd.),
7. Tartıda hile yapanlar (Mutaffifin-83/1),
8. Hümeze Lümeze güruhu (arkadan çekiştirip alay eden) (Hümeze-104/1),
9. Namaz kılarırken kıldığı namazdan gafil olup namazı önemsemeyenler (Maun-107/4).

L. Yesrib:

Medine-i Münevvere’nin eski ismidir. Medine şehrinin de içinde bulunduğu toprak parçası olduğu da söylenmiştir.⁴⁷² Hz. Peygamberin Yesrib ismini yasakladığı rivâyet edilmiştir.⁴⁷³

Yesrib lafzı özel isim ve fiil vezninde bulunduğundan gayr-ı münsariftir. Bu lafız Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.⁴⁷⁴

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا

“O vakit onlardan bir gurup: “Ey Yesrib halkı! Burada duracak yeriniz yok. O halde dönünüz.” demişti. Onlardan bazıları da Peygamberden izin isteyip dediler ki: “Gerçekten evlerimiz korumasızdır.” Onların evleri korumasız değildi. Onlar sadece savaştan kaçmak istiyorlardı.” (Ahzab-33/13)

Burada Medine’nin cahiliye dönemindeki konumuna bir ima yapılmış ve “dönün” ifadesiyle de “dininizden dönün çağrısı” yapılmıştır.

Sonuç olarak; zikrettiğimiz bu mekânların mübarek, (şirk ve küfürden) temiz kılındığına veya tenzih edildiğine dair bir işaret Kur’ân’da bulunmamaktadır. Bu mekânları bazı yerlerde yerilmektedir. Örneğin münafık ve kâfirler için ceza yurdu olan Cehennem, Kur’ân’ı Kerîm’de *bi’s-e’l-mihad* (ne kötü durak) şeklinde nitelendirilmektedir (Âl-i İmrân-3/197).

IV. DİN İSİMLERİ:

Kur’ân- Kerîm’de küfre ya da şirke saplanmış bazı dinlerden bahsetmekte, bu dinlere mensup kişileri yermektedir. Bu tür isimleri dört olarak tespit ettik.

A. Mecus:

⁴⁷² Bkz. Taberî, *age.*, Ahzab-33/13 hk.

⁴⁷³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Dar İhyai’t-Tûrâsî’l-Arabî, Beyrut, ts. c.4, s.285.

⁴⁷⁴ Abdülbakîs. 936.

Mecûsi lafzının çoğuludur. Mecûsiler hakkında birçok görüş beyan edilmiştir. Ayetten Mecûsiliğin Yahûdi, Hıristiyan ve Sabilerin dışında bir din olduğu anlaşılmaktadır. Tefsîr kaynaklarında da bu düşünce ağırlık kazanmıştır. Mecûsiliğin Zerdüştlük olduğu görüşü kabul görmektedir. Katâde'den yapılan rivâyete göre Mecûsiler, Güneş'e, Ay ve ateşe ibadet eden bir kavimdir.⁴⁷⁵

Mecus lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir:⁴⁷⁶

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

“Muhakkak iman edenler, Yahûdi olanlar, Sabiiler, Hıristiyanlar, Mecûsiler ve (Allah'a) ortak koşanlar... Allah (hüküm vermek sûretiyle) aralarını elbette ayıracaktır. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla şahittir.” (Hac-22/17)

B. Sabiûn:

“Dininden çıktı.” Anlamına gelen ‘Sabee’ kelimesinden türemiştir. Zemahşeri, Yahûdi ve Nasranî dininden çıkmış olan bir kavme denildiğini söyler.⁴⁷⁷ Bazıları köklerini Hz. Nûh'a kadar ulaştırır.⁴⁷⁸ Bu görüşler Sabiilerin köklerinin aslında semavi bir dine dayandığını göstermektedir. Sabiilerin inanç sistemleri hakkında birçok görüş beyan edilmiştir. Bu görüşleri kuvvet ve sıhhat açısından değerlendirebilmek zordur. Cumhur herhangi bir görüş üzerinde ittifak etmemiştir. Bu nedenle Sabiiler ile ilgili görüşler için Tefsîr kitaplarına havale etmek durumundayız. Ancak şu kadarını söylemek gerekirse, Sabiîn lafzının zikredildiği ayetlere bakıldığında bu lafzın iman edenler, Yahûdiler, Hıristiyanlar ve Mecûsiler ile birlikte zikredildiği (Bkz. Hacc-22/17), bunlara *matuf* veya *matufun aleyhi* olduğu görülmektedir. Nahiv kuralı gereği *matuf* ve *matufun aleyhi* arasında muğayeret bulunmaktadır. Bu nedenle Sabiiler için İslâm, Yahûdi Hıristiyanlık ve Mecûsiliğin dışındaki bir din veya dinler olduğu söylenebilir.

Sabiîn lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 3 defa ve çoğul şekliyle zikredilmektedir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

“Muhakkak iman edenler, Yahûdi olanlar, Sabiiler, Hıristiyanlar, Mecûsiler ve (Allah'a) ortak koşanlar... Allah (hüküm vermek sûretiyle) aralarını elbette ayıracaktır. Şüphesiz Allah her şeye hakkıyla şahittir.” (Hac-22/17)

C. Yahûdi-el-Yehûd:

Hz. Mûsa'nın dinine bağlı topluluğa denir. Kur'ân-ı Kerîm'de 8 defa *Yehûd* lafzı, 1 defa da *Yahûdi* lafzı zikredilmektedir.⁴⁷⁹ Zikredilen ayetlerin birinde kendilerini Allah'ın çocukları (Allah'a en yakın⁴⁸⁰) ve sevimli kulları Âddeden Yahûdi ve Hıristiyanlar tekzip edilmişlerdir (Mâide-5/18). Yine başka bir ayette Yahûdilerin Allah Teala'yı (c.c.) cimrilikle itham ettikleri, bu nedenle lanetlendikleri bildirilmektedir (Mâide-5/64).

Yahûdiler İslâm'ın zuhurundan itibaren iman edenlere karşı mücadele etmiş, iman edenlerin müşriklerle yaptıkları savaşlarda, müşriklerin yanında yer almış ve

⁴⁷⁵ Bkz. Taberî, *age.*, Hac-22/17 hk.

⁴⁷⁶ Abdalbâki, *age.*, s. 836.

⁴⁷⁷ Zemahşeri, *age.*, Bakara-2/62 hk.

⁴⁷⁸ Beydâvî, *age.*, Bakara-2/62 hk.

⁴⁷⁹ Abdalbâki, *age.*, s. 941.

⁴⁸⁰ Âlûsî, *age.*, Mâide-5/18 hk.

düşmanlıkta müşriklerden geri kalmamışlardır. Allah Teâlâ Yahûdilerin bu durumunu şöyle bildirmektedir:

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا

“Yemin olsun ki, iman edenlere düşmanlık yapmakta insanların en şiddetlisini Yahûdiler ve Allah’a ortak koşanlar olduğunu bulacaksın...” (Mâide-5/82)

Başka bir ayette Yahûdilerin de Hıristiyanlar gibi Allah’a çocuk atfettikleri bildirilmektedir (Bkz. Tevbe-9/15).

D. Nasranî-Nasârâ:

‘Nasârâ’ lafzının etimolojisi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Biz Tefsîr kaynaklarında ağırlıklı olarak zikredilen görüşleri aktarmakla yetinmek durumundayız. Buna göre ‘Nasârâ’ lafzı için şu görüşler söylenebilir:

1. *Nasranî* lafzının çoğuludur. *Nasranî*, Hz. İsa’nın doğduğu *Nasıra* ya da *Nasran* köyüne nispettir.
2. *Nasran* lafzının çoğuludur. Hz. İsa’ya yardım ettikleri için bu ismi almışlardır. Bu durumda ‘Nasranî’ lafzındaki ‘ye’ harfi mübalağa ifade etmektedir. Ahmedî gibi.
3. *Ensâr* manasını ifade eder. Hz. İsa Havarîlerine: “Allah’a giden yolda bana yardım edecek kimdir?” diye sormuş, onlar da: “Allah’ın yardımcıları biziz.” (Saff-61/14) şeklinde cevap verdikleri için bu isimle anılmışlardır.⁴⁸¹

Nasârâ lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 14 defa, Nasranî lafzı ise 1 defa zikredilmektedir.⁴⁸²

İnsanlık tarihi aşırı sevgi ve tazîmden dolayı Allah’a şirk koşacak kadar aşırılığa giden toplumlarla doludur. Nitekim Hıristiyanlar da bu sapıklığa düşen toplumlardan olmuşlardır. Kur’ân-ı Kerîm’de Hıristiyanların bu durumu şöyle bildirilmektedir:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عَزِيزُ ابْنِ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

“Yahûdiler, “Uzeyir Allah’ın oğludur” dediler. Hıristiyanlar da “Mesih Allah’ın oğludur.” dediler. Bunlar, onların ağızlarıyla geveledikleri dayanıksız sözlerdir. Sözlerini kendilerinden önceki kâfirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları, nasıl da saptırıyorlar.” (Tevbe-9/30)

Hıristiyanlar iman etmemekle birlikte İslâm’a sempati duymakta, Yahûdi ve müşriklere kıyasla iman etmeye daha müsait durumda görünmektedirler. Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Yine yemin olsun ki, iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da: “Biz Nasârâ’yız” diyenlerin olduğunu bulacaksın. Zira onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.” (Mâide-5/82)

V. PUT İSİMLERİ:

Kur’ân-ı Kerîm’de insanlar tarafından tanrılaştırılan putlardan bahsedilmektedir. Bunları dokuz tane olarak tespit ettik.

A. Ba’l:

⁴⁸¹ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*, Bakara-2/62. ayet; Rağîb İsfahânî, *age.*, NSR md. s. 497.

⁴⁸² Abdalbâki, *age.*, s.875.

Sözlükte “karı/koca”-“rab/malik” anlamlarına gelir.⁴⁸³ Kur’ân’da 2 yerde koca manasında kullanılmaktadır (Nisa- 4/128, Hüd-11/72). Özel isim sayılamayacağından bunlar konu alanımıza girmemektedir. Özel isim kategorisinde sayılabilecek Ba’l lafzı 1 defa zikredilmektedir.⁴⁸⁴

أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ

“Siz yaratıcıların en güzeli, sizin ve geçmiş atalarınızın Rabbi olan Allah’ı terk edip “Ba’l”e mi tapıyorsunuz?” (Saffat- 37/125,126)

‘Ba’l’, Şam’a bağlı Ba’lebek halkının tanrı edindiği bir putun adıdır.⁴⁸⁵ Katâde, bu putun Hz. İlyas tarafından parçalandığını rivâyet eder.⁴⁸⁶ Taberî ‘Ba’l’ kelimesinin manası hususunda şu bilgileri aktarır:

- 1- “Rab” manasına gelir. Bu görüş İkrime, Mücahid, Katâde ve Suddi’den rivâyet edilmiştir.
- 2- Bir putun ismidir. Ba’lebek şehri, ismini buradan almıştır. Bu görüş Dahhâk ve İbn Zeyd’den rivâyet edilmiştir.
- 3- Ba’lebek halkının tanrı edindikleri bir kadının ismidir. İbn İshâk bunu ilim ehlinde nakleder.⁴⁸⁷

Kurtûbî buna tanrılaştırdıkları bir melek ismi olduğu görüşünü de ekler.⁴⁸⁸ Zemahşeri, Ba’l’in Menât ve Hübel gibi bir sanemin ismi olduğunu söyler.⁴⁸⁹

“Ba’l” kelimesi ile ‘rab’ manası kastedilirse özel isim kategorisinde girmez. Diğer üç görüş kastedilirse özel isim kategorisine girer. Ba’lebek halkının tanrılaştırdığı bir putun ismi olduğu görüşü Zemahşeri ve Beydâvî gibi Tefsîr otoritelerinin de tercihidir.

B. Lât:

Cahiliye dönemi Arapları tarafından tapılan bir putun adıdır. Sakif kabilesine ait olup Taiif’te bulunmakta idi. Bazıları Kureyşlilere ait olup Nahle’de bulunduğunu söylemişlerdir.⁴⁹⁰ Ebû Ubeyde bu putun Kâbe’de dikili olduğunu söyler.⁴⁹¹ Bu görüşler arasında tenakuz olduğu söylenemez. Zira bu rivâyetler Lât inancının Araplar arasında yaygın olduğu, dolayısıyla Arapların onu temsil eden figürler ortaya koyup onu tazîm ettikleri anlaşılmaktadır. Ebû Hayyan her üç putun da bu ismi almalarının mümkün olduğunu söyler.⁴⁹²

Lât lafzının etimolojisi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Lât lafzının Allah lafzından türediği Tefsîr kaynaklarında yaygın olarak zikredilmektedir.⁴⁹³ Buna göre ‘h’ harfi atılıp yerine ‘t’ harfi getirilerek Lât şeklini almıştır. Taberî Arapların Lât’ı (hâşâ) Allah’ın kızı zannettiklerini söyler.⁴⁹⁴ Bu görüş Lât’ın bir melek olduğu fikrini akla getirir. Zira müşrikler meleklerin Allah’ın kızları olduğu inancına sahiptiler. Hemen sonraki ayetten de bu anlaşılmaktadır. Zemahşeri, ‘Lât’ lafzının ‘leva’ kelimesinden geldiğini, müşriklerin bu puta yönelip karşısında ibadete durdukları ve etrafında tavaf

⁴⁸³ Komisyon, *el-Mu’cemü’l-Vasît*, I,64.

⁴⁸⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 122.

⁴⁸⁵ Beydâvî, *age.*, Saffat-37/125 hk.

⁴⁸⁶ Kurtûbî, *age.*, Saffat-37/125 hk.

⁴⁸⁷ Taberî, *age.*, Saffat-37/125 hk.

⁴⁸⁸ Kurtûbî, *age.*, Saffat-37/125 hk.

⁴⁸⁹ Zemahşeri, *age.*, Saffat-37/125 hk.

⁴⁹⁰ Zemahşeri, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁴⁹¹ Âlûsî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁴⁹² Ebû Hayyan, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁴⁹³ Bkz. Ragıp Isfahânî, *age.*, LÂT md. S. 448; Zemahşeri, Necm-53/19 hk.

⁴⁹⁴ Taberî, *age.*, Necm-53/19 hk.

ettikleri için bu ismi aldığını söyler.⁴⁹⁵ İbn Abbas, İbn Zübeyr, Mücahid ve Humeyd ‘t’ harfinin şeddesiyle *Lâtta* olarak okurlar. Buna göre karıştırıp hamur yapmak anlamına gelen *Lâtta* lafzından türemiştir. Bunlara göre, Taif’te yaşayıp hacılara yağ ile un karıştırarak ikramda bulunan bir şahsa bu isim verilip, öldükten sonra mezarı putlaştırılmıştır.⁴⁹⁶ Bu durumda Lât erkek olmuş olur.

Lât özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.⁴⁹⁷

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ

“Siz Lât ve Uzza’yı gördünüz mü? Ve diğer üçüncüsü Menât’i?” (Necm-53/19)

Allah Teâlâ bu putların ulûhiyet açısından hiçbir şey ifade etmedikleri ve basit birer nesne olduklarını ifade etmektedir.

Hz. Muhammed Muğire b. Şu’be ve Ebû Süfyan Sahr b. Harb’i, Taif’te bulunan Lât’ı yıkmaları için gönderir. Burası yıkılarak mescit haline getirilir.⁴⁹⁸

C. Menât:

Cahiliye dönemi Arapları arasında tazîm edilip tapılan bir putun ismidir. Bu put Mekke ve Medine arasında bulunmakta idi.⁴⁹⁹ Tefsîr kaynaklarında bu putun bir taştan ibaret olup Hüzeyl ve Hüzââ kabilelerine ait olduğu anlatılmaktadır.⁵⁰⁰ İbn Abbas’tan, Menât’ın Sakif kabilesine ait olduğu rivâyet edilmiştir.⁵⁰¹ İbn İshâk, bu putun Evs, Hazrec ve onların dinine tabi olan bazı Medinelilere ait olduğunu söyler.⁵⁰² Tüm bu görüşler, bu puta bağlılığın Araplar arasında ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.

Menât lafzı ‘fa’let’ vezninde olup ‘kesti’ anlamına gelen ‘mena’ fiilinden türemiştir. Bu puta kurbanlar adanıp yanında kesildiği için bu ismi almıştır.⁵⁰³

Menât lafzı Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir.⁵⁰⁴ (Necm-53/19). Zikredilen ayette, müşriklerin taptığı ve şefaata bekledikleri bu putların hakir ve basit birer nesneden ibaret oldukları, Allah’a ortak koşulmalarının çok yanlış ve tehlikeli olduğu ifade edilmektedir.

Menât, Hz. Peygamberin (s.a.s.) emriyle Ebû Süfyan Sahr b. Harb tarafından yıkılmıştır. Hz. Ali tarafından yıkıldığı da rivâyet edilmiştir.⁵⁰⁵

D. Uzza:

Cahiliye Araplarının putlaştırdıkları bir varlıktır. İbn Cerir Uzza’nın bir ağaç olduğunu üzerine bina yapıp örtüler konulduğunu söyler.⁵⁰⁶ İbn Cübeyr Uzza’nın beyaz bir taştan ibaret olduğunu söyler.⁵⁰⁷

⁴⁹⁵ Zemahşeri, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁴⁹⁶ Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁴⁹⁷ Abdalbâki, *age.*, s.829.

⁴⁹⁸ İbn Kesir, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁴⁹⁹ Kurtûbî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰⁰ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰¹ Ebû Hayyan, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰² İbn Kesir, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰³ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*; Beydâvî, *age.*; Ebû Hayan, *age.*; Âlûsî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰⁴ M.F. Abdalbâki, *age.*, s. 851.

⁵⁰⁵ İbn Kesir, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰⁶ Âlûsî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰⁷ Kurtûbî, *age.*, Necm-53/19 hk.

Tefsîr kaynaklarında Uzza'nın Gatafan⁵⁰⁸ Kureyş ve Kinane'ye ait olduğu⁵⁰⁹ zikredilmektedir. Taberî, Uzza'nın Zalim b. Esat tarafından put edinmiş olup Nahle-i Şamiye vadisinde bulunduğunu, üzerine bir bina yapıp içinden ses işitildiğini söyler.⁵¹⁰ İbn Zeyd Uzza'nın Taif'te olduğunu, Ebû Ubeyde ise Kâbe'de bulunduğunu söyler.⁵¹¹ Ebû Süfyan'ın Uhud savaşında sarfettiği sözleri Uzza'nın Kâbe'de bulunup Kureyşlilere ait olduğunu doğrulamaktadır. Uhud savaşında Ebû Süfyan: “*Bizim için Uzza vardır. Sizin Uzza'nız yoktur.*” der. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) şöyle emreder: “*Deyin ki: Allah Mevla'mızdır. Sizin Mevla'nız yoktur.*”⁵¹² Tüm bu görüşlerden Lât putunda da olduğu gibi Uzza'nın da Araplar arasında yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Hayyan bu görüşleri birleştirmenin mümkün olduğunu, zira bu yerlerin her birinde Uzza putunun mevcut olduğunu söyler.⁵¹³

Uzza özel ismi tafzil fiili olan ‘eazz’ lafzının dışı kalıbıdır.⁵¹⁴ Tefsîr kaynaklarında Uzza lafzının Allah'ın ‘Âziz’ isminden geldiği zikredilmektedir.

Uzza özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir.⁵¹⁵

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ

“*Siz Lât ve Uzza'yı gördünüz mü? Ve diğer üçüncüsü Menât'ı?*” (Necm-53/19)

Uzza, Hz. Peygamberin emri ile Halid b. Velid (r.a.) tarafından bu ağaç kesilip üzerindeki bina yıkıldı.⁵¹⁶

E. Vedd:

Hem Nûh kavmi hem de Cahiliye Arapları tarafından tapılan erkek sûretinde⁵¹⁷ bir putun ismidir. Bazılarına göre Âdemoğullarından, diğer bazılarına göre de Âdem ile Nûh arasında yaşamış salih bir şahıs olup, bilahare Nûh kavmi tarafından putlaştırılıp tanrılaştırılmıştır.⁵¹⁸

Zemahşeri, Vedd'in Nûh kavminden Araplara kadar intikal ettiğini, bu nedenle Arapların kendi çocuklarına *Abd-i Vedd* ismini koyduklarını söyler.⁵¹⁹ ‘Vedd’ Araplardan Kelb kabilesine ait olup Dûmetu'l-Cendel'de bulunmakta idi.⁵²⁰ Kelb kabilesine ait olan ‘Vedd’ putunun Nûh kavmindeki aynısı olduğunu söylemek oldukça zordur. Zira Nûh tufanı ile birlikte bunun yok olması oldukça güçlü bir ihtimaldir. Merhum Yazır, bu putların sadece isimlerinin Araplara kadar kaldığını ve Arapların edindikleri putlara bu ismi taktıklarını söyler.⁵²¹

‘Vedd’ özel ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 1 defa zikredilmektedir:⁵²²

وَقَالُوا لَا تَدْرُنَّ إِلَهُتَكُمْ وَلَا تَدْرُنَّ وِدًّا وَلَا سُوعَاً وَلَا يَعُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا

“*Dediler ki: “ Sakın ilahlarınıza (tapmayı) terketmeyin. Ne Vedd'i ne Suvâ'ı ne Yeğûs'u ne Yeûk'u ne de Nesr'i”*” (Nûh-71/23)

⁵⁰⁸ Zemahşeri, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵⁰⁹ Kurtûbî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵¹⁰ Taberî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵¹¹ Ebû Hayyan, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵¹² Âlûsî, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵¹³ Ebû Hayyan, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵¹⁴ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵¹⁵ Abdalbâki, *age.*, s.585.

⁵¹⁶ Zemahşeri, *age.*; İbn Kesir, *age.*, Necm-53/19 hk.

⁵¹⁷ Zemahşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵¹⁸ Bkz. Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵¹⁹ Zemahşeri, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²⁰ Bkz. İbn Kesir, *age.*; Âlûsî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²¹ Yazır, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²² Abdalbâki, *age.*, s. 915.

F. Suvâ’:

Hem Nûh kavmi hem de Cahiliye Arapları tarafından tapılan kadın sûretinde⁵²³ bir putun ismidir. Bazılarına göre Âdemoğullarından, diğer bazılarına göre de Âdem ile Nûh arasında yaşamış salih bir şahıs olup, bilahare Nûh kavmi tarafından putlaştırılıp tanrılaştırılmıştır.⁵²⁴

Zemahşeri, Suvâ’ın Nûh kavminden Araplara kadar intikal ettiğini söyler.⁵²⁵ ‘Suvâ’ Araplarda Hüzeyl kabilesine aitti.⁵²⁶ ‘Vedd’ putunda olduğu gibi bunun da Araplara kadar sadece isminin kaldığı ve Arapların edindikleri puta bu ismi verdikleri fikrini daha doğru buluyoruz.

‘Suvâ’ özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir:⁵²⁷

“Dediler ki: “ Sakın ilahlarınıza (tapmayı) terketmeyin. Ne Vedd’i ne Suvâ’ı ne Yeğûs’u ne Yeûk’u ne de Nesr’i” (Nûh-71/23)

G. Yeğûs:

Hem Nûh kavmi hem de Cahiliye Arapları tarafından tapılan aslan sûretinde⁵²⁸ bir putun ismidir. Bazılarına göre Âdemoğullarından, diğer bazılarına göre de Âdem ile Nûh arasında yaşamış salih bir şahıs olup, bilahare Nûh kavmi tarafından putlaştırılıp tanrılaştırılmıştır.⁵²⁹

‘Yeğûs’ lafzı ister Arapça asıllı iserse de yabancı asıllı olsun, yine de gayr-ı münsariftir. Zira hem özel isim hem de fiil veznindedir.⁵³⁰

Zemahşeri, Yeğûs’un Nûh kavminden Araplara kadar intikal ettiğini, bu nedenle Arapların kendi çocuklarına *Abd-i Yeğûs* ismini koyduklarını söyler.⁵³¹ Yeğûs, Arap kabilelerinden Mezhic’e aitti.⁵³² ‘Vedd’ putunda olduğu gibi bunun da Araplara kadar sadece isminin kaldığı ve Arapların edindikleri puta bu ismi verdikleri fikrini daha doğru buluyoruz.

‘Yeğûs’ özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir:⁵³³

“Dediler ki: “ Sakın ilahlarınıza (tapmayı) terketmeyin. Ne Vedd’i ne Suvâ’ı ne Yeğûs’u ne Yeûk’u ne de Nesr’i” (Nûh-71/23)

H. Yeûk:

Hem Nûh kavmi hem de Cahiliye Arapları tarafından tapılan at sûretinde⁵³⁴ bir putun ismidir. Bazılarına göre Âdemoğullarından, diğer bazılarına göre de Âdem ile Nûh arasında yaşamış salih bir şahıs olup, bilahare Nûh kavmi tarafından putlaştırılıp tanrılaştırılmıştır.⁵³⁵

⁵²³ Zemahşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²⁴ Bkz. Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²⁵ Zemahşeri, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²⁶ Âlûsî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²⁷ Abdalbâki, *age.*, s. 471.

⁵²⁸ Zemahşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵²⁹ Bkz. Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³⁰ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³¹ Zemahşeri, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³² Zemahşeri, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³³ Abdalbâki, *age.*, s. 471.

⁵³⁴ Zemahşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³⁵ Bkz. Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.* Nûh-71/23 hk.

‘Yeûk’ lafzı ister Arapça asıllı iserse de yabancı asıllı olsun, yine de gayr-ı münsariftir. Zira hem özel isim hem de fiil vezindedir.⁵³⁶

Zemahşeri, Yeûk’un Nûh kavminden Araplara kadar intikal ettiğini söyler.⁵³⁷ ‘Yeûk’ Araplarda Murad kabilesine aitti.⁵³⁸ ‘Vedd’ putunda olduğu gibi bunun da Araplara kadar sadece isminin kaldığı ve Arapların edindikleri puta bu ismi verdikleri fikrini daha doğru buluyoruz.

‘Yeûk’ özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir:⁵³⁹

“Dediler ki: “ Sakın ilahlarınıza (tapmayı) terketmeyin. Ne Vedd’i ne Suvâ’ı ne Yeğûs’u ne Yeûk’u ne de Nesr’i” (Nûh-71/23)

I. Nesr:

Hem Nûh kavmi hem de Cahiliye Arapları tarafından tapılan akbaba sûretinde⁵⁴⁰ bir putun ismidir. Bazılarına göre Âdemoğullarından, diğer bazılarına göre de Âdem ile Nûh arasında yaşamış salih bir şahıs olup, bilahare Nûh kavmi tarafından putlaştırılıp tanrılaştırılmıştır.⁵⁴¹

Zemahşeri, Nesr’in Nûh kavminden Araplara kadar intikal ettiğini söyler.⁵⁴² ‘Nesr’ Araplarda Himyer kabilesine aitti.⁵⁴³ ‘Vedd’ putunda olduğu gibi bunun da Araplara kadar sadece isminin kaldığı ve Arapların edindikleri puta bu ismi verdikleri fikrini daha doğru buluyoruz.

Nesr özel ismi Kur’ân-ı Kerîm’de 1 defa zikredilmektedir:⁵⁴⁴

وَقَالُوا لَا تَدْرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَدْرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا

“Dediler ki: “ Sakın ilahlarınıza (tapmayı) terketmeyin. Ne Vedd’i ne Suvâ’ı ne Yeğûs’u ne Yeûk’u ne de Nesr’i” (Nûh-71/23)

Sonuç olarak; insanlar birtakım varlıklara karşı gösterdikleri aşırı saygı tazimden dolayı bu varlıkları tanrı edinmekte veya Allah’a ortak koşmakta, böylelikle sapıklığa düşmektedirler. Allah Teâlâ bunlardan örnekler vermek suretiyle insanlar bu saplantılara karşı uyarmaktadır.

⁵³⁶ Bkz. Zemahşeri, *age.*; Râzi, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³⁷ Zemahşeri, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³⁸ Zemahşeri, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵³⁹ Abdalbâki, *age.*, s. 471.

⁵⁴⁰ Zemahşeri, *age.*; Âlûsî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵⁴¹ Bkz. Taberî, *age.*; Zemahşeri, *age.*; Kurtûbî, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵⁴² Zemahşeri, *age.*, Nûh-71/23 hk.

⁵⁴³ Zemahşeri, *age.*, *age.*, Nûh-71/23 hk.; Âlûsî, Nûh-71/23 hk.

⁵⁴⁴ Abdalbâki, *age.*, s. 471.

SONUÇ

Bu çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen özel isimleri araştırdık. Öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen özel isimleri tespit etmeye çalıştık. Tespit ettiğimiz özel isimleri göz önünde bulundurarak lafız ve mana açısından değerlendirdik. Kur'ân-ı Kerîm'deki nitelikleri ve konumlarını da değerlendirdik. Bu özel isimleri incelerken zikredildiği ayetlerin tamamını inceledik. Verilen bilgileri özetlemeye çalıştık. Ayetlerden yer yer örnekler verdik. Bu çalışmada Tefsîr kaynaklarından bolca istifade etmeye çalıştık. Müfessirlerin görüşlerini aktarırken cumhurun görüşünü tercih ettik. Ancak yararlı gördüğümüz diğer görüşleri de zikretmekten çekinmedik.

Bu çalışmamızı daha anlaşılır kılmak için tasnife tabi tuttuk. Tasnifi Kutsal Alan Özel İsimleri ve Kutsal Dışı Alan Özel İsimleri olarak iki bölüm şeklinde belirledik. Bu bölümleri de şahıs, yer, gökcisim, putlar vs. olarak alt bölümlere ayırdık.

Araştırma sonucunda Kutsal Alana giren özel isim sayısını 112, Kutsal Dışı Alana giren özel isim sayısını ise 54 olarak tespit ettik. Ayrıca Kutsal Alana giren özel isimlerin zikredildiği ayetlerin sayısını 3816, Kutsal Dışı Alana giren özel isimlerin zikredildiği ayetlerin sayısını ise 572 olarak tespit ettik. İlahi bir rehber olan Kur'ân'ın özel isimler yoluyla Kutsal Alanı muhataplara daha çok sunduğunu müşahade ettik. Ancak bununla beraber ibret olması açısından Kutsal Dışı Alana da yer verdiğini gördük. Tespit ettiğimiz bu sonuç aynı zamanda çalışmamıza da yansımış bulunmaktadır.

Allah Teâlâ tevhid inancının esasını, şirke ve küfre götüren düşünce ve eylemlerin neler olduğunu kişiler ve topluluklardan örnekler vererek bildirmektedir. Allah Teâlâ, şirke ve küfre saplanan kişi, grup ve toplumların uğradıkları akıbetten muhataplarını haberdar etmekte, bu tür saplantılara girmemeleri hususunda uyarmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de şirk ve küfürden uzak duran ve tevhid inancına bağlı kalan müminlerden temsil getirilerek örnek yaşamları ve kazandıkları mükâfattan bahsedilmekte, muhatapların bu faziletli insanların yaşamlarını örnek almaları emredilmektedir.

Allah Teâlâ, gaybi âlemi idrak etmekten aciz olan insana görünen âlemin dışında görünmeyen âlemlerin de (cennet, cehennem gibi) var olduğunu haber vermektedir. Yine görünen canlılar dışında görünmeyen canlıların da (melekler, cinler) bulunduğunu bildirmektedir. Tüm bunların da belirli gayeler için yaratıldığını bildirmektedir. Böylece muhataplar kâinatın hakikati hakkında bilgi sahibi olmaktadır.

Allah Teâlâ, kişileri ve yerleri zikrederek hükümlerini bildirmekte, muhataplara öğütler vermektedir.

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'in hemen hemen tamamında isim ve sıfatlarını zikretmekte, muhataplara kabiliyetleri ölçüsünde kendisini tanıtmaktadır. Ayrıca hakiki mâbudun kendisi olduğu, insanların tanrılaştırdığı figürlerin basit ve değersiz nesnelere oluştuğunu bildirmektedir. Tek ve gerçek ilah olan zatını tanıtır ve kullara yüklediği görevleri bildirmektedir. İnsanları ve cinleri kendisine kulluk etsinler diye yarattığını bildirmekte (Zariyat-51/56), kulluk görevlerini nasıl gerçekleştireceklerini, ibadetleri ve gerçekleştirilecek zaman dilimlerini bildirerek öğretmektedir.

Başlangıçta bu çalışmanın zor olacağını ve geniş bir zamana ihtiyaç duyulacağını tahmin ediyorduk. Zira özel isim sayısının ve zikredildikleri ayetlerin sayısının çok

olması araştırmayı daha meşakkatli hale getiriyordu. Ancak zamanımızın büyük çoğunu buna ayırmak sûretiyle belirlediğimiz hedeflere ulaşmaya gayret ettik.

Allah Teâlâ’dan bu naiz çalışmamızı, başta bize, ondan sonra bu alanda çalışan ve bu eseri okuyan kimselerin Kur’ân’ın hidayetinden istifadesine bir katkı vesilesi eylesini niyaz ederiz.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Müfehris li Alfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2000.
- ÂLÛSÎ, Ebu'l-Fadl Şihabuddîn es-Seyyid Mahmud, *Rûhu'l-Meâni fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesâni*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- BAĞAVÎ, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesud el-Ferrâ, *Maâlimü't-Tenzîl*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1992.
- BEYDÂVÎ, Kadı Nasiruddîn, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, y.a.y. ts.
- BEYHAKÎ, *el-Esmâ ve's-Sifât*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- EBÛ HALÎL, Şevki, *Atlasu'l-Kur'ân, Ashâbu'l-Cennet bahsi*, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 2006.
- EBÛ HAYYÂN, *el-Bahru'l-Muhît*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2005.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dilbilgisi*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul, 1977.
- EBUSSUUD, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ile Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2001.
- EBÛ UBEYDE Mamer b. el-Müsennâ et-Teymî, *Mecâzü'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1988.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddîn Muhammed. *Basâiru Zevi't-Temyîz fi Latâifi'l-Kitabi'l-Azîz*, Daru'l-Baz, Beyrut, ts.
- HANBEL, Ahmed, *el-Musned*, Daru İhyai't-Tûrasi'l-Arabîyye, Beyrut, ts.
- HAZİN, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrâhîm, *Lubâbu't-Te'vîl fi Maâni't-Tenzîl*, Hayriye Mtb. İstanbul, ts.
- İBN CEVZÎ, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, al-Tafsir.com, Siirt-2010.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn, *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, y.a.y. ts.
- İBN KESÎR, Ebû'l-Fida İsmâil, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, Mektebetü'l-Menar, Zerka, Ürdün, 1990.
- KOMİSYON, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996.

- KURTÛBÎ, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'ân*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1994.
- KUTUB, Seyyid, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, Daru'l-Arabîyye, Beyrut, ts.
- MÂVERDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *En-Nuket ve'l-Uyun*, Daru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007.
- MEVDÛDÎ, Ebû'l-Ala, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991.
- MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyn b. Haccac, *es-Sahih*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1997.
- NABLUSÎ Dr. Muhammed Ratib, *Mevsuâti'l-İcazi'l-İlmî fi'l-Kur'âni ve's-Sunneti, Âyâtullahi fi'l-Âfâk*, Daru'l-Mektebi, Dimeşk, 2008.
- NURSÎ Bediuzzaman Said, *Sözler*, Envar Neşriyat, İstanbul, 1996.
- RÂĞİB el-ISFAHÂNÎ, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed *El-Mufredât fi Ğaraibi'l- Kur'ân*, Daru'l-Marife, Beyrut, 2005.
- RÂZÎ, Fahreddin, *et-Tefsîru'l-Kebir*, Daru İhyai't-Tûrasi'l-Garbi, Beyrut, 2001.
- SADÎ, Abdurrahmân b. Nasır, *Teysiru'l-Kerîmi'r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2002.
- SANCAR, Muhammed Bedreddin, *Ebdeu'l-Beyan li Cemî' Ayi'l-Kur'ân*, Daru'n-Nil, İstanbul, 2007.
- SÛYÛTÎ Celaluddin, Mehilli, *et-Tefsîrû'l-Celâleyn*, y.a.y. ts.; Celaluddin, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, y.a.y. ts.; Celaluddin, *el-Behcetü'l-Mardiyeye fi Şerhi'l-Elfiyye*, Maarifî İslâmi, Tahran, ts.
- ŞERBİNÎ, Muhammed Hatib, *Muğni'l-Muhtâc*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, y.a.y. ts.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân*, Daru'l-A'lâm, Beyrut, 2002.
- TEBRÎSÎ, Ebû Ali, *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, al-Tafsir. Com, Siirt-2010.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Osmanlıca Grameri*, Küçükaydın Matbaası, İstanbul, 1964.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed, *es-Sünen*, www. Al-Tafsir.com, Siirt-2010.
- YAZIR, Muhammed Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Yayınları, İstanbul, ts.

- YILDIRIM, Suat, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1987.; Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Işık Yayınları, İstanbul- 2005.
- ZEMAŞERÎ, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhu't-Te'vîl*, ed-Daru'l-Âlemiyye, Beyrut, ts.